

EL FRANQUISME CONTRA ESQUERRA

ELS ALCALDES I DIPUTATS AFUSELLATS
D'ESQUERRA REPUBLICANA DE CATALUNYA

JOSEP MARIA SOLÉ I SABATÉ
ORIOI DUEÑAS I ITURBE

Les fotografies de la coberta i l'empremta digital de la contracoberta són extretes de la fitxa policial de Lluís Companys del 29 d'agost de 1940.

EL FRANQUISME CONTRA ESQUERRA

ELS ALCALDES I DIPUTATS AFUSELLATS
D'ESQUERRA REPUBLICANA DE CATALUNYA

JOSEP MARIA SOLÉ I SABATÉ

ORIOl DUEÑAS ITURBE

EL FRANQUIISME CONTRA ESQUERRA

ELS ALCALDES I DIPUTATS AFUSELLATS
D'ESQUERRA REPUBLICANA DE CATALUNYA

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

EDICIÓ CORREGIDA I AMPLIADA (ELECTRÒNICA)

SETEMBRE DE 2013

Primera edició: desembre de 2007

Edició corregida i ampliada (electrònica): setembre de 2013

© 2007 de Josep Maria Solé i Sabaté i Oriol Dueñas Iturbe

© de les característiques d'aquesta edició:

2007 de Fundació Josep Irla

Calàbria 166 entresòl · 08015 Barcelona

Corregit per Aina Domènec

Compost i compaginat per Jordi Vinyets

Imprès per Offset Color

Dipòsit legal: B-46394-2007

Aquesta obra ha rebut una subvenció del

MINISTERIO DE
LA PRESIDENCIA

SUMARI

9

Raó de l'estudi

11

Aproximació al republicanisme catalanista:
laïcisme, progrés social, fet nacional, esperança cultural

17

El pes de la revolució i la guerra en l'evolució d'ERC
Els ajuntaments i la vida municipal des de la revolució al predomini comunista i fins al final de la Guerra

21

L'ocupació militar de Catalunya: repressió, burocràcia,
ideologia, societat i política franquista en la immediata postguerra

31

La derrota: quedar-se a l'abast de la repressió o l'exili

35

La repressió contra ERC

41

Els consells de guerra

51

Anàlisi del món penal de postguerra

55

Anàlisi de la repressió franquista als alcaldes d'ERC afusellats

69

Relació biogràfica de la repressió.
Fitxes biogràfiques d'alcaldes d'ERC afusellats

161

L'assassinat del diputat d'ERC
i president del Futbol Club Barcelona Josep Sunyol i Garriga

167

El cas de l'execució del diputat d'ERC Josep Fàbrega

171

Crim d'estat.
L'execució del president Lluís Companys

191

Valoració global

193

Arxius consultats

195

Bibliografia

RELACIÓ DE SIGLES

CNT	Confederación Nacional del Trabajo
CTV	Corpo Truppe Volontarie
EC	Estat Català
ERC	Esquerra Republicana de Catalunya
FAI	Federación Anarquista Ibérica
FET	Falange Española Tradicionalista
GMN	Glorioso Movimiento Nacional
JONS	Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista
POUM	Partit Obrer d'Unificació Marxista
PSUC	Partit Socialista Unificat de Catalunya
SU	Sumaríssim d'Urgència
UGT	Unió General de Treballadors
UR	Unió de Rabassaires

RAÓ DE L'ESTUDI

Quants alcaldes d'ERC foren afusellats pel franquisme? Aquesta és la pregunta que volem contestar en aquest llibre.

Malgrat que accedint als arxius que conserven la documentació sembli fàcil la resposta, aquesta no és tan diàfana com a priori hom pugui pensar. Aleshores, en el període republicà, la majoria de la gent es definia d'esquerres o de dretes, sense gaires matisos partidistes.

El nostre treball és una investigació històrica, una recerca que abasta fets del passat del país. El seu fruit és un llibre d'història, un treball que dóna resposta a un encàrrec de la Fundació Josep Irla per avançar en el coneixement d'un temps, un període, ple d'esperança, estroncat, però, per un cop d'estat militar que en fracassar a Catalunya va donar origen a una Revolució sense precedents en la història de la humanitat, i a tot l'Estat espanyol, una Guerra Civil ferotge i fratricida. Una Guerra Civil, tot i que nascuda fora del nostre país, va ferir de forma profunda, densa, terrible i duradora la societat catalana. La seva petja influencia encara el nostre present cultural, social i polític.

La cada cop més rica bibliografia publicada sobre la Guerra Civil i la repressió franquista ens ha servit per poder completar de forma creixent l'anàlisi del context de l'època, l'actuació del partit que fou majoritari durant la República i la Guerra Civil, ERC, i el preu que el nacionalisme espanyol violent i sectari, el franquisme, va fer pagar en sang al partit catalanista republicà.

Cal recordar un fet, destacar un avís que cal tenir sempre en compte: la Revolució i la Guerra Civil van extremar i radicalitzar postures, de vegades els mateixos testimonis de l'època discrepen dels atorgaments polítics de partit atribuïts. Sigui en les denúncies, sigui fins i tot en la militància que descriuen els mateixos familiars o coetanis. Nosaltres hem fet cas de la documentació i acusació per la qual aquests homes van ser acusats, condemnats i finalment executats: ser dirigents polítics, de més o menys projecció, d'ERC.

A partir de tot el que s'ha investigat i sabut fins ara, de nou podem avançar en les raons profundes de per què alguns polítics —sobretot a escala de càrrecs locals, els més propers a la gent— fugiren del país cap a l'exili abans que fossin capturats per les tropes franquistes i per què altres no ho feren. També la conseqüència d'aquesta darrera decisió per als qui optaren quedar-se a Catalunya.

El que hem fet per escriure, des de dades indiscutibles, la repressió contra els alcaldes d'ERC afusellats ha estat:

- Investigar a l'Arxiu del Tribunal Territorial III. Govern Militar de Barcelona, els consells de guerra que patiren tots els alcaldes d'ERC que foren executats. Aquesta recerca ens ha permès saber aspectes fonamentals dels motius pels quals aquelles persones foren mortes i, de manera més genèrica, el funcionament de la «justícia» franquista durant els anys de la postguerra civil.
- A més a més del fons documental del Govern Militar de Barcelona, hem treballat amb els historics de les presons provincials que hi ha repartits per diferents arxius de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona.
- Hem consultat la bibliografia relacionada amb el tema de l'estudi, tant la que fa referència al tema de la Guerra Civil i la repressió franquista d'abast general com els llibres que de forma més concreta o en l'àmbit local tracten aquests temes.

És un estudi prolix, dur, però necessari. Sense la gentilesa i professionalitat dels arxivers dels fons consultats arreu de Catalunya, aquest estudi no hagués estat possible. Hem de fer extensible aquest agraïment a la Fundació Josep Irla i als seus responsables, Josep Vall i Àngel Ramos. També el fem extensible a Jordi Oliva per indicar-nos aquest projecte. Es tracta d'una recerca concreta i monogràfica que hem fet amb voluntat de rigor i honestedat, des de la més variada temàtica dels partits que jugaren un paper clau en la història de Catalunya a qui en foren els actors principals.

Tot el conjunt ens ajuda a entendre més bé una de les conjuntures temporals més dramàtiques que hem viscut. El fet de poder-ho estudiar, analitzar i interpretar és propi d'un país que confia en si mateix i no tem, de cap manera, enfrontar-se al seu propi passat.

APROXIMACIÓ

AL REPUBLICANISME CATALANISTA:

LAÏCISME, PROGRÉS SOCIAL,

FET NACIONAL, ESPERANÇA CULTURAL

Tothom, de forma general, estaria d'acord a afirmar que els valors predominants del republicanisme a la societat catalana dels anys 1930 serien, *grosso modo*: fet nacional, progrés social, laïcisme, llibertat i esperança cultural.

Trobaríem molts antecedents que ens expliquessin la raó d'aquests pressupòsits; n'hi havia un, però, que era molt fonamental: la llunyania pretèrita dels governants espanyols a fer front als interessos reals de la població, d'encarar els seus problemes o de buscar solucions en una societat que, en el seu conjunt estatal, era de les més injustes d'Europa.

En el cas específic pròpiament català és indiscutible que el pes de la Renaixença, el seu afany culturalitzador, malgrat un marcat historicisme tradicional que la impregnava, va sacsejar homes i dones, idees, ciutats i pobles, entitats culturals de tota mena i condició, i pertot arreu va arribar, amb més o menys impacte, la seva influència.

La catalanitat, el caràcter o esperit propi dels catalans s'havia mantingut des de 1714 malgrat la imposició militar de les lleis del Regne de Castella, el liberalisme que al llarg del segle XIX conculcà drets històrics i furs catalans, la divisió provincial de 1833 que esquarterà Catalunya i li arrabassà l'específica i pròpia divisió territorial o l'ensenyament obligatori, mai no complet, que ignorava la llengua catalana i seguia la tradicional voluntat de genocidi lingüístic i cultural.

El republicanisme havia anat quallant com a alternativa política en una Espanya retardada, pobra i centralista. L'admiració als països que eren repúbliques enlluernava de forma acrítica els esperits més oberts del poble català. El republicanisme de vegades a Catalunya agafava el concepte de civilisme, que és una mena de filosofia política laica, que sintetitza elements liberals i comunitaris i que considera que l'únic govern legítim és el «del poble, pel poble i per al poble».

Aquí cal afegir que, després del fracàs de la via insurreccional del carlisme —cal recordar que el carlisme i el federalisme del segle XIX eren la cara i creu d'una moneda que tenien un aspecte comú compartit, el particularisme català—, aquest per tradició, per ser «el poble sense idees» com emfàticament afirmava Karl Marx, però poble al cap i a la fi, aquest havia derivat de forma majoritària vers el catalanisme conservador. Quan el 1901 aparegué de forma imparable la Lliga Regionalista, partit dels més moderns amb referència a la seva època dels que hi ha hagut a Catalunya i Espanya, que defensava els interessos dels dirigents industrials i de la burgesia del país, també del sector de propietaris agraris, alhora duia modernitat i progrés que beneficiaven a tothom, fet que ajuda també a explicar el per què dels seus èxits electorals de 1901 fins al 1923. En ser accidentalista en la forma de govern, donava a entendre que mentre la Monarquia no perjudicés Catalunya no en seria bel·ligerant, per això se l'acceptava, sense cap entusiasta adhesió, perquè en la mateixa argumentació quedava implícit que era una forma arcaica de govern.

El catalanisme bevia d'un ressorgiment poderós i general nascut al cor de les classes populars que s'expressava en totes les manifestacions sociopolítiques i culturals. La crisi finisecular espanyola de 1898 amb la derrota i el desastre absolut, sense pal·liatius, a les batalles navals de Santiago de Cuba i Cavite a les Filipines, que va dur a la pèrdua de les colònies espanyoles a ultramar i a la independència de Cuba, Puerto Rico i les Filipines, no tan sols va colpir els sectors polítics espanyols i va provocar un «ja n'hi ha prou» de la generació de 1901, que deia en Jaume Vicens Vives, a la consciència dels capitans d'indústria catalans i a la burgesia del país en veure en perill els seus interessos de classe, sinó que aquelles fracassades aventures colonials a qui més havien afectat en el nombre de morts, i víctimes per sempre, era la població pagesa, menestral, obrera i popular. El cost humà de les guerres colonials va ser molt elevat; s'ha de dir que hi hagué, com arreu dels països colonials, més oposició a la participació en la guerra, en les guerres, que no un conscient i elaborat discurs ideològic anticolonial, però que sí que va provocar una fossa important entre les classes dirigents espanyoles i el seu sistema de govern, la Monarquia, una fossa que a més de culpar-la de tots els estralls soferts va ajudar a desautoritzar-la amb una extraordinària pèrdua de prestigi i popularitat.

La cicatriu inesborrable del 1898 faria decantar encara més els sectors populars, la base del catalanisme cada cop més hegemònic, vers el somni d'una societat catalana més moderna, més lliure, més justa, més igualitària. Això lligava amb les prèdiques i tot el propagandisme del republicanisme del XIX, ja que, tot i haver fracassat durant la I República del 1874, hom podia llegir en la renovada catalanitat activa aquell concepte de Pau Claris parlant dels monarques del XVII que

volien governar Catalunya «els homes van fer als reis; no els reis, als homes».

Hom ha explicat que els conceptes bàsics del republicanisme els trobem àmpliament i continuament compartits per la tradició cultural catalana moderna. Així, s'ha destacat que intel·lectuals com el primer Eugeni d'Ors, obviant el vedetisme i oportunisme polític posterior buit de qualsevol planteig i ambició política noble, la idea del republicanisme apareix com a teoria de la forma civil de convivència, un paràgraf conegut i citat seria el fragment: «En el ver republicà, l'activitat en qualsevulla de ses formes, se vesteix d'esperit públic. Així, tot el món clàssic és essencialment polític, cívic: el ciutadà, sa família, sa filosofia, son art, sa ciència, sa moral, sos modals, sos esports, tot. La literatura clàssica és una literatura republicana. L'esperit públic és la nota essencial del classicisme».¹

El progrés social consubstancial amb l'ideal republicà era, i és, el lògic equivalent a les bases socials majoritàries que tenia en el primer terç del segle passat, és a dir, els obrers i la menestralia, els pagesos petits i mitjans propietaris fins arribar a jornalers sense terra. Tot un conjunt de sectors populars que es movia entre amplis marges dels moviments socials del món de la indústria i de la ciutat, del món rural i del camp. Seria erroni no tenir en compte uns factors de sensibilitat social, formació cultural i ideològica que superen aquest esquema d'adhesió al republicanisme. Això és el que explica la presència al seu ideari, com a defensors actius de la República, de professionals, intel·lectuals, persones de mentalitat oberta i progressista i fins i tot gent adinerada i de casa bona que comparteix la voluntat de transformació i evolució de la societat a partir d'una millora real de la sociabilitat mitjançant una correcta i honesta gestió de la *res publica*, de la cosa pública.

La cultura política del republicanisme tenia com a ideal immediat aconseguir una forma de govern republicana. Per això trobem en ateneus, centres obrers, casinos, fomentos culturals i artesanals, centres democràtics i progressistes, cases del poble, etc., tota mena d'espais d'acció col·lectiva, mitjançant conferències, cursos, fundació d'escoles, revistes, premsa, opuscles, auques, dibuixos i la més variada expressió popular; elements que podem considerar també d'educació, formació i inducció de valors republicans.

El republicanisme català era poc sensible davant el món de la dona i un posicionament més clar del seu paper en la societat, el feminisme. Greuge que era molt més acusat en el món més feble i menys estès a nivell general del republicanisme espanyol, per raó de la major complexitat i riquesa cultural i formativa de la societat catalana. Malgrat tot, en els rengles dels republicans

1 D'ORS, Eugeni. «Per a la reconstrucció de la ciutat». *El Poble Català*, II, número 44, 9 de setembre de 1905, pp. 6-7.

catalans, ERC hagué un destacat component reivindicatiu per igualar el pes electoral, polític i representatiu de la dona; n'és un exemple el febaent treball coordinat per Dolors Ivern.²

El caràcter laic del republicanisme català derivava de l'acceptació conceptual del principi que era la voluntat popular qui havia de dirigir l'Estat. Laïcitat que molt sovint derivava en laïcisme per aconseguir fer disminuir el poder de l'Església, fos en la seva capacitat econòmica com en la social, educativa i cultural. Laïcisme entès com una acció cívica integradora, que suma valors cívics comuns; sovint, és innegable, hom manifestava actituds anticlericals. Darrere l'expressió conceptual de pensament lliure per part dels dirigents i pensadors republicans la gran massa de la població popular hi llegia, no llibertat de consciència, sinó l'acusació concreta, el fet de voler posar el dit a l'ull al món clerical davant el quasi monopoli religiós de l'Església en valors espirituals i una denúncia cap a tota l'àmplia xarxa d'escoles i centres educatius en mans d'ordes religiosos i centres eclesiàstics.

A les acusacions des de posicions no republicanes de ser responsables d'atacs a l'Església, la resposta de defensa donada per rebutjar aquestes acusacions era que de cap manera els republicans no anaven contra els drets particulars de cap religió, de cap sentiment religiós, ni de cap creient. El que reivindicaven era la separació entre l'Estat, i la gestió de la *res publica* i la religió.

La llibertat del republicanisme s'ha d'entendre com a rebuig específic i concret del món que vivia la Catalunya de l'època. El republicanisme i l'expressió reclamada de la llibertat de Catalunya de tants pensadors i publicistes dels menys coneguts fins a Valentí Almirall, però que en conjunt aportaren un constant gavadal conceptual i feren propaganda de la idea a cavall dels segles XIX i XX, era una amalgama que sumava enyorances i raons històriques i nacionals, culturals, lingüístiques i socials.

Des de posicions basades en el federalisme i d'un cada cop més negat unitarisme, els models d'organització de la societat, els projectes polítics es consideraven possibles només en una Catalunya lliure, sense cap jou. Molt sovint, la llibertat, majoritàriament admesa, era vista en una Catalunya republicana reconeguda per una Espanya també republicana; la concreció de com i quina manera seria aquest reconeixement de la personalitat nacional de Catalunya no es definia de forma concreta i precisa.

En l'horitzó d'arribar algun dia a la República un paper clau era l'educació i la cultura. Els nens i joves havien de ser educats des d'una perspectiva d'escola gratuïta, pública, aconfessional

2 IVERN, Maria Dolors. *Les dones d'Esquerra (1931-1939)*. Fundació Josep Irla. Barcelona, 2007.

i mixta. Els esforços de qui s'esmerçaven per fer créixer els plançons de la gent jove en caràcter republicà eren molts. La realitat, però, sovint estava molt allunyada d'aquest sentit desig.

Educació i cultura republicana que hom s'esforçava per introduir a tots els llocs en què el ventall de l'ampli espectre republicà ho fes possible. La cultura, la gent de cultura, el fet de posseir cultura, era símbol de prestigi i respecte en la visió del món republicana; per aquest motiu existien tants autodidactes, que trobem tant en els medis menestrals com obrers, menys en el món rural, però d'acusada presència local.

La suma de l'argumentari ideològic i conceptual, de les esperances i il·lusions del republicanisme català, l'havia de fer la Generalitat. Era l'esperança que es va obrir el 14 d'abril de 1934 amb la proclamació de la República Catalana per part de Francesc Macià, l'Avi, ràpidament tallada d'arrel per la II República Espanyola i transformada, només en 72 hores, en Generalitat de Catalunya.

L'acceptació va ser massiva, no absoluta: els més fermes defensors de la República Catalana, lluitadors i resistents contra el centralisme espanyol i la Dictadura del general Primo de Rivera, es van sentir traïts, però l'autonomia amb la Generalitat i el vague programa que hom intuïa de profunda sensibilitat social i nacional feia que el corpus republicà esperés que aleshores es pogués fer una transformació real de l'estructura política, administrativa i econòmica de Catalunya.

Per això quan hom ha de definir uns trets especialment assenyalats de l'aplicació de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya per la Generalitat Republicana es destaca la labor especialment efectuada en l'àmbit de l'ensenyament i la cultura, malgrat la limitada capacitat d'autofinançament. L'ensenyament públic era de competència estatal, la Generalitat va optar per desenvolupar un ensenyament públic propi, català, en què la pedagogia més moderna marqués la pauta educativa. El record nostàlgic d'aquells anys ha estat en l'imaginari col·lectiu del país, sovint poc crític perquè estava molt centrat en la mirada posada bàsicament a la ciutat de Barcelona. Es parla de l'Institut Escola, d'ensenyament secundari, o de la voluntat de renovació de l'Escola Normal, de les escoles d'estiu, de les colònies escolars o de noves biblioteques.

Pertot arreu, en tot lloc, en totes les conselleries, més projectes que concrecions per culpa dels avatars polítics que tant reprimiren i represaliaren Catalunya. Des del triomf de la dreta espanyola més centralista, el novembre de 1933, passant pels Fets d'Octubre de 1934 i la posterior repressió contra el republicanisme catalanista durant el Bienni Negre, fins al febrer de 1936 i la victòria electoral del Front d'Esquerres a Catalunya i el Frente Popular a Espanya, l'esclat de la Revolució i la Guerra Civil i la derrota militar contra els rebels franquistes estroncaren iniciatives de tota mena.

Certament foren pocs anys d'autogovern; la comprensió i el respecte al dret dels catalans com a nació amb específica personalitat van avançar poc malgrat que hi havia un govern republicà a Espanya. Però el poble de Catalunya, fins arribar a la fractura de la Guerra Civil i la Revolució, donà suport, com poques vegades a la història contemporània del país, a la seva institució i al nombre extraordinari d'iniciatives i fets realitzats pel Govern de la Generalitat.

**EL PES DE LA REVOLUCIÓ I LA GUERRA
EN L'EVOLUCIÓ D'ERC.
ELS AJUNTAMENTS I LA VIDA MUNICIPAL
DES DE LA REVOLUCIÓ AL PREDOMINI COMUNISTA
FINS AL FINAL DE LA GUERRA**

La victòria popular de juliol de 1936 va ser heterogènia i variada en tot el territori català. Tota la recerca sobre el procés revolucionari reconeix que qui s'imposà de forma majoritària fou la CNT-FAI; aquesta afirmació, però, ha estat poc matisada. Caldria veure que a l'allau de noves transformacions i il·lusions generals que van produir-se vers un canvi radical de totes les estructures i relacions socials hi va haver sempre en la composició dels comitès apareguts arreu de tot el país, fossin del partit o organització que fossin, una radicalització de les seves postures ideològiques.

Si hom accepta que hi hagué una atomització del poder, si a cada lloc el comitè revolucionari tenia una especificitat diferenciada per raó dels homes que es faran càrrec del poder, que, cal no oblidar-ho, era el poble en armes i actuava sota l'impacte d'un apassionament desbordant, si ens apropem a tots els comitès sorgits a cada un dels pobles, ciutats i comarques del país i veiem la seva actuació municipal, sovint hi trobem una relació, complicitat o convivència que desmenteix la creença que tots els ajuntaments es van desfer per la força abassegadora dels comitès revolucionaris.

La subordinació d'ERC a la Revolució és indubtable. Els dirigents i el partit, si es vol l'esperit col·lectiu de la gran majoria dels votants d'ERC, no eren revolucionaris; sí que eren fermes radicals de la transformació de la societat catalana, però revolucionaris no ho eren. Al carrer, al món del treball i l'economia, en la concepció de molta gent en aquells primers dies i mesos, el que havia triomfat era la Revolució. Això no evità veure-hi posicions diferents que aviat marcarien estratègies i fins i tot enfrontaments entre si mateixos.

Un estudi rigorós sobre l'evolució municipal a tot Catalunya durant la Guerra Civil, ara per ara inexistent, ens aportaria més comprensió de com a poc a poc es reordenà el poder local a

Catalunya. Ara bé, s'hauria de destacar que la subordinació d'ERC davant el fet revolucionari no deixà el partit sense un grau significatiu de poder.

El poder polític de la Generalitat estigué durant tota la guerra en mans del president Lluís Companys, destacat home d'ERC. No s'ha de menystenir que el 9 de novembre de 1937 va ser confirmat com a president de Catalunya, per cert en la mateixa sessió en què el Parlament —amb mínima vida política durant tota la guerra— prorrogà la legislatura fins al final de la guerra.

Fa anys l'historiador Pierre Vilar en els seus estudis pioners sobre la Guerra Civil espanyola va destacar lúcidament que, malgrat que inicialment només es tolerà la pervivència de la Generalitat, per raons d'equilibris polítics i de partits i visions estatals i internacionals, la institució de govern del país no podia assegurar ni la pròpia vida dels seus consellers —l'obligada fuga a l'estranger d'en Ventura Gassol, conseller de Cultura, o Josep Maria Espanya, conseller de Governació, a causa de les amenaces de la FAI, en són l'exemple més colpidor—, però que malgrat tot la Generalitat va gosar legislar, fet que seria molt important de cara a un futur proper. Sobre tot després del Fets de Maig de 1937.

O bé encara que les forces revolucionàries mai no van ocupar plenament tot el poder polític —el cas de més relleu seria el Comitè Central de Milícies Antifeixistes— ni l'econòmic —l'agost de 1936 la Generalitat intervingué el Banc d'Espanya i les delegacions d'Hisenda. I la llista seria prolixa i complexa, com ens han mostrat els estudis que s'han realitzat sobre l'obra de Govern de la Generalitat durant el període 1931-1939.¹ Certament en el període de guerra disminueix la tasca de govern, però alhora n'apareixen de noves i de prou significació. Des de la creació del Comissariat de Propaganda, en mans gairebé exclusives d'ERC, fins al control de la radiodifusió de forma similar. Sense oblidar el paper predominant que tingué la Conselleria de Justícia o bé encara, amb totes les mediacions que hom vulgui, una Conselleria de Defensa.

ERC, sent el partit majoritari en el Govern, no assumí de bon grat la «coparticipació» en el procés revolucionari, afirma Ramon Alquezar. Per raons controvertides tampoc no optà per avortar la revolució, cosa que feu que intentés frenar-la i reconduir-la. L'estratègia fou manifesta i pública: enquadrar el moviment revolucionari a les institucions.

A partir del setembre de 1936 aquest fet començà a ocórrer.

ERC, partit de profunda sensibilitat social, popular i populista, amb voluntat reformista, durant la guerra accentuà el seu tarannà socialitzant. Malgrat l'existència de dos corrents diferents

1 BONAUSA, Francesc (dir.) Generalitat de Catalunya. *Obra de Govern 1931-1939*.

davant l'anarcosindicalisme, s'acabà imposant la que acceptava la col·laboració amb la CNT-FAI. Seria la d'uns homes clau dins el partit: Companys, Tarradellas, Pi i Sunyer, Lluís Mestres. La més explícitament nacional va ser derrotada, o silenciada i perseguida; era la que representaven Joan Casanovas, Ventura Gassol, el Dr. Solé i Pla i els dirigents d'Estat Català, Torres i Picart, o Gabriel Xammar.

Després dels Fets de Maig de 1937, a les fractures internes que hi havia hagut a ERC en ser acusada de connivència amb la Revolució i de desdibuixar el projecte democràtic i catalanista en sotmetre'l a un aliè, anarcosindicalista i espanyolista, aparegué un altre punt d'acusació també molt dur, el de sotmetre la política del país als interessos del PSUC. EL Partit Socialista Unificat de Catalunya, fundat els primers dies de la guerra per la suma de sensibilitats marxistes diferents amb un fort pes de la identitat nacional, en el decurs del conflicte bèl·lic cada cop va quedar més a mercè de les directrius soviètiques, tot i el fet de seguir una política reformista que refredés els ànims revolucionaris, per exemple amb el retorn a la petita propietat, tot amb l'objectiu de guanyar la guerra; el cert és que la seva actuació seguia i formava part d'una política estatalista, republicana i espanyolista, que menystenia la personalitat de Catalunya i les seves institucions i amb una ingerència permanent de l'Estat.

Les acusacions mútues entre la Generalitat i l'Estat per les competències exercides i conculcades eren l'exteriorització d'una manca de sintonia i projecte social i polític entre ambdós governs, que la derrota militar desdibuixà, tema també poc estudiat.

L'evolució interna d'ERC durant la guerra és poc coneguda. Molts dels seus militants es van radicalitzar, i per això una xifra desconeguda d'aquests es van afiliar a des de la CNT-FAI fins al PSUC, i no tant al POUM, pel que sembla. Quants en cada organització? En quin calendari succeí?

ERC va perdre poder, influència i militants, fet més que lògic si tenim en compte el trencament entre l'ideari que defensava i la realitat canviant que s'imposà en els tres anys de guerra. Però la fidelitat al partit, al pensament democràtic, republicà i catalanista amb una dosi acusada de liberalisme, entès en el sentit més profund de defensa de la llibertat, explica el compromís personal i polític de molts dels seus homes i dones que des dels ajuntaments maldaren per la defensa d'aquests valors malgrat els esculls i reptes que van haver de viure com a alcaldes i responsables de les seves ciutats i pobles.

L'OCUPACIÓ MILITAR DE CATALUNYA: REPRESSIÓ, BUROCRÀCIA, IDEOLOGIA, SOCIETAT I POLÍTICA FRANQUISTA EN LA IMMEDIATA POSTGUERRA

La bota militar franquista va trepitjar per primer cop Catalunya el 27 de març de 1938. Després de vint mesos de guerra l'exèrcit rebel aconseguia un dels seus màxims objectius: tenir Catalunya a la punta de la baioneta, tal com havia declarat Serrano Suñer, ministre de Governació del Govern de Burgos i cunyat del general Franco.

La primera població catalana que fou ocupada per les tropes rebels fou Massalcoreig, al Segrià, vora de Lleida. El mateix dia, el general Yagüe, cap del Cos de l'Exèrcit Marroquí, ocupava Fraga, a la Franja, i s'encaminava amb les tropes cap a Lleida, que veia com pel sud les tropes franquistes també s'apropaven, en ser ocupades les poblacions de Seròs i Aitona, a la riba dreta del riu Segre.

Després d'un intent desesperat per part de les tropes republicanes de defensar la capital del Segrià, les tropes encapçalades pel general Yagüe, entraren el 3 d'abril i ocuparen bona part de la ciutat. Havia caigut la primera capital de província catalana.

A continuació de Lleida, foren caient totes les poblacions de les ribes dretes dels rius Noguera Pallaresa, Segre i Ebre, fins arribar a la Vall d'Aran. El 6 d'abril queia Balaguer, capital de la Noguera, i el 7, Tremp, capital del Pallars Jussà. A totes dues poblacions les tropes franquistes establiren un cap de pont. L'11 d'abril, Sort, capital del Pallars Sobirà, era ocupada; el 14 queia Esterrí d'Àneu, i el 17 les tropes franquistes van ocupar el port de la Bonaigua i eren a les portes de la Vall d'Aran, que passà a estar plenament sota el seu domini el 20 d'aquell mateix mes.

Amb la dominació d'aquella zona geogràfica, les tropes rebels, a part del control territorial, també van ocupar les diferents centrals hidroelèctriques dels Pirineus, situació que els serví per tallar el subministrament d'energia a tot el Principat.

Mentrestant, a la zona de l'Ebre les tropes franquistes entraven per Faió i Nonasp cap a la Terra Alta, després de vèncer una forta defensa republicana sobre els rius Matarranya i Algars. El 2 d'abril eren ocupades la Pobla de Massaluca, Vilalba dels Arcs i la Fatarella. El dia següent, el Corpo Truppe Volontarie —CTV, les tropes que Mussolini envià a lluitar al costat de Franco— entrava al Pinell de Brai, i tota la comarca fins a l'Ebre quedava ocupada el dia 5.

Més al sud, a Alcanar, tocant el mar, havia caigut el 14 d'abril, igual que Ulldecona. Amposta sucumbia el 18 d'abril i el 19 l'exèrcit franquista ja es trobava davant de Tortosa.

En aquells moments només els rius que recorren de nord a sud el Principat separaven les tropes de Franco de la total ocupació de Catalunya. La Noguera Pallaresa, el Segre i l'Ebre s'havien convertit en una frontera natural davant la qual les tropes franquistes van haver d'aturar-se.

Davant les perspectives d'un atac imminent per part de les tropes rebels, saltà la sorpresa i Franco, contra tota lògica, decidí aturar les seves forces. Va assegurar les posicions a les ribes dretes dels rius i va defensar els caps de pont, que durant els vuit mesos següents les tropes republicanes intentaren recuperar de manera infructuosa en el que s'ha anomenat les batalles del Segre i la Noguera Pallaresa. Aquest fet provocà que durant uns vuit mesos una part del territori català estigués sota el control franquista i l'altra part, sota el control de la República.

Els territoris catalans que foren sotmesos aquell any 1938, per un exèrcit que ell mateix s'auto-denominava d'ocupació, experimentaren ràpidament el que significava estar sota el control dels ja considerats vencedors. D'aquesta manera, a partir d'aquest moment començaren a produir-se les primeres denúncies i detencions indiscriminades, els primers empresonaments i els primers consells de guerra, amb les penes de mort i els afusellaments consegüents. Aquesta primera repressió franquista fou extremadament dura. Així ho demostraren les seves actuacions, fins al punt que l'11 d'abril de 1938 el mateix general Franco va haver de dictar un comunicat adreçat als generals en cap dels seus cossos d'exèrcit que havien entrat a Catalunya, en què els demanava que actuessin de manera justa i comprensiva amb la població civil catalana.

Malgrat aquesta demanda, les primeres execucions que es produïren a territori català es donaren, com a conseqüència de diferents consells de guerra, a Tremp, Balaguer i Torrelameu. Aquests actes repressius també s'efectuaren a Alguaire (Segrià) i Almacelles (Segrià), on foren executats 22 veïns l'abril de 1938 per la seva vinculació política amb la República i la seva participació en els fets revolucionaris durant la guerra.

Precisament fou a Almacelles on els ocupants franquistes realitzaren el primer acte de propaganda falangista en terres catalanes el 2 de maig de 1938. Aquest acte estigué presidit pel coronel

Dario Gazapo, cap de l'estat major de l'exèrcit de l'Aragó, el qual dirigí les següents paraules als allí presents: «No os engañéis, la vida de España ha de ser muy dura. Todos hemos de hacer un sacrificio y Cataluña lo hará con cariño, y si no lo hace con amor, la obligaremos por la fuerza, que somos los más hombres, los más fuertes, los más gallardos del mundo [...]». L'acte acabà amb els crits de «¡Franco, Franco, Franco! ¡Arriba España, viva España, viva el Caudillo, viva Cataluña española!», que a poc a poc s'anirien imposant a la vida quotidiana catalana.

Els consells de guerra contra tota persona considerada contrària a les noves autoritats se celebraven a Lleida i a les capitals de partits judicials sota jurisdicció militar franquista, mentre que a la zona de l'Ebre, com que Tarragona encara no havia estat ocupada, se celebraren a Gandesa i Vinaròs (Castelló). Durant aquest període, també es donaren les primeres execucions arbitràries, sense consell de guerra, a població civil catalana. A Santa Linya, a la Noguera, les tropes franquistes de la 61a i 62a divisions que arribaren aquell abril de 1938, detingueren una vintena de veïns a l'Ajuntament, dels quals nou foren assassinats i sepultats en algun indret desconegut. Els seus delictes no havien estat altres que la seva simpatia pel catalanisme i el republicanisme.

Però sense cap mena de dubte la zona que fou més castigada per aquesta primera repressió franquista durant aquells mesos de 1938 fou la del Pallars. Entre el 10 i 16 d'abril de 1938, les tropes de la 62a i 63a divisions ocuparen tot el Pallars. A la zona del sud restà la 63a divisió, mentre que al nord de la comarca, a les valls d'Àneu, s'hi establí la 62a divisió, la del general Antonio Sagar-día Ramos. S'iniciaven d'aquesta manera nou mesos de front, en què les tàctiques de guerrilla que utilitzaren les tropes republicanes originaren diferents baixes entre les forces ocupants. A la vall, però, els veïns mantenien una altra lluita per la supervivència. Només arribar la 62a divisió a València d'Àneu el 15 d'abril, foren detingudes i mortes cinc persones. Era l'inici d'una sèrie d'assassinats —en total seixanta-set, que han estat recollits en l'estudi de Manel Gimeno *Revolució, guerra i repressió al Pallars (1936-1939)*— d'homes i dones de la comarca que, a més de perdre la vida, perderen la dignitat, la seva i la dels seves famílies, en ser mal sepultats en fosses comunes en cunetes i prats.

L'ocupació de les localitats era seguida immediatament per la implantació de l'aparell legal, dels organismes repressius i de les institucions del règim franquista, i es procedia al nomenament de les noves autoritats: alcalde i comissió gestora de l'Ajuntament. Els ajuntaments eren nomenats per l'Exèrcit i la vida quotidiana es regulava a partir dels bans militars.

La implantació de la dictadura en el territori ocupat es va fonamentar en dos eixos bàsics: repressió i suport social. Els mecanismes de la repressió no quedaren totalment estructurats i

definitos fins després de la guerra. En els primers dies les delacions tingueren un paper determinant en la repressió i, a la vegada, era un salconduit per a tots aquells que en el darrer moment decidiren apostar per la nova situació.

El suport social sortia d'aquells que ideològicament simpatitzaven amb la dictadura, carlistes i falangistes, dels que s'havien passat a la zona rebel en començar la guerra o en el seu transcurs i que residirien a Burgos, Sevilla, Salamanca, Sant Sebastià, etc.; de la Cinquena Columna; dels adherits de darrera hora, i dels que consideraven que la dictadura imposaria l'ordre.

Amb l'objectiu d'impedir l'avanç franquista i de canviar el signe negatiu de la guerra per part de la República, les autoritats militars republicanes decidiren preparar una gran ofensiva a la zona sud de l'Ebre. A un quart d'una de la matinada del 25 de juliol de 1938, les millors divisions de l'exèrcit republicà creuaven l'Ebre, trencant d'aquesta manera el front franquista. Foren cent quinze dies de lluita contínua, de patiment constant, de guanyar terreny per després perdre'l a costa de moltes vides de joves soldats. En molts casos eren nois joves acabats de reclutar, les darreres quintes cridades —que es van conèixer amb el nom de la *quinta del biberó*—, que amb prou feines havien rebut instrucció militar i que foren utilitzats com a carn de canó d'una defensa desesperada, la qual estigué sempre destinada a fracassar. En la mateixa situació es trobaren els companys més grans —la majoria ja casats i amb fills— a l'altre extrem, els que ja pertanyien a la reserva, que foren també incorporats a files a darrera hora i que popularment van ser coneguts com la *quinta del sac*.

Malgrat l'èxit inicial, amb l'ocupació d'una part de la riba dreta del riu, i una resistència desesperada per mantenir el control de les zones conquerides, a partir d'haver de suportar atacs continus de l'artilleria i aviació franquista, finalment el 16 de novembre de 1938, les darreres tropes republicanes hagueren de creuar en retirada l'Ebre per tornar a les posicions d'abans de l'inici de l'ofensiva.

El 23 de desembre de 1938, fent cas omís a la treva nadalenca que havia proposat el Vaticà, s'inicià l'ofensiva final de les tropes franquistes a la resta de la Catalunya autònoma i republicana.

L'avanç franquista, el qual es marcà com a objectius principals la conquesta de Tarragona i Barcelona, estigué en tot moment precedit de bombardeigs que castigaren diferents localitats properes al front i algunes de les principals ciutats del país, com fou el cas de la capital catalana. A partir d'aquells moments, els bombardeigs foren una constant pràcticament fins a la fi de la guerra. L'objectiu d'aquelles accions indiscriminades foren desmoralitzar la població i minvar qualsevol resistència de les forces republicanes.

Un cop es confirmà que les tropes rebels havien trencat el front de la línia Segre-Ebre i, més al nord, de la Noguera Pallaresa, s'inicià l'ocupació de diferents poblacions catalanes. L'arribada de la notícia, el 15 de gener de 1939, que Reus i Tarragona havien estat ocupades per les tropes rebels desmoralitzà de manera definitiva els caps militars republicans, els quals foren conscients que el seu exèrcit havia arribat al límit de la seva capacitat de resistència. Les poques esperances de poder resistir l'atac franquista quedaren pràcticament esvaïdes amb l'ocupació d'aquelles dues poblacions. El dia 24 de gener els invasors arribaven al Llobregat i es preparaven per ocupar la capital catalana.

Era un dijous, 26 de gener, quan la ciutat de Barcelona despertà per darrera vegada com a ciutat republicana. Les tropes franquistes es trobaven ja als afores de la capital catalana preparades per conquerir-la, mentre que els barcelonins estaven expectants davant la nova situació que se'ls plantejaria a partir d'aquell moment. La ciutat, finalment, fou ocupada sense cap resistència i, en certa mesura, gran part de la població que no havia fugit camí de l'exili rebé l'ocupació, si no amb entusiasme, sí amb un cert alleujament, perquè significava la fi de la guerra i, sobretot, dels bombardeigs.

Els darrers dies de la Guerra Civil a Catalunya foren un veritable calvari per a les tropes republicanes en retirada. Malgrat els diversos intents, fou del tot impossible establir una línia de front i l'únic que aconseguia retardar l'avanç de les tropes franquistes era la voladura dels ponts que hi havia a les carreteres en direcció a la frontera francesa. La retirada de l'exèrcit cap a França va ser dificultada pels constants bombardeigs de l'aviació franquista, per l'allau de la població civil que fugia dels invasors i pel tràgic deambular d'un govern que no trobava un lloc prou arrecerat per establir-hi les seves diverses dependències i poder així organitzar una millor retirada.

En suma, la Catalunya republicana i autònoma empenia el camí de l'exili en una dramàtica fugida cap a la frontera amb les tropes franquistes trepitjant-li els talons. En els darrers dies, la masia de Can Perxers d'Agullana es convertí en la residència provisional del president de la Generalitat —Lluís Companys— i del president del Govern Basc —José Antonio Aguirre—, mentre que el castell de Figueres ho fou del Govern de la República Espanyola. També a Figueres es realitzà la darrera reunió de les Corts de la República en territori peninsular, l'1 de febrer de 1939.

Per la seva banda, les tropes franquistes seguiren el seu avanç cap a la frontera. Abans d'arribar en aquell punt foren ocupant les diferents poblacions catalanes que quedaven encara sota control republicà. Girona, la darrera capital catalana que encara no havia estat ocupada, va caure el 4 de febrer de 1939. La ciutat bullia de moviment, tothom que fugia de les tropes enemigues s'hi havia dirigit pensant que si Barcelona queia, Girona resistiria. Però ni la ciutat, ni la població, ni els

diversos governs que s'hi havien concentrat al seu voltant, ni l'exèrcit, no estaven ja per resistir. No es creà cap darrera i desesperada línia defensiva: la derrota ja era un fet i era qüestió de dies que es materialitzés.

Impotent davant la imminent derrota, a les vuit del matí del dia 5 de febrer, el president Companys deixà el Mas de Can Perxers i, amb alguns dels seus consellers com ara Tarradellas, Sbert, Pi i Sunyer, i el president basc amb membres del seu govern, es dirigí en cotxe cap a la Vajol, on l'esperava el president de les Corts de la República —Martínez Barrio—, que els comunicà que el president de la República, Manuel Azaña, contràriament al que havien acordat, ja havia travessat la frontera.

Després de la sortida del president Companys i dels membres del Govern de la Generalitat, la caravana de refugiats encara durà alguns dies més fins al final de la Guerra a Catalunya, que oficialment els vencedors dataren el dia 10 de febrer. En quinze dies, unes 500.000 persones —tant catalanes com refugiats d'altres parts de l'Estat— prengueren el camí de l'exili. Això no obstant, algunes bosses de tropes republicanes no travessaren la frontera fins la tarda del dia 13, quan empengueren el descens del coll d'Ares cap a Prats de Molló.

El 10 de febrer de 1939 fou el darrer dia que es parlà de Catalunya als diferents comunicats de guerra. L'exèrcit republicà es limitava a dir: «Nuestras fuerzas continúan sus repliegues con orden absoluto, salvando totalmente sus efectivos, material y armamento». Per contra, el comunicat franquista deixava clara la situació: «Nuestras fuerzas han alcanzado victoriosamente, en el día de hoy, todos los pasos de la frontera francesa desde Puigcerdà hasta Port-Bou. La guerra en Cataluña ha terminado». «Cataluña para la España triunfal de Franco».

Per entendre el caràcter i l'abast de la repressió franquista amb els catalans derrotats a la guerra, cal tenir presents diferents elements. En primer lloc, que mai en la història contemporània del nostre país s'havia produït —ni tan sols durant les diferents guerres carlines que es donaren el segle XIX— un conflicte civil tan sagnant, violent, cruel i que hagués acumulat tants odís com la Guerra Civil de 1936 a 1939. En segon lloc, cal recordar que, atès el caràcter del franquisme, la repressió esdevingué una necessitat política per a mantenir i consolidar el projecte dictatorial i contrarevolucionari que volia imposar. Per aquesta causa, en cap moment el nou règim no va voler integrar els vençuts per cercar una conciliació, només va voler acabar amb ells o sotmetre'ls per així poder consolidar-se en el poder. El franquisme sempre fou conscient que si no actuava, des del primer moment, d'aquesta manera tan expeditiva mai no es podria afermar en el poder. La repressió exercida des de dalt, per tant, no va ser —en general— resultat d'una ràbia espon-

tània, sinó que hi hagué una planificació i una preparació fredes i sistemàtiques de les diferents mesures repressives que calia utilitzar contra els vençuts.

A grans trets, es pot dir que el conjunt de mesures repressives que es van adoptar es distingiren pel seu caràcter d'exemplaritat i de càstig, de totalitat i massivitat, i de continuïtat. El caràcter totalitari d'aquesta repressió abraçà diferents àmbits. El franquisme abolí totes les institucions autonòmiques catalanes, prohibí els partits polítics, els sindicats, les associacions, les entitats i les publicacions de tot tipus que no es consideraven addictes al nou règim. I, al costat d'aquestes prohibicions, hi va haver les depuracions i les confiscacions. La repressió, per tant, arribà fins als aspectes més insignificants de la mateixa vida quotidiana dels vençuts.

La implantació del règim franquista a Catalunya s'acompanyà d'una violència repressora que embolcallà tota la vida política, social i cultural del Principat al llarg de quatre dècades. Tot i que el nou règim, i sobretot el seu dictador, es recolzaren en la fe catòlica per exercir el seu poder, la conducta d'aquest quedà molt lluny de les pautes de misericòrdia i perdó que defensava l'Església. La repressió de la dictadura fou brutal i comptà amb el suport i la implicació de les jerarquies eclesiàstiques, que esdevingueren des del primer moment uns dels principals elements del nou règim.

L'anàlisi d'allò que es podria definir com una fenomenologia de la repressió preveu que es tinguin en compte diversos àmbits. Un d'ells fou l'anomenat terror blanc pròpiament dit: la liquidació física dels opositors, o presumptes opositors, a més de l'empresonament i la segregació d'un nombre consistent de persones del nou Estat que es volia formar. Foren milers de catalans els que a partir de 1939 foren eliminats perquè eren considerats culpables dels fets violents produïts a la vila a partir del 19 de juliol de 1936 o perquè eren considerats enemics del nou règim. D'altra banda, foren desenes de milers els catalans que patiren privació de llibertat en diferents centres de privació de llibertat —com ara camps de concentració, batallons de treballs forçats o presó—, pel sol fet d'haver lluitat en les files de l'exèrcit republicà de manera voluntària, d'haver estat afiliats a algun partit d'esquerres, catalanista o sindicat, o d'haver participat d'alguna manera en la vida política del país durant la II República i la Guerra Civil.

El marc jurídic en què es va fonamentar la repressió franquista fou nombrós i constantment ampliat i modificat. Les disposicions legals més essencials dels anys quaranta foren: el decret de prohibició de tots els partits polítics del 13 de setembre de 1936, la llei de prohibició d'associacions polítiques i sindicals del 25 d'octubre de 1936, la llei de responsabilitats polítiques del 9 de febrer de 1939, la llei de repressió de la maçoneria i el comunisme de l'1 de març de 1940, la llei de seguretat de l'Estat del 29 de març de 1941 i la llei de rebel·lió militar del 2 de març de 1943. Les

quatre primeres disposicions es referiren a actes realitzats abans i durant la Guerra Civil; les dues darreres implicaven càstigs per accions de postguerra.

Al mateix temps, la repressió pretendrà fer que els «culpables», fins i tot després de sortir de la presó o del camp de concentració, siguin uns marginats socials posant-los tota mena de dificultats per residir en la pròpia localitat o recuperar el lloc de treball. Amb aquesta actuació es va voler deixar per sempre marcada la gent de la vila que es considerava culpable o sospitosa per així impedir-li sobreviure i fins i tot obligar-la a marxar del poble.

En la majoria de poblacions de Catalunya, la responsabilitat directa d'aquesta repressió no fou realitzada pel dictador ni pels alts jerarques del règim, sinó que estigué dirigida per una sèrie d'individus del mateix poble que buscaven venjança per tots els éssers estimats que havien estat assassinats o per tot el que havien hagut de patir en els mesos anteriors. Tota aquella ràbia s'anà acumulant amb el temps i esclatà en forma de violència extrema ja des dels primers dies de l'ocupació militar. Tal com havia passat amb les figures dels anomenats incontrolats en els primers mesos de guerra, els greuges patits en el temps es van fer pagar amb sang o amb la pèrdua de la llibertat sobre tota persona que consideraven culpable de les seves desgràcies.

A la gent que cercava venjança personal, també s'hi apuntà un nombre important de persones que aprofitaren aquella nova onada de terror per obtenir alguna mena de benefici personal. Aquests beneficis podien ser en conceptes materials o en conceptes personals d'ajustament de comptes d'enfrontaments passats. Aquest grup es posà al costat de les famílies que reclamaven venjança per treure benefici particular, i foren, moltes vegades des de l'ombra amb el sistema de les denúncies, els qui anaven indicant el que s'havia de castigar o eliminar. Entre el 1939 i el 1940 es produí una autèntica onada de denúncies com a resultat del deure de delatar l'enemic però també com a acte de revenja. Com els incontrolats, per a ells la política o la ideologia fou el menys important, encara que actuaren sota les sigles de la Falange Tradicionalista y de las JONS (FET y de las JONS) —tal com ja havien fet els incontrolats més radicals amb la CNT-FAI durant la guerra—; el més important fou aconseguir els seus propòsits o eliminar aquella persona que durant molts anys li havia ocasionat problemes.

Tant unes motivacions com les altres van ser utilitzades pel nou règim per consolidar-se en el poder. Al franquisme ja li va anar bé tenir tota aquella gent que utilitzà el terror per aconseguir els seus propòsits en nom seu, ja que d'aquesta manera aconseguí una important clientela d'una gran fidelitat durant molts anys, que a més a més li servia per desfer-se de persones de tendència política i ideològica contrària al seu pensament. Els jerarques franquistes van deixar fer i desfer a

tota aquella massa que reclamava sang a canvi que un cop satisfeta la seva set de venjança aquesta li donés un suport absolut en la implantació i consolidació del nou règim. També utilitzà les accions violentes d'aquells grups per implantar la por en la societat. El temor serví per eliminar qualsevol mena d'intent de resistència i aconseguir així la seva permanència en el poder fins a la mort del dictador. La por s'exercí amb la repressió física però també amb el control de la societat, a partir de la vigilància constant del possible enemic. Qualsevol persona sabia que podia ser denunciada per algú que desconeixia, i aquest aspecte frenà qualsevol intent d'organitzar una resistència contra les noves autoritats. Aquest control encara fou més acusat en poblacions petites, on tothom es coneixia i sabia el que havien fet i pensaven els veïns de l'entorn.

Per la seva banda, els fervents seguidors del nou règim aconseguiren, a part de privilegis socials o econòmics, poder utilitzar la repressió contra els «culpables» primer de manera directa, gràcies al consentiment dels vencedors, i després de manera indirecta, gràcies a la legalitat que els proporcionà el nou règim amb els consells de guerra.

La repressió franquista es caracteritzà per la seva crueltat a causa que, tal com ja havia passat l'any 1936, aquesta es va recolzar en odís personals. Quan els individus s'enfronten per passar comptes personals de temps passats, la violència que es desencadena és la més dura i cruel. Si a això s'hi sumen tots els desgreuges acumulats abans de l'inici de la Guerra Civil, es pot explicar el perquè s'originà aquella repressió.

LA DERROTA: QUEDAR-SE A L'ABAST DE LA REPRESSIÓ O L'EXILI

Sabudes per la població de Catalunya la duresa i la mania persecutòria, de vegades fins i tot odi, contra la seva llengua i cultura, veient l'hostilitat contra la seva autonomia —n'és l'exemple més conclouent la derogació de l'Estatut d'Autonomia just després de trepitjar terra catalana i ocupar la ciutat de Lleida, denunciada la violenta i cruel actuació del Ejército franquista a les zones que havia ocupat a les Terres de Ponent, a les zones més occidentals de les valls del Pirineus i al sud de Catalunya, és a dir, les comarques de la Terra Alta, Ribera d'Ebre, Baix Ebre i Montsià—, no és d'estranyar que en trencar l'exèrcit franquista el front pel cap de pont de Seròs la vigília de Nadal de 1938 un ingent nucli de població fugís de l'abast de l'autoanomenat Ejército de Ocupación.

Calia escapar-se de la línia de front, de les tropes que avançaven. Del temor als rumors i a les brutals llegendes que corrien sobre les tropes regulars del nord de l'Àfrica. La ciutat de Lleida es va quedar gairebé buida de població, a tot arreu la gent va anar cap a la rereguarda republicana fugint de l'exèrcit ocupant. Tothom qui podia cercava refugi en torres i masos que hi havia en terres i camps de cultiu, altres buscaven el recer de la família fos a la zona que fos, o bé en un lloc protegit esperaven que passessin els dies de foc i metralla i el pas de les tropes que tant de temor provocaven, sobretot entre la població femenina.

La propaganda franquista havia manifestat de forma constant i reiterada que res no havia de témer qui no tingués les mans brutes de sang. Aquesta crida va ser un fort reclam per a centenars i milers de persones que no se sentien responsables de cap malifeta, violència o fet d'aquesta mena que hagués pogut produir-se a la seva població, i que, d'altra banda, sempre havien condemnat en l'activitat política i en la seva pròpia actuació personal.

Els qui per raons de més consciència política copsaven la ideologia franquista i el règim que

pretenia instaurar, els qui sí que temien la repressió franquista per por de les denúncies, els qui per la seva actuació durant la Revolució i la Guerra s'havien significat, van tenir tot el temps del món per exiliar-se.

El calendari no ofereix cap mena de dubte: des del final del març de 1938 fins al dia 10 de febrer de 1939 totes les persones que a Catalunya tenien por de les represàlies franquistes van poder fugir camí de l'exili. Els exemples són de centenars de milers de persones. Només no pogueren escapar-se de l'abast franquista els qui foren fets presoners als camps de batalla. I aquest no és el cas que ens ocupa en els càrrecs d'alcaldes republicans represaliats.

La pregunta que hom es fa és: per què aquests alcaldes d'ERC de Catalunya, i tantes altres persones que finalment serien afusellades, no van prendre el camí de l'exili com gairebé van fer-ho de forma massiva i encomanadissa mil milió de persones més?

La resposta, de tan humana i lògica, és clara i senzilla. Perquè no temien la repressió, perquè no se sentien, ni eren, culpables de les acusacions de què després foren inculpats.

L'exili, la marxa cap a la frontera de França, era a la Catalunya d'aleshores un món desconegut. Significava trencar el món de cadascú, tallar els llaços familiars en un temps i un país on la família era per a molts homes i dones d'aquella època el més primordial. En el preeminent món rural de la Catalunya dels anys 30 del segle passat deixar la casa, la terra, el poble, la feina, els amics, els nuclis de sociabilitat era vist com un mur infranquejable. Dur la família i els fills cap a la incertesa de països llunyans sense cap seguretat de res, sense terra, sense feina especialitzada, sense treball, sense saber res del seu idioma, cultura i forma de fer i de viure, sense conèixer ningú, era un abisme superior a encarar la repressió franquista, que, al cap i a la fi, seria com altres repressions posteriors en la torturada història de Catalunya i Espanya, fet no llunyà per l'experiència de les tres guerres carlines que havia viscut el país al llarg del segle XIX i que, de generació en generació, s'havia transmès en les converses a la vora del foc o prenent la fresca en mesos de calor. La repressió que hom suposava que hi hauria consistiria, a males, en uns anys de presó i en algunes rascades que farien mal però que es curarien, *rasguños*, es deia en argot castellà. Molta de la gent que va optar per quedar-se a Catalunya, a casa, havia assumit que el preu per poder romandre al món de sempre tindria aquest peatge. Amb aquesta idea no van anar a l'exili.

Al llarg d'anys de recerca arreu del país en preguntar directament a persones que havien sofert una dura repressió o a familiars la raó per la qual no van exiliar-se, la resposta era semblant. No van sentir la necessitat de fer-ho per la responsabilitat del que havien fet durant la guerra, l'aventura d'anar-se'n fora de Catalunya els semblava, *a priori*, més agosarada que no fer front a

la repressió franquista que sabien que es produiria però que mai no imaginaren que fos tan cruel i vesànica.

D'aquí neix un concepte concloent que ens ha arribat fins al present: la repressió va aplicar-se a persones «innocents». Tots aquells presumptes responsables de les acusacions més diverses havien pogut fugir amb els centenars de milers d'exiliats, fet que encara crea un greuge més condemnatori a la repressió franquista: el càstig va recaure en els que es van quedar perquè no van poder castigar els que se n'anaren. Terrible conclusió.

LA REPRESSIÓ CONTRA ERC

El «somni impossible» de generacions de les classes populars catalanes —posar fi al sistema monàrquic borbònic centralista i caciquil basat en la topinada electoral— el feu realitat el 14 d'abril de 1931 Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), en proclamar la República Catalana a la plaça de Sant Jaume de Barcelona. Un partit fundat feia poc que en menys de dos mesos d'existència va parlar de tu a tu amb Espanya, gràcies al suport del seu impensable i absolut triomf electoral.

Els homes i dones que s'aproparen a ERC ho feren per l'assumpció dels valors republicans i progressistes, per l'atracció de la figura captivadora i seductora de la personalitat única de Francesc Macià, l'home honest i pur, la personificació de l'ideal, l'Avi, i de tots els que amb ell havien guanyat.

Els serien la massa que hauria de fer possible la continuació amb profunditat d'un procés de transformació que Catalunya havia endegat al principi del segle amb la Generació de 1901, la d'aquella munió d'industrials i burgesos, de persones del món professional i de la cultura, que no van acceptar el desastre espanyol de 1898 i que després es llepressin les ferides i es lamentessin dels mals averanys i fets ocorreguts, sinó que volia aconseguir, a partir de l'avenç gradual però constant de la democràcia, la indústria i tenint com a objectiu el nord —és a dir l'Europa més avançada i moderna—, conduir Catalunya pel camí del progrés econòmic i social. La base de més llibertat nacional.

Aquesta gosadia la pagaria molt i molt cara, tant el partit com la gent que hi participaria. El preu que van haver de pagar va ser una ferotge persecució ideològica i física; cap altra força política de Catalunya sofriria tanta repressió com ERC quan es va acabar la Guerra Civil de 1936-1939.

De les gairebé 3.500 persones afusellades a Catalunya en la immediata postguerra, ERC sempre és la força política més perseguida en els medis i comarques rurals. En les poblacions més indus-

trialitzades o amb forta presència del sector dels serveis, després de la CNT-FAI, sempre és la més castigada, i a vegades fins i tot per davant de la CNT-FAI.

Si analitzem les dades següents es pot veure que el percentatge relatiu de la militància que coneixem de les persones afusellades en el període inicial de l'ocupació militar de Catalunya —s'ha de dir que el concepte és sovint vague—, els mesos entre el final del mes de març de 1938 i els primers dies de febrer de 1939, quan acaben les activitats bèl·liques a Catalunya, ja ens donen una idea del pes que la militància tenia en aquestes zones del país. Llocs d'absolut predomini rural i agrari. Zones que correspondrien a la riba dreta dels rius Ebre, Segre i Noguera Pallaresa, a l'oest del seu curs fluvial.

ANYS 1938-1939

ERC	42.5 %
CNT-FAI	37.5 %
POUM	5.5 %
PSUC	5.3 %
UR	5.1 %
UGT	2.6 %
EC	1.2 %
ALTRES	0.3 %

Igualment, ja en tot el conjunt del país, tot sota la bota militar franquista des de febrer del 1939 i fins al 1953, quan es produïren les darreres execucions que podem considerar derivades de la Guerra Civil i les seves conseqüències immediates:

ANYS 1939-1953

CNT-FAI	42 %
ERC	36.6 %
PSUC	6.6 %
POUM	6.4 %
UR	4 %
UGT	1.9 %
EC	1.2 %
ALTRES	1.3 %

Si aquestes xifres de dades que acaben amb la vida dels detinguts hi afegim les víctimes de camps de concentració, presons, batallons de treballadors, depuracions i les formes més variades d'una totalitària voluntat repressiva que abastava tots els àmbits de la vida social, ERC sempre destaca com la força politicosocial més castigada.

Què explica aquesta xarxa repressiva a tot el territori de Catalunya?

La societat civil emergent que s'anava covant a Catalunya des de la Renaixença i el liberalisme a mitjan segle XIX arribà al poder amb la Lliga al principi del segle XX. Quan aquest partit —tan important en l'evolució, democratització i modernització del país— va anar abandonant a poc a poc el seu paper central per decantar-se —sobretot després de la mort de Prat de la Riba l'any 1917 i la complexa problemàtica social que va comportar la I Guerra Mundial— cap a uns plantejaments cada cop més classistes i de flirteig no democràtics, la massa social majoritària es va aglutinar, a poc a poc però de forma constant, al voltant del republicanisme.

Un republicanisme més que divers de tot un conjunt de propostes darrere les quals, de forma imprecisa i en les més variades institucions —casinos, ateneus, centres, casals, etc.—, van

agrupar-se uns idearis en què s'emmarcava un nou protagonisme social cada cop més proper als sectors populars. És a dir, el gran gros de la població de Catalunya: obrers, pagesos, menestrals, classes mitjanes i petita burgesia.

ERC va ser el partit que va aglutinar aquesta calidoscòpica societat civil de caire més republicà, liberal i progressista, amb una marcada sensibilitat social que feia possible rebre nombrosos vots procedents d'un ventall ben ampli, que anava des d'obers significats de la CNT fins a patricis, industrials i burgesos liberals. Tots, malgrat les evidents diferències internes, li donaven suport.

En el món cultural va passar un fenomen semblant: la gradual realitat democràtica va fer fracassar trets d'un cert elitisme politicocultural i finalment va confluïr vers ERC. El cas més paradigmàtic, que serveix d'exemple a molts homes que aniran al partit republicà, potser és el de Rovira i Virgili, home d'una indiscutible importància social pel ressò popular i nacional dels seus escrits, de la seva publicística, i que també aniria a desembocar, tot i el seu rebuig inicial i públic, a ERC.

En definitiva, ERC fins a l'esclat de la revolta militar de juliol de 1936 era el partit que recollia les aspiracions majoritàries de la població catalana; per això la Guerra Civil va suposar una fractura tan forta.

La Guerra Civil estava impregnada de Revolució. Així, doncs, és fàcil entendre que la iniciativa en els primers temps de l'enfrontament no podia estar a les mans de bregats homes de lluita republicana, però no revolucionària, que és el que hi havia al carrer. Per això es va produir una marcada fossa entre el teòric poder, la Generalitat sota la presidència de Lluís Companys, i el poder de fet, el que està sota l'hegemonia de les organitzacions sindicals i obreristes. Inicialment la CNT-FAI, i al seu redós el POUM, i posteriorment el PSUC i, sota la seva protecció però de forma subsidiària i sense tenir una veritable iniciativa política, ERC.

La Revolució, nascuda com a reacció de la fracassada revolta militar i esdevinguda després d'una Guerra Civil també fratricida entre catalans, fou vençuda pels militars facciosos i la dreta espanyola; s'ha de dir que també amb una significativa ajuda d'una dreta catalana col·laboracionista, lliurada en cos i ànima al franquisme després d'haver viscut terroritzada per la violència que sofria —física o moral— i en veure com es confiscaven les seves propietats i els seus béns.

Tot això sota signatura de destacats dirigents d'ERC que, com que «gosaven» legislar, altre cop ocuparien càrrecs i responsabilitats quan des d'ERC es reorientés o frenés la Revolució o bé la Guerra agafés un caire més regulat i dirigit per estructures militars, per poder en un futur no llunyà, creien, tornar a governar.

A la postguerra, a la repressió programada, freda i metòdica exercida per l'Exèrcit usant la venjança com a eina de consolidació del nou estat, contra els qui havien lluitat contra el franquisme, s'hi havia de sumar un altre fet injust i sagnant: tant a l'exili com a l'interior, de molts dels fets que van succeir en l'àmbit polític se'n responsabilitzava la Generalitat i, com a conseqüència directa, ERC. Així, amb aquesta argúcia política d'atribució aliena als propis errors s'esborraven responsabilitats i s'amagaven complicitats, l'esquema de «culpabilitat» [sic] coincidí tant si les acusacions venien de sectors republicans espanyols com del franquisme. Els partits marxistes atribuïen a Companys la responsabilitat màxima dels dramàtics reversos soferts.

Pel franquisme el mal suprem era l'esquerranisme i el nacionalisme no espanyolista. Dins aquesta lògica totalitària era ERC qui donava el perfil més definitiu i majoritari del *rojo-separatismo*; en seria, doncs, qui en sortiria més represaliada.

Hi ha una sèrie d'aspectes clau per entendre la repressió que s'exercí amb les persones d'adscripció o properes a les directrius d'ERC —els alcaldes, lògicament, en serien bocs expiatoris. Entre d'altres, serien:

- a. Majoritàriament els càrrecs d'arreu del territori del país que no tenien una projecció política poc destacada no se n'anaren a l'exili.
- b. Era el grup polític de l'esquerra més implantat al territori, raó per la qual el nou Estat franquista el fa boc expiatori de l'exemplaritat totalitària per esborrar el concepte de catalanisme i fins i tot de liberalisme.
- c. El republicanisme d'ERC era més que una determinada concreció política, fins i tot significava una determinada visió del món. En el seu horitzó ideològic no es preveia que a Catalunya apareguessin uns sectors o poguessin haver-hi unes persones de dreta —instrumentalitzades més o menys pel franquisme brutal i violent de la immediata postguerra— que tot i venir d'un catalanisme penedit i vergonyant, alguns —cal dir-ho, és clar, no tots— procedents de la Lliga Catalana, renunciés a tot l'ideari d'un terç de segle d'existència i fos corresponsable actiu per col·laboració del terror blanc.
- d. ERC, ni tampoc la CNT-FAI, no tenien un equivalent internacional com tenien altres forces socials o polítiques catalanes. L'exili per als d'ERC era una opció més incerta que per a la resta, encara que també les files de l'exili de gairebé mig milió de persones de forma majoritària estiguessin compostes per persones al voltant d'ERC, i també, lògicament, en un nombre similar, de la CNT-FAI.

La postguerra va anar seguida en pocs mesos de l'esclat de la II Guerra Mundial. Des del primer dia ERC va tenir una actitud d'enfrontament diàfan, sense dubtes de cap mena com van tenir altres forces polítiques: calia lluitar pel triomf dels aliats. Raó que explica també aquest abast repressiu. Era una herba maligna que calia tallar d'arrel.

Els informes que rep o elabora la policia espanyola sobre la situació dels refugiats a França destaquen l'explícita actitud d'ERC d'unir-se als aliats per combatre el feixisme.

ERC estava molesta per la càrrega nacional que duia i la que podia generar. Això també explica la repressió.

ERC era els anys trenta un partit de masses fruit d'un sentiment nacional i d'uns arrelats principis republicans i democràtics. La seva actuació en la postguerra civil havia d'estar escapçada per l'execució o l'estranyament dels seus homes més valuosos. La repressió s'exerciria contra ells, matant-los o silenciant-los.

La repressió contra ERC fou brutal, en morts, persecució, presó, aïllament social, etc. Però, si hom imagina que milers de persones del partit republicà o properes a aquest van exiliar-se, esgarrifa pensar què hagués pogut succeir en cas que no haguessin fugit de la seva pròpia terra.

ELS CONSELLS DE GUERRA

El règim franquista va organitzar, ja des del primer moment, tot un entramat jurídic per tal de donar una aparença legal a la repressió a gran escala que va dur a terme. Amb l'adaptació del Codi de Justícia Militar als seus interessos de venjança, el règim franquista va desencadenar una persecució sistemàtica contra aquells que havien actuat a favor de la causa republicana abans i durant la guerra.

Els orígens de la justícia franquista els trobem amb l'alçament militar del 18 de juliol de 1936. Un cop quedà clar que l'intent de cop d'estat havia fracassat, les autoritats rebels van haver de constituir un nou govern al territori que havien aconseguit controlar. Mancats d'una figura carismàtica que ocupés el poder i aglutinés les diferents organitzacions que s'havien revoltat contra el govern republicà —la figura escollida havia estat el general Sanjurjo, qui morí en un accident d'avió quan es desplaçava a Espanya per encapçalar l'alçament el mateix 18 de juliol—, els màxims responsables rebels decidiren crear un govern provisional. Aquest govern fou la Junta de Defensa Nacional, que es constituí el 23 de juliol de 1936, i que estigué presidida pel veterà general Cabanellas. Aquests govern provisional va assumir tots els poders de l'Estat i de representació del país a l'estranger per tot el territori que quedà sota el control dels sollevats.

La Junta de Defensa va regular, administrar i dirigir tota l'activitat de la zona ocupada pels rebels. Durant els quasi dos mesos i mig que durà el seu mandat, la legislació que n'emana va constituir la base del nou Estat, després d'haver eliminat la legalitat republicana i haver fonamentat la seva pròpia.

El dia 28 de juliol la Junta de Defensa ratificà l'estat de guerra en tota la zona que controlava amb la publicació d'un ban militar. Aquell ban estenia la declaració de l'estat de guerra a tot el territori de l'Estat que havia quedat sota control dels rebels i als territoris que s'anessin ocupant.

En el mateix ban, també es disposava que se sotmetrien a la jurisdicció militar en procediment sumaríssim tots els delictes de caràcter militar previstos al Codi de Justícia Militar.

Aquell procediment, en un principi, només estava previst per als casos de delictes flagrants, que eren castigats amb la pena de mort. Però aquell ban de juliol de 1936 va decidir ampliar-los, a més a més, a altres fets que foren assimilats al delicte de rebel·lió, relacionats amb actuacions de caràcter polític o amb l'ordre públic. A la pràctica aquella actuació va significar deixar qualsevol acte punible en mans de la justícia militar, cosa que suposava una actuació judicial i unes condemnes més dures.

Per decret de l'1 de novembre de 1936, quan Franco ja havia aconseguit encapçalar l'actuació dels sollevats, es va recollir que a les poblacions ocupades per les tropes rebels s'establissin consells de guerra permanents que jutgessin amb un procediment sumaríssim encara més abreujat, que es va conèixer amb el nom de *sumaríssim d'urgència*. Aquella manera de procedir reduïa al mínim les ja poques garanties de defensa establertes per al procediment sumaríssim, situació que provocava que l'advocat defensor, designat entre els oficials de l'exèrcit rebel, no tingués accés al sumari fins unes quantes hores abans que s'iniciés la vista. Les persones jutjades ni tan sols no podien parlar amb el seu defensor per poder preparar el judici en condicions. Per tant, poc podia fer en la seva defensa, ja que ni tan sols no podia contrastar la versió donada pels fets al sumari amb la de l'acusat, i menys encara proposar cridar testimonis o practicar qualsevol altra mena de prova en defensa.

El febrer de 1939 el territori del Principat estigué totalment ocupat per les tropes rebels. Fou llavors quan, iniciat el procés de consolidació, s'intentà fer taula rasa de l'enemic vençut d'una manera que difícilment en etapes anteriors s'havia produït. L'aplicació de la repressió franquista en tot el territori català fou molt dura, però aquesta encara fou més cruel quan n'examinem l'aplicació en les diferents poblacions catalanes. En cadascun d'aquests indrets hi va haver diferents grups de persones que encapçalaren la repressió contra els qui consideraven culpables dels fets revolucionaris i contra els que havien destacat per la seva defensa a favor de la República i de Catalunya. Les persones que dirigiren en l'àmbit local la persecució dels considerats culpables ho feren en defensa del nou règim, però sobretot com a venjança dels fets violents de la rereguarda. Aquest fet provocà que molts dels responsables màxims d'aquesta repressió fossin familiars de persones que havien estat assassinades durant el període de guerra (juliol 1936- febrer 1939).

Qualsevol persona podia ésser acusada i la premsa s'encarregava de recordar contínuament els crims comesos en del període esmentat. El nou poder imposat burxà les nafres per tal de rebre col·laboració i ajuda en la captura de culpables. Un exemple d'aquest fet el podem trobar a *La*

Vanguardia Española del dia 8 de febrer de 1939, en què es demanava a la població que col·laborés en la persecució dels culpables: «La Justicia de Franco necesita y pide la cooperación de todos los españoles».

»En la España Nacional existe una Justicia igual para todos. Esta justicia, que se conoce por el nombre de Justicia de Franco, constituye una de las bases principales del Nuevo Estado edificado con tanta sangre heroica e innumerables sacrificios sublimes. Los marxistas han temido tanto los efectos de la Justicia de Franco, no sólo en los territorios liberados por las armas (gloriosas del Generalísimo), sino también en la zona española que aun todavía gime bajo el terror moscovita implantado por Largo Caballero y Negrín, que se han servido de todas las mentiras imaginables para intentar imponer en la gente el concepto alto que tiene de esta Justicia. Sin embargo, toda la propaganda marxista no ha podido evitar que la Justicia de Franco prosiga su camino recto y realice una obra fundamental en España.

»Pero para que la Justicia de Franco sea igual para todos, necesita y pide la colaboración de los buenos españoles. A la tarea complicada de hacer justicia en Barcelona y Cataluña, después de más de 30 meses de dominación anarcocomunista, deben cooperar todos los ciudadanos. Aquellos que tengan referencias exactas de injusticias cometidas por los hombres que durante todo el período de Companys han dispuesto a su capricho de las vidas y haciendas de las personas que no pudieron escapar del terror rojo, deben ponerlas en conocimiento de las autoridades competentes, puesto que de esta manera colaborarán eficazmente en la obra de justicia tan necesaria que actualmente se realiza en Cataluña.

»Los crímenes innumerables y las persecuciones infinitas perpetrados por los rojos no pueden quedar impunes. Es necesario que todos cooperemos en la labor depuradora con el fin de que la Justicia de Franco continúe siendo una de las bases principales del Nuevo Estado».

La repressió també s'exercí contra un personal que s'havia significat políticament i socialment durant l'etapa republicana, i que havia optat per no marxar a l'exili. Aquesta opció sorprèn, encara més si es té en compte que es coneixia la ferotge repressió que iniciaven les forces franquistes als territoris ocupats. Probablement pensaven que el seu destí no seria millor a l'exili, o decidiren quedar-se per motius familiars pensant que la seva actuació no seria castigada. Aquesta resolució degué ser la conseqüència més immediata del desgast físic i psicològic després de prop de tres anys de guerra.

Els tres poders que s'encarregaren d'exercir la repressió a tots els nivells foren la Falange, la Guàrdia Civil i els ajuntaments. Aquestes institucions, en què es recolzà el poder, s'encarregaren d'informar en totes les causes militars que es donaren a totes les poblacions catalanes. Els seus

informes foren essencials per a sentenciar les persones jutjades d'una manera o altra. Aquests tres organismes foren els protagonistes actius de la repressió, gràcies als quals la maquinària repressiva franquista pogué funcionar d'una manera eficient.

Les acusacions que utilitzaren els membres d'aquestes organitzacions foren en tots els casos imprecises i no aportaren cap mena de proves. Les denúncies, en la majoria dels casos, es recolzaren en rumors, en creences i en conviccions dels acusadors, que serviren per iniciar el procés. En el moment en què els repressors creien oportú, denunciaven davant les forces de la Guàrdia Civil una persona concreta que consideraven culpable. Aquesta denúncia es realitzava a partir d'un fitxer que s'anà efectuant a partir de les aportacions de la gent que hi volia col·laborar i en què apareixien totes les actuacions de les persones que serien denunciades. Aquesta denúncia era formalitzada habitualment de manera verbal davant de la Guàrdia Civil per una o diverses persones segons els casos. Els denunciants, habitualment, eren persones que havien patit de manera directa o indirecta les actuacions dels incontrolats durant la guerra, o gent d'acreditada fidelitat al nou règim que havien presenciat les accions dels revolucionaris.

En aquesta denúncia, en cap moment els qui les realitzaven no aportaven proves, sinó que únicament la seva paraula i la seva afiliació al partit únic (FET y de las JONS) eren motius més que suficients per detenir la persona en qüestió. Com que la tasca de recerca de proves hauria estat molt llarga i laboriosa, cosa que significava que no es podien realitzar els càstigs i les venjances de manera ràpida, s'utilitzaren uns mètodes indiscriminats molt simples i primaris, ideats per aconseguir resultats immediats. Mitjançant la utilització del rumor, la creença o altres tòpics es va poder fer ús de la força i la violència pública contra el personal antifranquista.

La utilització del rumor fou una forma senzilla per denunciar una persona, malgrat que no se sabés si aquesta havia tingut participació o no en algun fet delictiu. Va tractar-se d'una apreciació col·lectiva, que la comunitat l'emprà amb la finalitat de protegir-se d'allò que ella mateixa prèviament havia establert com a nociu. Es tractà d'un comportament col·lectiu, irracional, sustentat sempre en la ideologia imperant. Això, però, no representà cap entrebanc perquè fos utilitzat com una autèntica arma perversa, a la disposició d'uns elements polítics exaltats. El rumor i la creença també van ser utilitzats fora de l'àmbit legal, en la vida quotidiana, i causaren la marginació i l'exclusió social d'un percentatge elevat de la població.

Un cop es realitzava la denúncia, les forces de la Guàrdia Civil, acompanyades en més d'una ocasió per escamots de falangistes, es personaven davant la casa de la persona en qüestió per detenir-la i traslladar-la al quarter de la força d'ordre públic.

Ja davant la Guàrdia Civil, la persona detinguda era interrogada per diferents agents i feia la seva primera declaració. Abans de declarar facilitava el seu nom i cognoms, l'edat, l'estat civil, el lloc de naixement, el carrer on vivia, el nom dels pares i l'afiliació política. Un cop havia donat les seves dades, un dels guàrdies civils li llegia les acusacions que s'havien presentat en contra de la seva persona, punt per punt. Ja conegudes les acusacions, el detingut iniciava la seva declaració, en què es dedicava a explicar la seva actuació durant el mesos de guerra i negava les imputacions més greus.

Un cop finalitzava la seva declaració, l'acusat la signava i quedava privat de llibertat a les dependències de la Guàrdia Civil, a l'espera de ser traslladat a una presó. Abans de finalitzar aquest primer procés, els denunciants havien de declarar davant les forces d'ordre públic sobre l'actuació de la persona denunciada. En aquestes declaracions aquests testimonis es reafirmaven en els fets denunciats i fins i tot els ampliaven amb explicacions més concretes. Com és natural les seves declaracions no tenien res a veure amb les que havia realitzat la persona afectada. Malgrat això, la paraula d'aquests darrers era la que valia, fet que propiciava l'empresonament del sospitós i l'enviament de tota aquesta documentació a la justícia militar perquè un jutge instructor iniciés les investigacions pertinents per aclarir els fets denunciats.

En el moment en què el jutge militar rebia la denúncia, aquest incoava el judici sumaríssim. A continuació sol·licitava els informes sobre l'acusat a l'Ajuntament, la Guàrdia Civil i la Falange. No importava el fet que hagués estat, en moltes ocasions, la mateixa Falange la denunciant perquè el jutge militar instructor del cas tornés a demanar-li informació. En aquesta demanda d'informació el jutge militar requeria les dades següents: «Ruego [...] remitir a este Juzgado, con la mayor urgencia, informe detallado y por separado respecto la conducta observada por los sujetos anotados al margen, en sus aspectos moral, público y privado, social y político, antes de la iniciación del Glorioso Movimiento Nacional, así como sus actividades en relación con el mismo, especificando: si actuó como dirigente o dirigido, si desempeñó cargo alguno en las Milicias rojas y luchó en los frentes de combate, si formó parte de alguna Checa o tribunal popular, si contribuyó de algún modo, con su persona o bienes, a la oposición del triunfo de Nuestras Armas, si intervino en mítines políticos o sociales, si pertenecía a algún partido encuadrado en el frente popular, y, en fin, concentrado todos los actos subversivos que haya realizado así como los delitos comunes que haya cometido y personas que de los mismos pueden dar razón, pues así lo he acordado en el procedimiento sumarísimo que contra dichos sujetos instruyo [...]».

Malgrat el detall de la petició, els informes que realitzaren tots tres organismes se centraven bàsicament en l'explicació de les actuacions de les persones investigades abans de l'inici de l'alça-

ment militar i durant aquest. També se n'especificava l'afiliació política i si havia marxat al front de manera voluntària. La informació demandada, seguint les ordres de la llei de responsabilitats polítiques de 9 de febrer del 1939, havia de parlar de l'actuació de tots els subjectes des de l'octubre de 1934 fins al juliol de 1936.

Tots els informes realitzats per aquests organismes sempre acabaven amb la firma de diferents persones del poble, totes afiliades a la Falange, que donaven fe del que s'havia exposat, com si així la narració dels episodis pel sol fet de ser reafirmada per aquestes persones fos veritat.

Un cop el jutge militar instructor del consell de guerra rebia els diferents informes, tot seguit assenyalava un dia per prendre declaració als testimonis. Aquests testimonis s'havien de desplaçar a la capital de província o de partit judicial, segons els casos, per declarar davant el jutge el que ja havien testificat davant la Guàrdia Civil. Aquests declarants van ser els que aportaren les creences, les conviccions, els rumors per acusar la persona jutjada en els casos en què no pogueren veure ells mateixos els fets de què l'acusaren. La declaració d'aquests testimonis sempre era de càrrec i molt semblant entre si. El que declarava un era pràcticament repetit per la resta, aspecte que ens fa pensar que la majoria de declaracions estaven preparades. Aquesta situació canvià en els judicis que es van instruir a partir de 1943, en els quals es va començar a permetre la presentació de proves de descàrrec.

Fou en aquest moment quan s'utilitzaren expressions com aquestes per acusar una persona: «Sabiendo por referencias, posteriormente ha llegado a la conclusión que el manifestante no sabe que haya tomado parte directamente en ningún asesinato pero lo considera culpable de todos los cometidos en este pueblo, así que si no es directamente autor de estos crímenes, es inductor, pues sus continuas conversaciones sólo se referían a la terminación de toda persona que no pensaba como él [...]; que el declarante permaneció ausente de esta localidad durante el pasado periodo rojo, por lo que de ciencia propia ignora las actividades del citado individuo, pero tiene referencias fidedignas...». Com es pot advertir en tots aquests casos, i en molts d'altres, els testimonis no van presenciar cap dels crims dels quals acusaven les persones investigades, sinó que totes les acusacions les feren a partir de referències d'altres persones, per rumors, a partir d'arribar a conclusions pròpies o simplement utilitzant el testimoni de persones que havien mort. El sol fet de veure una persona acompanyant els principals caps del comitè revolucionari del poble o formant part de l'anomenat cotxe fantasma ja era motiu suficient perquè aquell individu fos considerat un assassí.

En altres casos, els testimonis utilitzaren les paraules pronunciades pels acusats durant la guerra per testificar en contra seva. Expressions atacant el futur règim, comentaris de persones

que manifestaven que ell havia participat en la mort d'alguna persona o expressions d'alegria per algun fet repressiu, s'utilitzaren com a proves d'incriminació contra molts acusats. En aquest cas, els testimonis no acudiren als tòpics de les creences o als rumors ja descrits, sinó a les explicacions que els mateixos acusats havien donat i que els futurs denunciants havien anat acumulant.

L'afiliació política o el fet d'haver format part d'alguna institució republicana —ajuntaments, Generalitat, Parlament, Justícia, forces d'ordre públic, etc.— foren altres motius per iniciar un procés contra una persona.

En altres ocasions, els testimonis ampliaven les seves manifestacions a partir de desqualificar l'acusat en l'àmbit de la seva vida privada. Així, es troben declaracions en què es diu que la persona acusada bevia en excés, o jugava, o no li agradava treballar, etc., arguments per demostrar que el futur condemnat era un indesitjable en tots els aspectes.

Un cop finalitzava tot aquest procés, el jutge dictava la interlocutòria de processament. El jutge militar es limitava a resumir els fets imputats per la Falange i els testimonis, sempre recollint les actuacions més greus i deixant de banda les dades aportades per l'acusat. Tot i això, en molts casos, la interlocutòria de processament era anterior a la declaració dels testimonis, la qual cosa encara eixamplà més l'arbitrarietat en els processos.

Quan el jutge instructor acabava la investigació de la causa la remetia a l'auditor de guerra, el qual havia de ratificar la conclusió de la instrucció. Quan l'auditoria de guerra rebia el judici sumaríssim instruït, aleshores assenyalava el dia per a la celebració del consell de guerra o fase plenària. S'ha de fer constar que una causa sumaríssima no corresponia necessàriament a un judici, sinó que tots els que fossin jutjats aquell dia quedaven per sempre més units per un mateix lligall. Així, doncs, es redactava una sola sentència per a tots els acusats, en què s'especificaven numèricament les actuacions, els raonaments jurídics i la decisió per a cadascun.

La vista dels consells de guerra era pública i els judicis eren habitualment al matí, de deu a onze i d'onze a dotze. Cada hora es feia la vista de deu persones, dotze, de vegades quinze i fins i tot algun cop setze; fins i tot s'arribaven a fer judicis el matí i la tarda. Això volia dir que dotze persones o més eren jutjades per uns fets que suposaven molt sovint una condemna a presó prolongada, i per a molts la pèrdua de la vida, en una hora de temps. Aquesta era una manera d'abreujar els tràmits processals davant el nombrós personal que havia de patir repressió. Un cop passaren els primers mesos de repressió, molts judicis començaren a realitzar-se de manera individual. D'aquesta manera es realitzaren judicis sobre un acusat, encara que les garanties jurídiques seguien sent inexistentes i el temps que es dedicava a la seva defensa era inexistent.

Els consells de guerra se celebraven a les delegacions que tenia l'Auditoria de Guerra de Catalunya. Hi havia dos auditors de guerra per a Catalunya: un per a Barcelona i Girona i l'altre per a Lleida i Tarragona. Dins el sector que comprenia la província de Barcelona n'hi hagué, a més de Barcelona, a Arenys de Mar, Manresa, Mataró, Sabadell, Sant Feliu de Llobregat, Granollers, Terrassa, Canet de Mar, Vilanova i la Geltrú, Vilafranca del Penedès, Igualada, Badalona, l'Hospitalet del Llobregat, Vic i Sant Feliu de Guíxols. Pel que fa a la província de Tarragona, a més de la capital, se'n feren a Tortosa, Reus i Falset. A la de Lleida es realitzaren a la capital, a Balaguer i a Solsona, i a la de Girona també a la capital i a Figueres.

El consell de guerra no era altra cosa que la fase plenària del procés criminal militar. Això significà que, mentre en la instrucció de la causa tot s'havia de fer per escrit, davant el tribunal totes les proves es presentaven verbalment i, per aquest motiu, també se l'anomenava *judici oral*. Tot i que les disposicions processals militars preveïen aquestes dues fases, la realitat quotidiana era ben diferent. L'existència d'una gran quantitat de causes per jutjar impedí que s'actués d'acord amb la legalitat castrense, però també incidí en aquesta vulneració el menyspreu del règim pel personal processat. La fase plenària no va ser oral en cap moment. En la majoria dels casos no es va practicar cap tipus de prova davant el consell de guerra. L'acte del judici no era altra cosa que la lectura de la causa segons l'acta castrense. Però, d'acord amb el temps que es dedicava a cada judici, costa de creure que realment es realitzés.

El consell de guerra estava format per militars designats expressament per aquesta comesa per la Capitania General de la IV Regió Militar. Aquest tribunal el formaven un president, tres vocals i un ponent, els quals havien de presenciar la vista i dictar la sentència. El ponent era l'encarregat de redactar-la i l'únic militar que estava en possessió, obligatòriament, del títol de llicenciat en dret. Normalment procedia del cos honorari jurídicomilitar, és a dir, aspirants a la judicatura o fiscalia, jutges de carrera o simplement llicenciats. A part d'aquests membres hi havia el fiscal que es dedicava sempre a exaltar les actuacions criminals de l'acusat i un advocat defensor que també formava part de l'exèrcit i que habitualment s'encarregava de demanar clemència per a l'acusat o una pena inferior a la que exigia el fiscal: «FISCAL: basándose en las pruebas sumariales y en la negativa del encartado, hace un relato de la actuación de éste en el periodo rojo, que comete actuando como miliciano y tomando parte en asesinatos. Califica los hechos de adhesión a la rebelión, solicitando la pena de muerte. DEFENSA: quien expone la actuación de su patrocinado calificando los hechos que ha cometido como constitutivos de un delito de auxilio a la rebelión, solicitando que se imponga al mismo la pena más justa». Com es veu, el defensor no

salvaguardava el seu representat sinó tot el contrari, ja que li demanava una condemna perquè el considerava també culpable. En cap cas el militar defensor no havia estudiat el cas de la persona que havia d'emparar i per aquest motiu durant el consell de guerra només demanava clemència. Tampoc no exigia mai l'absolució del seu client, aspecte que ens torna a confirmar la manca de garanties jurídiques que tingueren totes les persones que patiren aquells consells de guerra. Totes partien des de l'inici amb una condemna, poques vegades en sortien absolts i només podien aspirar que el càstig fos el menor possible. Per tant, els consells de guerra només foren un sistema per donar una certa aparença de legalitat a una repressió que en tot moment estava predeterminada des del principi.

En el moment en què el fiscal i la defensa acabaven de realitzar la seva intervenció, els oficials que formaven part del consell de guerra es retiraven a deliberar. Aquest fet habitualment no durava gaire estona. Quan es prenia una decisió, el consell de guerra tornava a la sala i dictava sentència, la qual podia anar de mesos de presó a la pena de mort. En cas que la persona jutjada fos condemnada a mort, aquesta tenia la possibilitat la pena li fos commutada per cadena perpètua sempre que aconseguís bons avals o que el mateix general Franco decidís tenir la benevolència de commutar-la-hi, fet que passà en molt poques ocasions.

L'actuació dels consells de guerra fou veritablement sumaríssima, sense cap mena de contemplacions. En cap moment en els judicis celebrats no es va voler esbrinar els successos passats sinó que només es volia castigar una sèrie de personal que havia destacat per la seva participació en els fets revolucionaris o que s'havia significat políticament amb la República i Catalunya. Foren pocs els condemnats a mort de qui realment es va demostrar amb proves irrefutables que tenien les mans tacades de sang. Per aquest motiu, la jurisdicció franquista d'aquells primers anys serví com a instrument repressiu per a tota aquella gent que reclamava venjança pels fets esdevinguts a la rereguarda catalana durant la Guerra i per portar a terme revenges personals.

ANÀLISI DEL MÓN PENAL DE POSTGUERRA

La repressió de postguerra no fou resultat d'un moment extrem de passió i odi, sinó que aquesta va ser freda, metòdica i calculada. Un fet que va anar perllongant-me en el temps, any rere any, amb la finalitat d'exemplificar, amb voluntat selectiva, per la via del càstig pels actes o idees dels acusats.

El fet repressiu, per la fredor i complicitat de denunciants, còmplices o delators en l'execució, és implacable, circumstància que el fa encara més incomprensible en el cor de la societat catalana, i això és precisament el que pretén el franquisme venjatiu de postguerra. Segar les personalitats més destacades d'aquesta època. Treure'ls la vida o silenciar-los en presons o centres de tensió i càstig.

A qui més afectà la repressió fou sobre manera tots aquells que havien defensat les institucions autònomes, republicanes i sindicals. Les víctimes, principalment, provenen de tres grans grups: persones que han ocupat càrrecs politicosocials durant la Guerra Civil; acusats de participar directament en fets considerats d'extrema gravetat, com ara delictes de sang, vexacions religioses, etc., i personalitats destacades en l'àmbit local. La repressió amb aquest darrer grup tindrà en aquell present, i en el futur, durant els llargs anys de postguerra, un pes moral determinant per a la població.

L'empresonament que a partir de 1939 i la fi de la guerra no acabava amb l'execució dels acusats era posterior a un consell de guerra que els condemnava a llargs d'anys de presó. La gran majoria de les vegades les sentències imposades de cadena perpètua o llargs períodes de condemna de presó no serien complides en la seva totalitat. Ja fos pels indults continuats que el franquisme aniria atorgant per raó de la massa ingent de població reclosa que tenia a les presons i centres

de detenció, ja fos també per l'evolució de la guerra mundial i, posteriorment, un cop acabada aquesta, amb l'inici de l'anomenada Guerra Freda entre els ahir aliats. Món occidental democràtic contra el món soviètic rus i països satèl·lit.

La vida quotidiana en la postguerra civil fou tremendament dura per a la població catalana que, malgrat estar cansada de la guerra —fet indiscutible—, mai no s'havia imaginat una postguerra tan totalitària i violenta.

La vida de la població civil és recordada pels testimonis dels qui la visqueren acompanyada de recels, por, denúncies, depuracions, avals, multes, persecucions, claudicacions i gent enganyada que no s'imaginaven la faç brutal que la Dictadura genocida anticatalana aviat mostraria en tot i pertot arreu. Des del món de la llengua i la cultura, amb voluntat i actuació genocida, fins als nivells més precisos i concrets de les relacions entre les persones, i encara arribant a aspectes de la vida privada i íntima.

Cal imaginar com seria la vida d'aquells que anirien a parar a les presons a complir condemna, en batallons de treballadors, penals o de càstig. Una munió de gent, una xifra extraordinària d'homes, també moltes dones, anaven a les presons, o només hi passaven, malgrat que totes quedaven marcades per sempre més. Tenien un senyal, un estigma exloent, que per sempre més condicionaria les seves vides. En cas d'oposar-se al franquisme i ser acusats d'activitats contra el Règim serien considerats reincidents o de delito continuado i, a redós seu, amb la mirada atenta sobre seu, hi hauria a més a més dels franquistes convençuts els que sí que havien guanyat la guerra, els oportunistes neofranquistes que havien canviat de camisa i feien mans i mànigues per fer mèrits i beneficiar-se del nou estat en benefici propi.

Al rigor del món penal cal afegir-hi una gran acumulació de reclusos en centres calculats per a xifres d'empresonats de 10 a 15 vegades menys. L'exemple més concloent és la presó Model de Barcelona: amb una població reclosa normalment inferior als 1.500 detinguts, va arribar a tancar més de 15.000 reclusos!

Les mancances generals, les deficientes o inexistentes condicions sanitàries, el reviscolament de malalties gairebé oblidades, la promiscuïtat embrutidora físicament i moralment, juntament amb un reglament intern desfasat, ens permeten tenir una certa explicació sobre l'alt índex de morts per uns motius que, *a priori*, són definits mèdicament com de «causa natural».

Ajuda l'increment d'aquestes xifres elevades de mort a les presons la presència de violència arbitrària i de càstigs. Sense oblidar els suïcidis, que sovint apareixen com la raó de la mort d'alguns reclusos.

Hi havia la possibilitat de redimir la condemna del temps de presó amb el treball; d'aquesta filosofia del treball obligat, naixerien els batallons de treballadors.

L'estudi social dels reclusos té una relació paral·lela —d'altra banda, lògica— si el comparem amb el total de les execucions franquistes a Catalunya: un pes notori de la població reclusa d'origen pagès, el predomini relatiu del nombre d'encarcerats de les comarques rurals sobre les industrials i també un índex superior de morts a les presons de les capitals de província de predomini agrícola (Tarragona, Girona, Lleida) que no pas a les presons de la capital de les zones de la província més industrial (Barcelona).

Molts dels detinguts i represaliats serien majoritàriament propers o militants d'ERC.

Els reclusos, els condemnats, els qui havien estat privats de llibertat per la sentència d'un consell de guerra, en abandonar aquests establiments o llocs havien de fer front a una nova situació social: es definia amb el nom de «libertad vigilada». Qui tenia antecedents havia de passar amb regularitat, la que determinés la junta corresponent, per un control quotidià rutinari. El que volia el franquisme era que el pres, el condemnat per mal espanyol o *rojo separatista*, tingués ben present la consciència que estava sota control policial i que calia que contínuament ho recordés.

No tots els aspectes repressius són la mort o la presó. La repressió era un fet constant i sempre present en la vida diària de la gent. La sensació de control, de ser vigilat, era permanent. Les penúries generalitzades de l'època accentuaven encara aquesta percepció; només cal recordar els llargs anys de necessitat o bé el racionament generalitzat que arribarà fins als primers anys de la dècada dels 50, feia més d'una dotzena d'anys que havia acabat la guerra!

Els avals i favors eren el pa de cada dia. Les influències i les pressions eren les principals eines per acostar-se als franquistes i intentar amortir l'abast repressiu.

No cal dir qui serien els beneficiaris o més perjudicats de la parcialitat en el control de les col·lites i les taxes de racionament de les famílies, aquí cal sumar-hi un repartiment desigual de les existències que oferien les establiments.

Darrere els controls de les taxes, dels cupons, de les cartilles de racionament, i en una escala no quantificable perquè un amplíssim sector de la població ho feia forma il·legal, hi hem d'afegir l'estraperlo. No és difícil discernir que serien els franquistes qui es beneficiarien de forma absoluta de la corrupció generalitzada.

Hi hagué una allau de noves lleis. Les complicitats i els interessos del nou estat ens acosten a una postguerra inèdita en la història. En tots els finals i temps posteriors a les guerres civils a Es-

panya, l'ús de la violència i la repressió gairebé desapareixia, però aquesta només era viva i roent durant la guerra fratricida, però mai no acabada.

La repressió, cal repetir-ho per desfer equívocs de persones poc informades, mal documentades i altres que ho fan mentint i amb mala alimentació, tenia un caràcter constant, metòdic i regular. No era arbitrària, sinó selectiva i pensada. El seu compliment formava part del sistema i alhora crearia una xarxa plena de complicitats, que també ens ajuden a explicar els quasi quaranta anys de pervivència del franquisme.

ANÀLISI DE LA REPRESSIÓ FRANQUISTA ALS ALCALDES D'ERC AFUSELLATS

Tan bon punt l'ocupació militar franquista es va anar consolidant a les diferents localitats catalanes, es va posar en marxa la maquinària repressiva dels vencedors. Aquesta repressió afectà principalment tots aquells elements que eren considerats responsables, d'una manera directa o indirecta, dels fets violents o revolucionaris que s'havien produït durant la Guerra a la rereguarda catalana. Des del primer moment, tot individu que era considerat responsable d'aquelles actuacions era denunciat, detingut i finalment empresonat.

Entre el personal que patí més aquella repressió cal destacar tot el que durant els anys de Guerra estigué vinculat a la política. Molts alcaldes i regidors de diferents opcions polítiques vinculades als valors republicans, a ideologies d'esquerres i, en el cas de Catalunya, al fet nacional, foren detinguts, jutjats, empresonats, condemnats a diferents penes i, en el pitjor dels casos, afusellats. A tots ells se'ls considerava culpables d'haver ocupat un càrrec polític durant els anys de República, de formar part de partits polítics contraris a les noves directrius ideològiques que estava imposant el règim, però sobretot se'ls considerava responsables d'haver participat o permès els fets revolucionaris i violents que havien tingut lloc a Catalunya durant els primers mesos de guerra. Aquesta argumentació fou la que feren servir les noves autoritats franquistes per condemnar a diferents penes de presó, o fins i tot a la mort, tants càrrecs públics catalans.

Una repressió que fou especialment cruenta amb els alcaldes i regidors que es trobaven afiliats a ERC. La gran majoria d'aquell personal polític, que per diferents circumstàncies no havia marxat a l'exili, patí algun tipus de repressió. Com més responsabilitat tingueren durant el període republicà i de guerra, més dura fou la repressió que se'ls imposà. Això explicaria els motius que portaren tants alcaldes d'ERC a ser condemnats a mort. Tots ells, i això queda perfectament re-

flectit en la documentació que s'ha consultat, foren acusats de no impedir, i en casos més extrems de col·laborar-hi, els assassinats que es produïren majoritàriament entre juliol i desembre de 1936. A part d'això, la seva afiliació política a un partit catalanista, d'esquerres i republicà, tres dels motius pels quals els rebels s'aixecaren en contra de la legalitat republicana, acabarien d'explicar les raons que portaren el franquisme al final de la guerra a passar-los una factura molt elevada.

Una factura que es començà a cobrar tot coincidint amb el final de la guerra. La majoria d'hommes que havien ocupat l'alcaldia durant algun moment de la guerra foren immediatament denunciats per les noves forces vives del poble. En aquelles denúncies s'acusava la persona en qüestió d'haver participat en actes revolucionaris, en denúncies i en actes violents contra persones d'ordre. Però a part de la denúncia per la seva actuació política, aquelles acusacions també es trobaven impregnades d'un cert aire de revenja contra l'enemic polític de tota la vida. Les tensions i els odis acumulats durant molts anys foren resolts per una part dels contenciosos amb l'arribada de la dictadura.

En aquest capítol es farà una anàlisi detallada de les característiques generals que compartiren tots aquells alcaldes que foren executats per haver ocupat un càrrec de màxima responsabilitat política en un període i en un partit determinats.

QUADRE D'ALCALDES AFUSELLATS PER LA DICTADURA FRANQUISTA

COGNOMS	NOM	EDAT	LLOC DE NAIXEMENT	VEÏNATGE	ESTAT CIVIL	PROFESSIÓ	DATA EXECUCIÓ	LLOC
Ventura i Pino	Agustí	55	Amposta (Montsià)	L'Aldea (Baix Ebre)	Casat	Llaurador	14/07/1939	Tarragona
Pujadas i Niell	Antoni	49	Alella (Maresme)	Alella (Maresme)	Casat	NC	11/05/1939	Camp de la Bota
Pagés i Gasch	Pau/Pere	55	Alp (Cerdanya)	Alp (Cerdanya)	Casat	Llaurador	03/04/1940	Lleida
Xifre i Masferrer	Frederic	55	Badalona (Barcelonès)	Badalona (Barcelonès)	Vidu	Comerciant	15/02/1940	Camp de la Bota
Badia i Sobrevias	Josep M.	45	Espunyola (Berguedà)	Berga (Berguedà)	Casat	Advocat	19/04/1939	Camp de la Bota
Vila i Selga	Salvador	34	Castellbell i el Vilar (Bages)	Castellbell i el Vilar (Bages)	Casat	Llaurador	29/07/1939	Camp de la Bota

JOSEP MARIA SOLÉ I SABATÉ · ORIOL DUEÑAS ITURBE

COGNOMS	NOM	EDAT	LLOC DE NAIXEMENT	VEÏNATGE	ESTAT CIVIL	PROFESSIÓ	DATA EXECUCIÓ	LLOC
Vila i Subirana	Isidre	44	Castellbell i el Vilar (Bages)	Castellbell i el Vilar (Bages)	Casat	Pagès	29/07/1939	Camp de la Bota
Puigredon i Borruix	Domènec	64	Artesa de Segre (Noguera)	Cervera (Segarra)	Vidu	Advocat	28/07/1939	Lleida
Ramon i Segarra	Francesc	37	Conesa (Conca de Barberà)	Conesa (Conca de Barberà)	Casat	Pagès	14/07/1939	Tarragona
Busquets i García	Joan	50	Cornudella de Montsant (Priorat)	Cornudella de Montsant (Priorat)	Casat	Sastre	06/05/1939	Tarragona
Farré i Climent	Ricard	45	L'Espluga de Francolí (Conca de Barberà)	L'Espluga de Francolí (Conca de Barberà)	Casat	Industrial	19/10/1939	Tarragona
Soro i Bauló	Vicent	57	Gandesa (Terra Alta)	Gandesa (Terra Alta)	Casat	Llaurador	29/01/1941	Tarragona
Dalmau i Tost	Josep	43	Juncosa (Garrigues)	Juncosa (Garrigues)	Casat	Comerciant	09/08/1940	Lleida
Barrufet i Beà	Josep	50	Bellver (Cerdanya)	Juneda (Garrigues)	Casat	Llaurador	18/08/1939	Lleida
Marfà i Martí	Salvador	50	Masnou (Maresme)	Masnou (Maresme)	Casat	Mecànic	18/11/1939	Camp de la Bota
Abril i Argemí	Josep	70	Palautordera (Vallès Oriental)	Mataró (Maresme)	Casat	Sabater	16/03/1939	Camp de la Bota
Palau i Cots	Francesc	41	Miralcamp (Pla d'Urgell)	Miralcamp (Pla d'Urgell)	Casat	Llaurador	11/05/1940	Lleida
Fortuny i Torrens	Josep	36	Mollet del Vallès (Vallès Oriental)	Mollet del Vallès (Vallès Oriental)	Casat	Pastisser	16/07/1939	Camp de la Bota
Roura i Casamitjana	Pere	62	Montagut (Garrotxa)	Montagut (Garrotxa)	Casat	Llaurador	11/05/1939	Girona
Salomó i Torné	Leandre	39	Sant Quirze de Besora (Osona)	Montesquiu (Osona)	Casat	Manyac	08/08/1939	Camp de la Bota
Figueras i Aragay	Fèlix	45	Olesa de Montserrat (Baix Llobregat)	Olesa de Montserrat (Baix Llobregat)	Casat	Transport	19/02/1939	Cementiri d'Abrera

EL FRANQUISME CONTRA ESQUERRA

COGNOMS	NOM	EDAT	LLOC DE NAIXEMENT	VEÏNATGE	ESTAT CIVIL	PROFESSIÓ	DATA EXECUCIÓ	LLOC
Garrell i Tauler	Didac	50	Palamós (Baix Empordà)	Palamós (Baix Empordà)	Casat	Comissionista	12/08/1939	Girona
Brunat i Escona	Joan	48	Montmeló (Vallès Oriental)	Parets del Vallès (Vallès Oriental)	Casat	Llaurador	31/05/1939	Camp de la Bota
Gorchs i Font	Pere	36	Perafita (Osona)	Perafita (Osona)	Solter	Llaurador	08/11/1939	Camp de la Bota
Parera i Casas	Pere	40	Creixell (Tarragonès)	La Pobla de Montornès (Tarragonès)	Casat	Llaurador	08/11/1939	Camp de la Bota
Clergas i Folch	Eduard	49	Riudecols (Baix Camp)	Riudecols (Baix Camp)	Casat	Paleta	11/11/1939	Tarragona
García i Solanes	Jaume	41	Riudecols (Baix Camp)	Riudecols (Les Irlles) (Baix Camp)	Casat	Llaurador	19/09/1940	Tarragona
Llorens i Collell	Bernabé	64	Llagostera (Gironès)	Sant Feliu de Guíxols (Baix Empordà)	Casat	Escrivent	16/03/1939	Girona
Campà i Viarnés	Francesc	37	Darnius (Alt Empordà)	Sant Feliu de Guíxols (Baix Empordà)	Casat	Lampista	16/03/1939	Girona
Calm i Aulinas	Josep	47	Joanetes	Sant Feliu de Pallarols (Garrotxa)	Casat	Llaurador	28/07/1939	Girona
Soler i Fosas	Sebastià	39	Sant Martí de Torruella (Bages)	Sant Joan de Vilatorrada (Bages)	Casat	Llaurador	08/11/1939	Camp de la Bota
Pont i Creus	Ramon	67	Sant Martí de Sesgueioles (Anoia)	Sant Martí de Sesgueioles (Anoia)	Casat	Pagès	18/10/1939	Camp de la Bota
Costabella i Torres	Joan	56	Sant Pere Pescador (Alt Empordà)	Sant Pere Pescador (Alt Empordà)	Casat	Pagès	31/05/1939	Girona
Portús i Basagaña	Joan	46	Torelló (Osona)	Sant Quirze de Besora (Osona)	Casat	Electricista	24/07/1940	Camp de la Bota

COGNOMS	NOM	EDAT	LLOC DE NAIXEMENT	VEÏNATGE	ESTAT CIVIL	PROFESSIÓ	DATA EXECUCIÓ	LLOC
Mon i Pascual	Lluís	35	Santa Coloma de Farners (Selva)	Santa Coloma de Farners (Selva)	Casat	Funcionari	11/05/1939	Girona
Boada i Salvador	Celestí	36	Santa Coloma de Gramenet (Barcelonès)	Santa Coloma de Gramenet (Barcelonès)	Casat	Pagès	18/10/1939	Camp de la Bota
Solà i Padró	Lluís	48	Santa Coloma de Queralt (Conca de Barberà)	Santa Coloma de Queralt (Conca de Barberà)	Casat	Escrivent	20/10/1939	Tarragona
Camprubí i Fornells	Maurici	45	Santa Maria d'Oló (Bages)	Santa Maria d'Oló (Bages)	Casat	Llaurador	27/04/1939	Camp de la Bota
Blasi i Blasi	Ramon	45	Taradell (Osona)	Taradell (Osona)	Casat	Llaurador	25/05/1939	Camp de la Bota
Rodríguez i Martínez	Josep	42	Tortosa (Baix Ebre)	Tortosa (Baix Ebre)	Casat	Fuster	08/08/1939	Tarragona
Saló i Valls	Pere	51	Ullastret (Baix Empordà)	Ullastret (Baix Empordà)	Casat	Llaurador	28/07/1939	Girona
Torrent i Maspoch	Josep	48	Verges (Baix Empordà)	Verges (Baix Empordà)	Solter	Pagès	11/05/1939	Girona
Deutu i Murt	Antoni	57	Vimbodí (Conca de Barberà)	Vimbodí (Conca de Barberà)	Casat	Llaurador	31/05/1939	Tarragona

EDAT DELS ALCALDES AFUSELLATS

L'edat mitjana dels alcaldes que foren executats per la dictadura franquista fou de 48,02 anys, dada que estaria lligada a la franja d'edat que va dels 41 als 50 anys i que sense cap mena de dubte fou la que tingué un nombre més important d'executats, més del 50%. Aquesta mitjana seria una mica més alta que la que es va donar en tota la població catalana, de 38 anys, com a conseqüència que estem parlant d'un sector molt concret de la societat. Es tractà d'un personal polític que ocupava uns càrrecs de molta responsabilitat i que per portar-los a terme necessitaven certa experiència. Per aquest motiu entre els executats no hi ha cap noi jove i, d'altra banda, n'hi ha molt pocs que fossin d'edat avançada, ja que la gran majoria ja s'havien retirat de la vida política.

En aquests darrers casos, la repressió s'exercí amb una finalitat clarament de donar exemple a la resta de la societat.

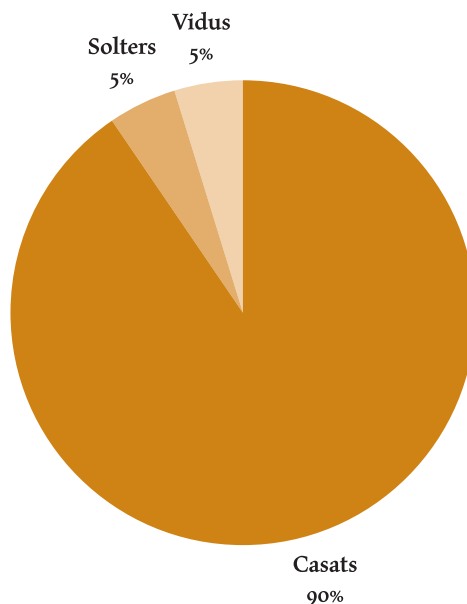
EDATS	ALCALDES AFUSELLATS
20-30	0
31-40	9
41-50	22
51-60	7
61-70	5
71-80	0

ESTAT CIVIL DELS ALCALDES AFUSELLATS

Relacionat amb el punt anterior, trobem que la gran majoria d'aquells alcaldes, més d'un 90%, estaven casats i amb fills. Aquesta dada aniria totalment enllaçada amb l'edat dels alcaldes executats, la qual era la d'homes madurs que havien tingut temps de formar una família. Davant aquestes dades, podem arribar a la conclusió que la repressió que exercí el franquisme amb els alcaldes d'ERC fou doble. D'una banda, aquella repressió s'exercí amb la persona afectada. Però, de l'altra, amb la confirmació i execució de la darrera pena, la família de l'executat quedava viuda i orfe del cap de família, situació que li provocà moltes dificultats per poder tirar endavant. Unes dificultats que van ser augmentades pel rebuig que una part de la societat franquista realitzà a aquelles famílies pel sol fet d'haver estat emparentades amb una persona considerada culpable dels fets de guerra. Davant aquella situació, moltes d'aquelles famílies hagueren d'abandonar els seus llocs de residència per poder sobreviure.

ESTUDI COMARCAL DE LA REPRESSIÓ

ESTAT CIVIL DELS ALCALDES AFUSELLATS

L'origen de tots els alcaldes localitzats pertanyents a ERC era català, fet que anava lligat amb el partit polític del qual formaven part.

La majoria d'alcaldes afusellats per la dictadura franquista es trobaven relacionats amb comarques i localitats litorals i interiors vinculades al món rural. Exceptuant-ne alguns casos, com ara Badalona i Santa Coloma de Gramenet, aquella repressió s'exercí amb polítics vinculats a localitats mitjanes o petites, i a un sector econòmic predominant: l'agrari. Aquesta dada seria complementària amb la que es donà amb tots els catalans que foren executats pel franquisme. Les fortes tensions que es produïren al camp, on els conflictes socials van ser molt importants al llarg del temps, van fer que en aquells indrets la repressió fos molt destacada. El conflicte rabassaire contra els grans propietaris, que venia ja de feia anys, generà una sèrie d'odis que acabarien passant factura durant aquells anys. A tot això cal afegir el fet que la gran majoria d'aquells alcaldes eren originaris de les localitats on estaven exercint, fet que feia que la gent conegués la seva

actuació política de tota la vida.

COMARQUES	ALCALDES AFUSELLATS
ALT EMPORDÀ	1
ANOIA	1
BAGES	3
BAIX CAMP	2
BAIX EBRE	2
BAIX EMPORDÀ	5
BAIX LLOBREGAT	1
BARCELONÈS	2
BERGUEDÀ	1
CERDANYA	1
CONCA DE BARBERÀ	4
GARRIGUES	2
GARROTXA	2
MARESME	3
NOGUERA	1
OSONA	4
PLA D'URGELL	1
PRIORAT	1
SEGARRA	1
SELVA	1
TARRAGONÈS	1
TERRA ALTA	1
VALLÈS ORIENTAL	2

Aquest fet aniria estretament enllaçat al fet que aquella repressió es produí en localitats no gaire grans, on tothom es coneixia i era més fàcil acusar la persona que calia castigar. A més, cal

apuntar que als indrets on la repressió tingué un tant per mil més elevat, en comparació amb el nombre d'habitants que tenia i el nombre de veïns que foren afusellats, també es va donar l'execució d'un alcalde. En alguns casos l'única persona executada de tota la població va ser l'alcalde. Amb aquestes dades es vol dir que els repressors tenien molt clar que aquells alcaldes eren en part responsables dels fets violents i revolucionaris produïts a la rereguarda i que, per tant, havien de ser castigats amb la màxima duresa.

LOCALITAT	COMARCA	CIRCUMSCRIPCIÓ	HABITANTS	NOMBRE D'EXECUTATS	TANT PER MIL REPRESSIÓ (MITJANA CATALUNYA 1,2)
L'Aldea	Baix Ebre	Tarragona		9	1,6
Alella	Maresme	Barcelona	1.652	4	2,9
Alp	Cerdanya	Lleida	567	3	5,3
Badalona	Barcelonès	Barcelona	47.929	93	1,9
Berga	Berguedà	Barcelona	6.929	15	2,2
Castellbell i el Vilar *	Bages	Barcelona	3.108	10	3,2
Cervera	Segarra	Lleida	4.670	10	2,1
Conesa	Conca de Barberà	Tarragona	475	4	8,4
Cornudella de Montsant	Priorat	Tarragona	1.575	2	1,3
L'Espluga de Francolí	Conca de Barberà	Tarragona	3.255	14	4,3
Gandesa	Terra Alta	Tarragona	3.282	30	9,1

* A Castellbell i el Vilar i a Sant Feliu de Guíxols es van afusellar 2 alcaldes a cada població

EL FRANQUISME CONTRA ESQUERRA

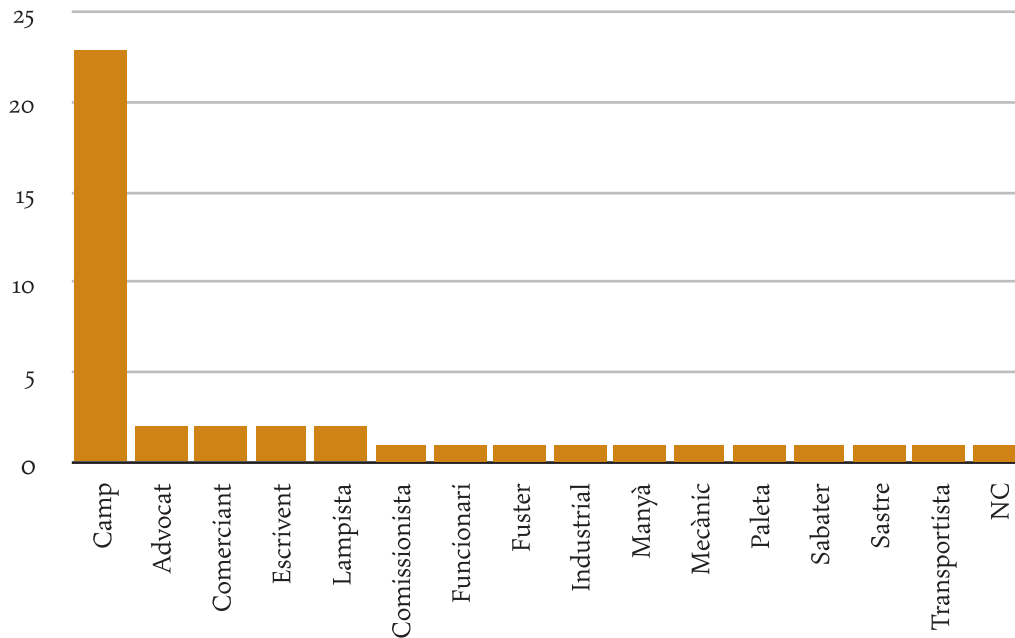
LOCALITAT	COMARCA	CIRCUMSCRIPCIÓ	HABITANTS	NOMBRE D'EXECUTATS	TANT PER MIL REPRESSIÓ (MITJANA CATALUNYA 1,2)
Les Irlles	Baix Camp	Tarragona	125	1	8
Juncosa	Garrigues	Lleida	1131	15	13,2
Juneda	Garrigues	Lleida	3.315	13	3,9
El Masnou	Maresme	Barcelona	5.069	2	0,4
Mataró	Maresme	Barcelona	28.804	12	0,4
Miralcamp	Pla d'Urgell	Lleida	981	2	2
Mollet del Vallès	Vallès Oriental	Barcelona	6.132	4	0,6
Montagut	Garrotxa	Girona	1.137	7	6,2
Montesquiu	Osona	Barcelona	1.184	1	0,8
Olesa de Montserrat	Baix Llobregat	Barcelona	6.728	24	3,5
Palamós	Baix Empordà	Girona	5.450	10	1,8
Parets del Vallès	Vallès Oriental	Barcelona	2.104	4	1,9
Perafita	Osona	Barcelona	529	3	5,7
La Pobla de Montornès	Tarragonès	Tarragona	840	2	2,4
Riudecols	Baix Camp	Tarragona	1.019	3	2,9
Sant Feliu de Guíxols (*)	Baix Empordà	Girona	9147	9	0,9

LOCALITAT	COMARCA	CIRCUMSCRIPCIÓ	HABITANTS	NOMBRE D'EXECUTATS	TANT PER MIL REPRESSIÓ (MITJANA CATALUNYA 1,2)
Sant Feliu de Pallerols	Garrotxa	Girona	1.651	4	2,4
Sant Joan de Vilatorrada	Bages	Barcelona	1.706	6	3,5
Sant Martí de Sesgueioles	Anoia	Barcelona	567	1	1,8
Sant Pere Pescador	Alt Empordà	Girona	1.112	4	3,6
Sant Quirze de Besora	Osona	Barcelona	2.018	7	3,5
Santa Coloma de Farners	Selva	Girona	4.533	6	1,3
Santa Coloma de Gramenet	Barcelonès	Barcelona	16.670	14	0,8
Santa Coloma de Queralt	Conca de Barberà	Tarragona	3.434	7	2
Santa Maria d'Oló	Bages	Barcelona	1.202	9	7,5
Taradell	Osona	Barcelona	2.322	13	3,9
Tortosa	Baix Ebre	Tarragona	38.269	34	1,1
Ullastret	Baix Empordà	Girona	406	4	9,8
Verges	Baix Empordà	Girona	1.212	6	5
Vimodí	Conca de Barberà	Tarragona	1.504	10	6

PROFESSIÓ DELS ALCALDES AFUSELLATS

Més de la meitat dels alcaldes d'ERC que s'han localitzat tenien una professió vinculada al món rural. És una dada complementària a la que ja s'ha indicat en l'estudi comarcal, en què s'ha fet referència al fet que la repressió franquista contra el món municipal d'ERC se centrà en comarques vinculades al camp. Una vinculació que també estaria relacionada amb el sector social que aglutinava ERC dins del seu electorat.

Pel que fa a la resta de professions, no n'hi ha cap altra que destaquï sobre la resta, i la majoria estan relacionades amb el sector dels serveis.

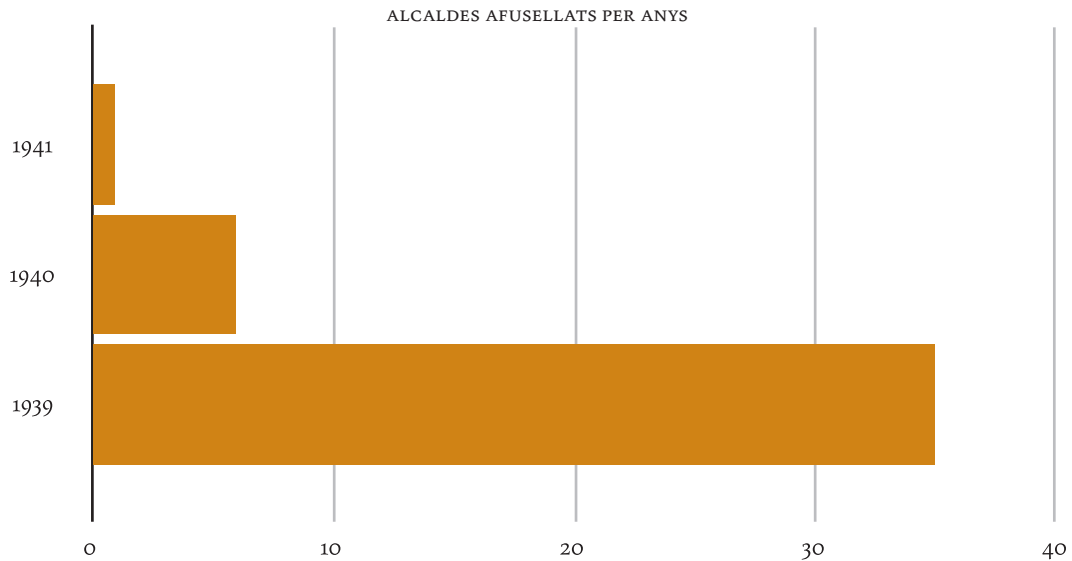

PROFESSIONS	NOMBRE	%
Camp	23	53,5
Advocat	2	4,6
Comerciant	2	4,6
Escrivent	2	4,6
Lampista	2	4,6
Comissionista	1	2,3
Funcionari	1	2,3
Fuster	1	2,3
Industrial	1	2,3
Manyà	1	2,3
Mecànic	1	2,3
Paleta	1	2,3
Pastisser	1	2,3
Sabater	1	2,3
Sastre	1	2,3
Transportista	1	2,3
NC	1	2,3

ALCALDES AFUSELLATS PER ANYS

La majoria d'alcaldes afiliats a ERC foren executats l'any 1939. Aquesta dada coincidí amb la que es va donar a la resta de Catalunya i aniria lligada al fet que fou precisament en aquell any quan la repressió fou més important. El final de la guerra portà les noves autoritats a castigar tan ràpid com fos possible tots els que d'una manera o una altra s'havien oposat al cop d'estat. Un d'aquells grups fou el que havia tingut el poder municipal a les seves mans. Per aquesta raó fou precisament l'any 1939 quan es produïren més condemnes de mort i més execucions.

Després d'aquesta anàlisi estadística que s'ha realitzat amb els alcaldes que foren represaliats per la dictadura franquista, es pot afirmar que el prototip d'aquell personal polític fou el següent: un home d'uns 48 anys d'edat, casat, amb fills, natural de Catalunya i de la localitat on després seria escollit batlle, amb experiència política, amb una professió relacionada amb el camp, que ocupà el càrrec durant algun moment de la guerra, que va ser detingut i empresonat amb la fi de la Guerra a Catalunya i que seria condemnat a mort i executat l'any 1939.

RELACIÓ BIOGRÀFICA DE LA REPRESSIÓ.
FITXES BIOGRÀFIQUES
D'ALCALDES D'ERC AFUSELLATS

AGUSTÍ VENTURA I PINO

Alcalde de l'Aldea (Baix Ebre)

Lloc de naixement: Amposta (Montsià)

Edat: 55

Estat civil: Casat

Professió: Llaurador.

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Ingressà a ERC l'octubre de 1932 i en fou membre de la junta directiva. Participà de manera activa durant els Fets d'Octubre de 1934. Per aquells fets fou detingut i empresonat durant vuit mesos.

Període en què fou alcalde: Abril de 1938.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 14 d'abril de 1939.

Principals acusacions franquistes: *Durant el període roig forma part del Comitè Revolucionari, és autor de diversos actes violents i ordena la detenció de diverses persones de dreta. És un dels elements més destacats, intervingué en la crema de les imatges i objectes de culte de l'església i, durant el seu temps i amb l'aprovació de tot el comitè, foren assassinats Francesc Enguidanos i Agustí Queral, i desaparegueren Manel Morales i Ramon Moresó. Passà després a ocupar el càrrec d'alcalde.*

L'acusat negà totes aquestes acusacions. Afirmà que és completament incert que formés part del Comitè Revolucionari del seu poble, ni de cap altre comitè, i, per tant, ignora si fou assassinada alguna persona de dretes per ordre del comitè de referència. També és fals que hagi participat en detencions d'elements d'ordre.

Consell de guerra: Tarragona, 23 de maig de 1939. Consell de guerra permanent d'aquesta plaça. Sumaríssim d'urgència núm. 1.250 i acumulats.

Sentència: Condemnat a mort el 23 de maig de 1939 i executat a Tarragona el 14 de juliol de 1939.

ANTONI PUJADAS I NIELL

Alcalde de Alella (Maresme)

Lloc de naixement: Alella (Maresme)

Edat: 49

Estat civil: Casat

Professió: Corredor de comerç

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Participà en els Fets d'Octubre de 1934. Home d'esquerres.

Període en què fou alcalde: Octubre de 1936 - gener de 1939.

REPRESSIÓ

Principals acusacions franquistes: *Organitzador del PSUC en l'àmbit local. Responsable de detencions. Registres domiciliaris. Repartiment de finques i terres.*

Consell de guerra: Sumaríssim d'urgència. Data: 11 d'abril de 1939. Lloc: Barcelona. Jutjat juntament amb 8 persones. Total de persones jutjades alhora: 9.

Sentència: Pena de mort per rebel·lió militar. Té expedient de responsabilitats polítiques.

Data i lloc on es va produir l'execució: Camp de la Bota. Barcelona. 11-5-1939.

L'informe local no explicita la seva militància política. Tot fa creure que ho era pel PSUC, però anteriorment era militant d'ERC.

PERE PAGÈS I GASCH

Alcalde d'Alp (Cerdanya)

Lloc de naixement: Alp (Cerdanya)

Edat: 53

Estat civil:

Professió: Pagès

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: D'esquerres de sempre.

Període en què fou alcalde: Agost de 1936 - 17 de setembre 1936.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 19 de març de 1939.

Principals acusacions franquistes: *Requises. Participació en actes contra dret de gents.*

Consell de guerra: Data: 20 setembre 1939. Lloc: Lleida. Jutjat juntament amb 6 persones més.

Total de persones jutjades alhora: 7.

Sentència: Pena de mort per rebel·lió militar.

Data: 30-4-40. Lloc: Lleida.

En el mateix informe de postguerra s'afirma: «Socialmente no se le tenía por mala persona». Encara es diu que no es té consciència que «disparés» contra ningú.

FREDERIC XIFRÉ I MASFERRER

Alcalde de Badalona (Barcelonès)

Lloc de naixement: Barcelona (Barcelonès)

Edat: 55

Estat civil: Casat

Fills: 3

Professió: Comerciant

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Republicà liberal de sempre, participà en la fundació d'ERC. Prohom de la ciutat. El 1917 fou elegit conseller per la coalició republicana 8 UFNR-PRR. El 1918 fou elegit regidor de l'Ajuntament de Badalona en representació d'UFNR. Fou escollit regidor d'ERC en les eleccions de 1934, fins als Fets d'Octubre del mateix any.

Període en què fou alcalde: Abril de 1936 - desembre de 1936.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 23 de març de 1939, Alella.

Principals acusacions franquistes: *Tot i no ser a la ciutat, per absència laboral a Marsella, en ser alcalde fou designat president del comitè de salut pública. Responsable de totes les violències i manca d'ordre a Badalona.*

Consell de guerra: Sumaríssim d'urgència. Data: 27 de juliol de 1939. Lloc: Barcelona. Jutjat juntament amb 19 persones més.

Sentència: Pena de mort.

Data: 11-2-1940. Lloc: Camp de la Bota. Barcelona.

La mateixa indagatòria del Consell de Guerra especifica: «De los autos se desprende que este procesado no actuó en forma positiva en el comité revolucionario en el que nominalmente desempeñaba el cargo de presidente, ni tuvo participación directa y personal en los asesinatos, incendios y demás excesos cometidos en la población, así como que protegió a algunas personas perseguidas, entre ellas a veintidós Padres Cartujos de Montealegre, salvando con su intervención algunas vidas».

Hí va haver un veritable, i excepcional, clam unànim de la ciutat per demanar que no se l'executés. Des dels 66 treballadors de la seva fàbrica fins a la Jefatura de Falange de Badalona, la Corporació Gestora Municipal; tot fou endebades.

JOSEP MARIA BADIA I SOBREVIAS

Alcalde de Berga (Berguedà)

Lloc de naixement: Berga (Berguedà)

Edat: 45

Estat civil: Casat

Fills: 1

Professió: Advocat i propietari

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Dirigent d'ERC. Alcalde diverses vegades. Una de les personalitats polítiques locals més destacades.

Període en què fou alcalde: Diversos períodes.

REPRESSIÓ:

Data de la detenció: 2 de març de 1939.

Principals acusacions franquistes: *Autor moral dels esdeveniments locals contra el dret de gentes i l'Església i les Germanes de la Caritat. Durant 13 mesos va actuar de notari. Per la cultura tenia prestigi davant les masses. Propagandista marxista. Primer alcalde d'ERC.*

Consell de guerra: Sumaríssim d'urgència. Data: 21 de març de 1939. Lloc: Barcelona.

Sentència: Pena de mort.

Data: 19-4-1939. Lloc: Camp de la Bota. Barcelona.

Acusacions privades contra ell.

SALVADOR VILA I SELGA

Alcalde de Castellbell i El Vilar (Bages)

Lloc de naixement: Castellbell i Vilar (Bages)

Edat: 34

Estat civil: Casat

Fills: 2

Professió: Llaurador

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Fou president del sindicat Unió de Rabassaires. Conseller de l'Ajuntament republicà. Participà de manera activa en els Fets d'Octubre de 1934.

Període en què fou alcalde: Octubre de 1936 - juny de 1937.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 9 de març de 1939.

Principals acusacions franquistes: *Membre del Comitè Revolucionari del poble. Aquest organisme fou responsable de l'assassinat de 9 persones al terme municipal i de dues més fora del terme, d'haver exigit multes als propietaris de dretes, d'haver confiscat productes del camp de persones que per eludir la persecució a mort de què eren objecte havien marxat de la localitat, i d'haver ocupat l'alcaldia de l'Ajuntament de Castellbell i Vilar durant el període roig separatista.*

Consell de guerra: Barcelona, 11 de maig de 1939. Consell de guerra permanent de Barcelona. Sumaríssim d'urgència núm. 5.190 i acumulats.

Sentència: Condemnat a mort l'11 de maig de 1939 i executat al Camp de la Bota de Barcelona el 29 de juliol de 1939.

ISIDRE VILA I SUBIRANA

Alcalde de Castellbell i El Vilar (Bages)

Lloc de naixement: Castellbell i el Vilar (Bages)

Edat: 44

Estat civil: Casat

Fills: 2

Professió: Pagès

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Membre del sindicat Unió de Rabassaires i de l'Ajuntament de Castellbell i el Vilar.

Període en què fou alcalde: Setembre de 1936. Va substituir l'alcalde titular Esteve Biosca fins a la seva tornada.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 9 de març de 1939.

Principals acusacions franquistes: *Exigir diferents quantitats de diners a diferents propietaris, haver confiscat i apoderar-se de diversos productes de la terra d'un propietari absent i haver ordenat la subhasta d'un bosc cremat que pertanyia a la mateixa persona. Durant l'etapa que estigué a l'alcaldia es produïren assassinats, saqueigs, destruccions d'imatges, registres, detencions, etc. Es confiscaren productes de la terra i s'exigiren multes. Se'l considerava l'inductor de la mort i assassinat de Francesc Pijoan, exjutge municipal.*

Era secretari del sindicat agrícola. Amenaçà de mort un propietari perquè declarés en nom d'una espècie de comitè formulat per elements rabassaires de la localitat.

Consell de guerra: Barcelona, 11 de maig de 1939. Consell de guerra permanent de Barcelona. Sumaríssim d'urgència núm. 5.190 i acumulats.

Sentència: Condemnat a mort l'11 de maig de 1939 i executat al Camp de la Bota de Barcelona el 29 de juliol de 1939.

DOMÈNEC PUIGREDON I BORRUIX

Alcalde de Cervera (Segarra)

Lloc de naixement: Artesa de Segre (Noguera)

Edat: 64

Estat civil: Vidu

Professió: Advocat

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Actuació sempre lligada a projectes d'esquerra. Delegat d'Ordre Públic de la Generalitat l'octubre de 1934. Membre del Centre Republicà.

Període en què fou alcalde: Juny de 1936 - ?.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 23-5-1939.

Principals acusacions: *Ser president local d'ERC. Haver actuat l'octubre de 1934. No haver impedit l'assalt a les esglésies i la crema d'imatges. Ser un intel·lectual.*

Consell de guerra: Sumaríssim d'urgència núm. 768. Data: 31 de maig de 1939.

Lloc: Lleida.

Sentència: Pena de mort.

Data: 28-7-1939. Lloc: Lleida.

Existeixen testimonis que declaren en contra seva. *Ídem* amb FET y de las JONS.

FRANCESC RAMON I SEGARRA

Alcalde de Conesa (Conca de Barberà)

Lloc de naixement: Conesa (Conca de Barberà)

Edat: 37

Estat civil: Casat

Fills: 2 (Josep i Maria)

Professió: Pagès

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Alcalde en proclamar-se la República l'any 1931. Participà en els Fets d'Octubre de 1934. Altre cop alcalde després de les eleccions de febrer de 1936.

Període en què fou alcalde: Juliol de 1936 - fi de la guerra.

REPRESSIÓ

Principals acusacions franquistes: *President del Comitè. Detencions, persecució de gent d'ordre i catòlics. Actes iconoclastes. Persecució d'emboscats.*

Consell de guerra: Sumaríssim d'urgència. Data: 26 de maig de 1939. Lloc: Tarragona. Jutjat juntament amb 11 persones més. Total de jutjats en el mateix procés: 12. Té expedient de responsabilitats polítiques.

Sentència: Pena de mort.

Data: 14-7-1939. Lloc: L'Oliva. Tarragona.

JOAN BUSQUETS I GARCIA

Alcalde de Cornudella de Montsant (Priorat)

Lloc de naixement: Cornudella (Priorat)

Edat: 50

Estat civil: Casat

Professió: Sastre

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Secretari d'ERC local. Participà en els Fets d'Octubre de 1934, tot i que no va ser processat.

Període en què fou alcalde: Octubre de 1936 - novembre de 1936.

REPRESSIÓ

Principals acusacions franquistes: *Càrrec local d'ERC. Vocal i membre del Comitè. Membre de la CNT. Alcalde i després regidor d'economia de l'Ajuntament. Enviar persones a fer fortificacions. Actes iconoclastes. Imposició de multes a particulars. Confiscació d'aparells de ràdio.*

Consell de guerra: Sumaríssim d'urgència. Data: 14 d'abril de 1939. Lloc: Tarragona. Jutjat juntament amb 11 persones més.

Sentència: Pena de mort.

Data: 6-5-1939. Lloc: L'Oliva. Tarragona.

En l'informe de l'Ajuntament textualment es diu: «Se desconoce que influyera en asesinatos que afortunadamente no se produjeron» [subratllat en l'original]. En la denúncia de la FET y de las JONS s'afirma: «Constituye un estorbo para la sociedad, si ocasión tuviera volvería a levantar la cabeza».

Hi ha informes particulars signats favorables a ell.

RICARD FARRÉ I CLIMENT

Alcalde de l'Espluga de Francolí (Conca de Barberà)

Lloc de naixement: L'Espluga de Francolí (Conca de Barberà)

Edat: 45

Estat civil: Casat

Professió: Industrial

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Afiliat a ERC. Va fundar un negoci propi de pastisseria. Fou fundador de l'Ateneu Federal Republicà l'any 1931. Fou alcalde des de l'abril de 1931 fins al desembre de 1932, moment en què dimití per problemes personals. Participà de manera destacada en els Fets d'Octubre de 1934.

Període en què fou alcalde: Febrer - octubre de 1936.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 1 de març de 1939.

Principals acusacions franquistes: *Durant el període roig fou l'inspirador del comitè revolucionari i per la seva influència foren assassinades 11 persones de dretes. Intervingué en la destrucció dels ornaments de l'església i imatges sagrades. Es va fer càrrec de l'estafeta de correus i fou organitzador i encapçalà l'expedició que sortí del poble per reprimir l'alçament patriòtic de Solivella, en què foren assassinades 28 persones. Feia conferències i mítings.*

Consell de guerra: Tarragona, 22 de juny de 1939. Consell de guerra permanent de Tarragona. Sumaríssim d'urgència núm. 2.529 i acumulats. Té expedient de responsabilitats polítiques.

Sentència: Condemnat a mort el 22 de juny de 1939 i executat a Tarragona el 19 d'octubre de 1939.

VICENT SORO I BAULÓ

Alcalde de Gandesa (Terra Alta)

Lloc de naixement: Gandesa (Terra Alta)

Edat: 47

Estat civil: Casat

Professió: Pagès

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Membre d'Izquierda Republicana, partit radical. Alcalde d'ERC des de les eleccions de febrer de 1931 fins a l'octubre de 1934. Participé en els Fets d'Octubre de 1934.

Període en què fou alcalde: 20 de febrer de 1936 - setembre de 1936.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 1 de maig de 1939.

Principals acusacions franquistes: *Alcalde d'ERC, actuació moral contra gent de dreta i Església. Cremar arxius. No haver batejat els seus fills. Actes anticlericals i iconoclàstics. Responsable moral dels assassinats ocorreguts encara que els denunciants afirmen que no hi participés. Tallar arbres i pals telegràfics tant l'octubre de 1934 com al final del març i al principi de l'abril de 1938 per oposar-se a l'avanç de l'exèrcit franquista. Haver donat diners propis, 2.000 pts, a l'Ajuntament durant la guerra. Membre d'UGT de tendència comunista com a simple afiliat.*

Sentència: Rebel·lió militar. Té expedient de responsabilitats polítiques.

Data: 24-1-1941. Lloc: L'Oliva. Tarragona.

Informes particulars desfavorables contra ell.

JOSEP DALMAU I TOST

Alcalde de Juncosa (Garrigues)

Lloc de naixement: Juncosa (les Garrigues)

Edat: 43

Estat civil: Casat

Fills: 2

Professió: Comerciant

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Participació en els Fets d'Octubre de 1934. Actiu militant d'esquerres. Membre del Centre Republicà.

Període en què fou alcalde: Octubre 1936 - ?.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 13 d'octubre de 1939, provinent de la Presó Cel·lular de Barcelona.

Principals acusacions franquistes: *Anarcosocialista i comunista abans de la guerra. Participà en els Fets d'Octubre de 1934. Primer alcalde de la República. President del Comitè. «Bestia más feroz que se ha conocido en el mundo». Retirà la cartilla de racionament a gent de dreta. Obligà a fer trinxeres.*

Consell de guerra: Sumaríssim d'urgència núm. 3.808. Data: 23 de gener de 1940. Lloc: Lleida. Jutjat juntament amb 11 persones més.

Sentència: Pena de mort.

Data: 9-8-1940. Lloc: Lleida.

Informes desfavorables contra ell.

JOSEP BARRUFET I BEÀ

Alcalde de Juneda (Garrigues)

Lloc de naixement: Bellver (Cerdanya)

Edat: 50

Estat civil: Casat

Professió: Barber

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Membre actiu d'ERC. Participà en els Fets d'Octubre de 1934.

Període en què fou alcalde: Octubre de 1936 - ?.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 20 de març de 1939.

Principals acusacions franquistes: *Haver participat d'interventor en eleccions. Participar en els Fets d'Octubre de 1934. Ser membre d'ERC. Propagandista marxista. Regidor i alcalde durant la guerra. Inductor d'assassinats encara que no hi participés. Requisa de diners.*

Consell de guerra: Sumaríssim d'urgència. Data: 18 d'abril de 1939. Lloc: Lleida. Jutjat juntament amb 9 persones més. Total de persones jutjades allora: 10.

Sentència: Pena de mort.

Data: 18-8-1939. Lloc: Lleida.

Informes desfavorables particulars contra ell.

SALVADOR MAREÀ I MARTÍ

Alcalde del Masnou (Maresme)

Lloc de naixement: Masnou (Maresme)

Edat: 50

Estat civil: Casat

Professió: Mecànic

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Afiliat a ERC i president del Centre Catalanista.

Període en què fou alcalde: Octubre de 1936 - maig de 1937.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: Març de 1939.

Principals acusacions franquistes: *Fou membre del comitè que actuava a la Casa Consistorial, denuncià i detingué persones que foren més endavant assassinades. Actuà en diferents registres en què confiscà ràdios i detingué persones considerades afectes al Moviment Nacional. Comprà armes amb els diners que robava a persones de dretes. Cooperà en la destrucció d'imatges i altres objectes religiosos.*

Consell de guerra: Barcelona, maig de 1939. Consell de guerra permanent núm. 1 de Catalunya. Sumaríssim d'urgència núm. 3.360 i acumulats.

Sentència: Condemnat a mort el maig de 1939 i executat al Camp de la Bota de Barcelona el 18 de novembre de 1939.

JOSEP ABRIL I ARGEMÍ

Alcalde de Mataró (Maresme)

Lloc de naixement: Santa Maria de Palautordera (Vallès Oriental)

Edat: 70

Estat civil: Casat

Professió: Sabater

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Afiliat al Partit Federalista de Pi i Margall. Fou conseller de l'Ajuntament durant els anys de la Restauració. Va escriure a la premsa mataronina amb el pseudònim de Lirba.

Fou un dels fundadors d'ERC a Mataró, i va ser nomenat alcalde del primer ajuntament republicà l'abril de 1931. Va participar en els Fets d'Octubre de 1934, situació que li va valdre per ser empresonat.

L'any 1936 donà suport i participà de manera activa en les eleccions de febrer de 1936.

Període en què fou alcalde: Abril 1931 - octubre de 1934 / febrer de 1936 - octubre de 1936.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 2 de febrer de 1939.

Principals acusacions franquistes: *Va pertànyer al partit d'Esquerra Republicana, en el qual va ocupar diverses vegades el càrrec de president. Va realitzar una intensa propaganda pels partits esquerrans i va ser el primer alcalde republicà que va tenir la vila de Mataró, càrrec que ocupava quan va iniciar-se el Moviment Nacional i en el qual va continuar; va col·laborar com a apoderat del Front Popular a les eleccions de 1936 i*

va estar processat per la seva actuació en la revolució d'octubre de 1934; va formar part durant l'etapa roja del primer comitè revolucionari o antifeixista de la citada plaça de Mataró, i va permetre detencions, assassinats, destrucció de tota classe d'objectes religiosos. Més tard va ser designat comissari o delegat governatiu al poble de Dosrius; amb motiu de la marxa de la denominada columna Malatesta va dirigir la paraula a les masses des de l'Ajuntament després d'haver-ho fet un representant de la FAI, el qual va donar a conèixer l'assassinat perpetrat aquell mateix dia en la persona del que va ser rector de Santa Maria.

Reconeix haver exercit el càrrec de tinent d'alcalde i de fiscal a Mataró, i el de comissari municipal al de Dosrius; haver estat president diverses vegades durant els cinquanta anys que milità a ERC; haver realitzat propaganda del Front Popular, i haver parlat una sola vegada des del balcó de l'Ajuntament a la columna Malatesta. Nega els altres càrrecs.

Consell de guerra: Barcelona, 7 de març de 1939. Consell de guerra permanent núm. 2, al Palau de Justícia de Barcelona. Sumaríssim d'urgència núm. 502. Té expedient de responsabilitats polítiques.

Sentència: Condemnat a mort el 8 de març de 1939 i executat al Camp de la Bota de Barcelona el 16 de març de 1939.

FRANCESC PALAU I COTS

Alcalde de Miralcamp (Pla d'Urgell)

Lloc de naixement: Miralcamp (Pla d'Urgell)

Edat: 41

Estat civil: Casat

Fills: 4

Professió: Pagès-matalasser

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Persona d'esquerres, fou un ferm impulsor del Front d'Esquerres en les eleccions de febrer de 1936.

Període en què fou alcalde: 17 d'octubre de 1936 - 5 de juliol de 1937.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 1 de setembre de 1939 a les Borges Blanques (Garrigues).

Principals acusacions franquistes: *Membre del Comitè. Participà en la detenció de 22 persones, la crema de l'església i el saqueig del convent de les monges. Confiscació de terres.*

Consell de guerra: Data i lloc: 17 de setembre de 1939. Lleida. Causa 2.363, sumaríssim d'urgència.

Sentència: Adhesió a la rebel·lió militar. Pena de mort.

Data: 21-5-1940. Lloc: Lleida.

JOSEP FORTUNY I TORRENS
Alcalde de Mollet del Vallès (Vallès Oriental)

Lloc de naixement: Mollet del Vallès (Vallès Oriental)

Edat: 36

Estat civil: Casat

Professió: Pastisser

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Fundador del Centre Republicà de Mollet. Militant d'ERC.
Regidor 1931-1934 i febrer 1936 – gener 1937.

Període en què fou alcalde: 10 de gener de 1937 – 5 de juny de 1938.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: Febrer de 1939.

Principals acusacions franquistes: *Regidor ajuntament. Adhesió proclamació Estat Català Octubre 1934. Alcalde període guerra.*

Sentència: Pena de mort.

Data: 16-7-1939. Lloc: Camp de la Bota. Barcelona.

PERE ROURA I CASAMITJANA

Alcalde de Montagut de Fluvià (Garrotxa)

Lloc de naixement: Sales de Llierca (Garrotxa)

Edat: 62

Estat civil: Casat

Professió: Pagès

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Afiliat a idees d'esquerra.

Període en què fou alcalde: Octubre de 1936 - fi de la guerra. L'informe és equívoc quant a les dates.

REPRESSIÓ

Principals acusacions franquistes: *Delació des de l'Ajuntament de guàrdies civils fugitius. Multes a familiars amb desertors a l'Espanya franquista.*

Consell de guerra: Sumaríssim d'urgència. Data: 31 de març gener 1939. Lloc: Girona. Jutjat juntament amb 14 persones més. Total de persones jutjades en el mateix procés: 15.

Sentència: Pena de mort.

Data: 11-5-1939. Lloc: Girona.

L'informe de l'Ajuntament de postguerra l'exculpa de qualsevol responsabilitat. Indica que tenia familiars desertors a l'Espanya franquista.

LEANDRE SALOMÓ I TORNÉ

Alcalde de Montesquiu (Osona)

Lloc de naixement: Sant Quirze de Besora (Osona)

Edat: 39

Estat civil: Casat

Professió: Manyac

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Afiliat a ERC i al sindicat UGT. Ocupà càrrecs directius dins d'ERC.

Període en què fou alcalde: Octubre de 1937 - octubre de 1938.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: febrer de 1939.

Principals acusacions franquistes: *Formà part del comitè revolucionari del poble, així com de l'Ajuntament amb els càrrecs de conseller i alcalde. Durant la seva actuació es produïren a la localitat, entre altres fets vandàlics, l'assassinat de dos veïns.*

L'informe elaborat per l'alcaldia franquista indica que la seva conducta sempre fou bona. Com a alcalde mostrà bons sentiments en no perseguir els familiars dels desertors.

Per la seva banda, la Guàrdia Civil valora la seva conducta com a bona, ja que fins i tot votà a favor que el capellà de la vila rebés un subsidi.

Consell de guerra: Barcelona, 13 de maig de 1939. Consell de guerra permanent núm. 2 de Catalunya. Sumaríssim d'urgència núm. 1.598 i acumulats.

Sentència: Condemnat a mort el 13 de maig de 1939 i executat al Camp de la Bota de Barcelona el 8 d'agost de 1939.

FÈLIX FIGUERAS I ARAGAY

Alcalde d'Olesa de Montserrat (Baix Llobregat)

Lloc de naixement: Olesa de Montserrat (Baix Llobregat)

Edat: 45

Estat civil: Casat

Fills: 5

Professió: Transportista

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Va estudiar a l'escola i després feu teòrica de teixits, mentre treballava de jornaler i aprenent en una fàbrica de la vila. Amb l'ajut del seu pare instal·là un comerç de queviures. El 1933 va deixar el comerç i comprà la Companyia de Transports Generals d'Olesa.

L'abril de 1920 ocupà el càrrec de regidor i vocal de la Comissió d'Hisenda per part del partit Republicà Federal en coalició amb els Radicals. L'any 1922 ocupà el càrrec de tinent d'alcalde. Amb l'arribada de la Dictadura de Primo de Rivera deixà l'Ajuntament. L'any 1925 exercí el càrrec de secretari a la Comunitat Minera Olesana, una societat cooperativa que gestionava els serveis d'aigua a la vila. Amb la caiguda de Primo de Rivera es forma un nou consistori municipal, del qual formà part com a part de l'oposició republicana a l'Ajuntament governat pels liberals monàrquics.

Amb l'arribada de la II República fou escollit alcalde sota la candidatura d'ERC. Aquest càrrec l'ocupà fins a l'octubre de 1936, a excepció del període que va de l'octubre de 1934 al febrer de 1936.

Període en què fou alcalde: Abril de 1931 - octubre de 1936.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: Febrer de 1939.

Al principi de febrer de 1939 fou detingut per un escamot de soldats, que el traslladen del seu domicili al local del Círcol, seu d'ERC, on restà empresonat juntament amb una trentena de persones. Durant el període que passà detingut fou jutjat de manera extraoficial per part de les autoritats militars que restaven a Olesa i un grup de viudes i familiars de persones assassinades durant els primers mesos de guerra. Aquest judici fou conegut a la vila com el judici de les viudes. Finalment, la matinada del 19 de febrer de 1939 va ser afusellat per un grup de soldats franquistes al cementiri d'Abrera, juntament amb 13 persones més.

DÍDAC GARRELL I TAULER

Alcalde de Palamós (Baix Empordà)

Lloc de naixement: Palamós (Baix Empordà)

Edat: 50

Estat Civil: Casat

Professió: Comissionista

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Membre d'Acció Catalana, més tard s'afilià a ERC. Era alcalde durant els Fets d'Octubre de 1934. Durant aquells fets proclamà l'estat de guerra a la vila.

Període en què fou alcalde: Febrer - octubre de 1936.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 1 de març de 1939.

Principals acusacions franquistes: *Durant la seva etapa com a alcalde es produïren innumerables registres, saqueigs i detencions de persones d'ordre, quatre de les quals foren assassinades. També durant la seva etapa com a alcalde fou saquejada l'església de la localitat i es cremaren diferents objectes de culte; l'acusat arribà a dir que mentre la gent s'entretenia a cometre aquells actes se n'evitaven altres de pitjors. En aquella època s'imposaren sancions per un valor aproximat de dues centes mil pessetes, i fou l'acusat l'encarregat de cobrar-les. Assistí a una reunió d'elements rojos la nit del 16 de novembre de 1936, reunió de la qual sortí l'ordre d'assassinat de sis persones d'ordre de la localitat, encara que en aquella època ja no era alcalde i sembla que, segons declara un testimoni, hi assistí per evitar que es portessin a terme aquells assassinats.*

L'acusat manifesta que en iniciar-se el Moviment continuà com a alcalde per espai d'uns tres mesos i que durant els fets revolucionaris de l'any 1934 ocupava el càrrec d'alcalde. Estava encarregat per ordre del comitè de cobrar els impostos de guerra que es lliuraven al comptador de l'Ajuntament. Nega la resta de càrrecs que se li imputen.

Consell de guerra: Girona, 4 de maig de 1939. Consell de guerra permanent núm. 3 de Catalunya, a l'Audiència Provincial. Sumaríssim d'urgència núm. 127 i acumulats.

Sentència: Condemnat a mort el 4 de maig de 1939 i executat a Girona el 12 d'agost de 1939.

JOAN BRUNAT I ESCONA

Alcalde de Parets del Vallès (Vallès Oriental)

Lloc de naixement: Montmeló (Vallès Oriental)

Edat: 48

Estat civil: Casat

Professió: Llaurador

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Afiliat a ERC. Participà en els Fets d'Octubre de 1934, actuació que li suposà la detenció i posterior empresonament.

Període en què fou alcalde: Juliol - octubre de 1936.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 25 de març de 1939.

Principals acusacions franquistes: *Era d'ideologia extremista, realitzà propaganda a favor del Front d'Esquerres. Durant el Moviment es trobava en íntima connexió amb els membres del comitè, fins que aquest se separà de l'Ajuntament, i l'acusat quedà com a alcalde. Durant la seva gestió portà a terme diversos assassinats. Imposà multes a persones de dretes.*

Reconeix que fou alcalde i nega la resta de càrrecs que se li imputen.

Consell de guerra: Barcelona, 12 de maig de 1939. Consell de guerra permanent núm. 1 de Catalunya. Sumaríssim d'urgència núm. 3.800 i acumulats.

Sentència: Condemnat a mort el 12 de maig de 1939 i executat al Camp de la Bota de Barcelona el 31 de maig de 1939.

PERE GORCHS I FONT

Alcalde de Perafita (Osona)

Lloc de naixement: Perafita (Osona)

Edat: 36

Estat civil: Solter

Professió: Llaurador

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Afiliat al sindicat agrícola Unió de Rabassaires. Membre d'ERC i alcalde durant l'etapa republicana. Participà en els Fets d'Octubre de 1934.

Període en què fou alcalde: Febrer - octubre de 1936.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 31 de març de 1939.

Principals acusacions franquistes: *Fou president del comitè. Durant el període que funcionà es produïren 10 assassinats, entre els quals hi hagué el del capellà d'aquell poble. Se'l considera responsable de la profanació de l'església.*

Reconeix haver format part de la Unió de Rabassaires, de ser alcalde de l'Ajuntament fins al 1936, quan lliurà les claus de l'església a uns forasters, i de realitzar guàrdies pel poble. Negà la resta de càrrecs.

Consell de guerra: Barcelona, 12 de juliol de 1939. Consell de guerra permanent núm. 1 de Catalunya. Sumaríssim d'urgència núm. 5.372 i acumulats.

Sentència: Condemnat a mort el 12 de juliol de 1939 i executat al Camp de la Bota de Barcelona el 8 de novembre de 1939.

PERE PARERA I CASAS

Alcalde de la Pobra de Montornès (Tarragonès)

Lloc de naixement: Creixell (Tarragonès)

Edat: 41

Estat civil: Casat

Professió: Pagès

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Idees polítiques de caire social.

Període en què fou alcalde: Octubre 1936 - juny/juliol 1937.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 28 d'abril de 1939.

Principals acusacions franquistes: *Confiscació de diners. Crema de l'església i actes iconoclàstics. Batudes contra emboscats. President del Comitè. Confiscació de finques. Instigador del POUM. President de la col·lectivitat.*

Consell de guerra: Sumaríssim d'urgència. Data: 20 de juliol de 1939. Lloc: Barcelona. Jutjat juntament amb 18 persones més.

Sentència: Pena de mort, per rebel·lió militar.

Data: 8-11-1939. Lloc: Camp de la Bota. Barcelona.

EDUARD CLERGAS I FOLCH

Alcalde de Riudecols (Baix Camp)

Lloc de naixement: Riudecols (Baix Camp)

Edat: 49

Estat civil: Casat

Professió: Paleta

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil:

Període en què fou alcalde: Octubre de 1936 - juny de 1937.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 28 de març de 1939.

Principals acusacions franquistes: *Extremista anticlerical, manifestà abans del Moviment que faltava poc temps perquè les esglésies fossin cremades. Durant el període roig fou nomenat president del Comitè Revolucionari i alcalde del primer Ajuntament, i durant aquell temps foren detinguts i assassinats a Barcelona tres veïns del poble. Fou ell el responsable de lliurar les seves fotografies al comitè. Intervingué en la destrucció i profanació de l'església. Recollí imatges religioses dels domicilis, vengué una campana de la torre i una presa hidràulica, i es quedà el producte de la venda.*

Consell de guerra: Tarragona, 19 de juny de 1939. Consell de guerra permanent de Tarragona. Sumaríssim d'urgència núm. 1.201 i acumulats.

Sentència: Condemnat a mort el 19 de juny de 1939 i executat a Tarragona l'11 de novembre de 1939.

JAUME GARCIA I SOLANES

Alcalde de les Irlles (Riudecols) - (Baix Camp)

Lloc de naixement: Tarragona (Tarragonès)

Edat: 41

Estat civil: Casat

Professió: Pagès

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Segons un avalador havia format part d'Unió Patriòtica del general Primo de Rivera. Després es mogué en el camp d'idees esquerranes. Participà en els Fets d'Octubre de 1934.

Període en què fou alcalde: Juliol de 1937 fins a l'ocupació franquista del poble.

REPRESSIÓ

A la immediata postguerra, abans de ser enviat a Tarragona, va estar al camp de concentració de León, i com a presoner de guerra va ser castigat al batalló de treballadors núm. 64.

Principals acusacions franquistes: *Voluntari al front d'Aragó. Membre actiu de la FAI. Inductor d'assassinats a Alcanyís i pobles de la zona. Tasca propagandística revolucionària al poble. Confiscació de terres.*

Consell de guerra: Sumaríssim d'urgència núm. 4.730. Data: 6 de juny de 1940. Lloc: Tarragona.

Sentència: Pena de mort per rebel·lió militar. Té expedient de responsabilitats polítiques.

Data: 19-9-1940. Lloc: L'Oliva. Tarragona.

En l'informe local de denúncia es diu que va estar detingut a l'Aragó «por los mismos rojos».

Té informes favorables signats a favor seu.

FRANCESC CAMPÀ I VIARNÉS

Alcalde de Sant Feliu de Guíxols (Baix Empordà)

Lloc de naixement: Darnius (Alt Empordà)

Edat: 37

Estat civil: Casat

Fills: 2

Professió: Lampista

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Des de la fundació d'ERC sempre ocupà càrrecs destacats a la directiva del partit. Era coneguda la seva amistat amb el president del Parlament de Catalunya i posterior president de la Generalitat a l'exili Josep Irla. Durant els Fets d'Octubre de 1934 ocupava el càrrec de tinent d'alcalde de Sant Feliu de Guíxols. Per aquest fet fou detingut, jutjat i posteriorment executat. Amb la victòria del Front d'Esquerres el febrer de 1936 fou alliberat i escollit alcalde.

Període en què fou alcalde: Febrer de 1936 - octubre de 1936.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 18 de febrer de 1939.

Principals acusacions franquistes: *Pertanyia al sindicat CNT-FAI i més tard a ERC, en què ocupà càrrecs de relleu a la direcció del partit a Sant Feliu. Durant la dominació roja Campà desenvolupà els càrrecs d'alcalde i membre del Comitè de Guerra, i durant el seu mandat foren detingudes diverses persones, moltes de les quals foren després assassinades la matinada del dia primer de novembre de 1936. També formava*

part de la societat de lliurepensadors local. És per acabar considerat el principal dirigent i màxim responsable de tots els successos que es donaren a Sant Feliu durant el temps que ocupà aquells càrrecs.

L'acusat reconegué que va ocupar els càrrecs d'alcalde i membre del Comitè de Guerra a Sant Feliu, encara que estigué quatre mesos fora de la localitat perquè es va haver de sotmetre a una operació quirúrgica. Quan tornà actuà només com a conseller.

Consell de guerra: Girona, 8 de març de 1939. Consell de guerra permanent núm. 3, al Palau de Justícia de Girona. Sumaríssim d'urgència núm. 41 i acumulats.

Sentència: Condemnat a mort el 8 de març de 1939 i executat a Girona el 16 de març de 1939.

BERNABÉ LLORENS I COLLELL

Alcalde de Sant Feliu de Guíxols (Baix Empordà)

Lloc de naixement: Llagostera (Gironès)

Edat: 64

Estat civil: Casat

Professió: Escrivent

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Durant els seus inicis a la política formà part del Partit Federal Republicà de Catalunya. Durant les eleccions de febrer de 1936 fou escollit regidor per ERC.

Període en què fou alcalde: Octubre - novembre de 1936.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 18 de febrer de 1939.

Principals acusacions franquistes: Amb l'inici del GMN, ocupava el càrrec de tinent d'alcalde d'aquesta vila i des d'aquesta oposició s'oposà a la Causa Nacional. Com a suplent desenvolupà en diferents moments i per absència del titular les funcions d'alcalde, i durant el seu mandat foren detinguts diversos ciutadans, alguns dels quals foren assassinats la matinada del primer de novembre de 1936 al cementiri d'aquesta localitat.

L'acusat admet que desenvolupà les funcions d'alcalde per absència del propietari i de tinent d'alcalde de la localitat; que en ser assaltat l'ajuntament pels de la FAI deixà de formar-ne part i marxà a Barcelona, on treballà a les oficines de Contribucions i Impostos de la Generalitat de Catalunya i on es va estar fins a la fi de la guerra, i que deixà l'ajuntament al final de l'octubre de 1936. Neqa la resta de càrrecs que se li imputen.

Consell de guerra: Girona 8 de març de 1939. Consell de guerra permanent núm. 3, al Palau de Justícia de Girona. Sumaríssim d'urgència núm. 42 i acumulats.

Sentència: Condemnat a mort el 8 de març de 1939 i executat a Girona el 16 de març de 1939.

JOSEP CALM I AULINAS

Alcalde de Sant Feliu de Pallerols (Garrotxa)

Lloc de naixement: Joanetes (Garrotxa)

Edat: 47

Estat civil: Casat

Fills: 4

Professió: Llaurador

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Des de 1931 estigué afiliat a ERC i ocupà la comissió gestora de la localitat.

Període en què fou alcalde: Febrer - octubre de 1936.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 24 d'abril de 1939.

Principals acusacions franquistes: *Haver estat alcalde de l'Ajuntament de Sant Feliu de Pallerols i president del Comitè Revolucionari del mateix poble durant la dominació roja. Destacat marxista i propagandista de la seva ideologia, afiliat a ERC. El comitè de què era president imposà multes a les persones de dretes de la localitat. Ordenà la tala d'arbres dels boscos propietat de persones d'ordre d'aquella vila. Ordenà la detenció de don Matias Castañer i de don Juan Vidal, qui més tard foren assassinats. El citat comitè, d'acord amb el comitè de Salt, ordenà la crema de les imatges de l'església. L'acusat en una ocasió i acompanyat d'uns carrabiners es presentà a la casa de camp coneguda com a Manso Pla amb l'objectiu de fer un registre: els carrabiners realitzaren un tir per intimidar els habitants de la casa i practicaren la detenció del germà d'un soldat que s'havia passat a la zona nacional.*

L'acusat negà que es dedicà a perseguir les famílies dels que passaven a la zona nacional i afirmà que són falsos els fets delictius que se li imputen.

Consell de guerra: Girona, 6 de maig de 1939. Consell de guerra permanent núm. 3, a l'Audiència Provincial de Girona. Sumaríssim d'urgència núm. 627 i acumulats.

Sentència: Condemnat a mort el 6 de maig de 1939 i executat a Girona el 28 de juliol de 1939.

AGUSTÍ SOLER I FOSAS

Alcalde de Sant Joan de Vilatorrada (Bages)

Lloc de naixement: Sant Martí de Torruella (Bages)

Edat: 39

Estat civil: Casat

Fills: 3

Professió: Llaurador

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Afiliat a ERC i Unió de Rabassaires. Fou detingut i empresonat arran de la seva participació en els Fets d'Octubre de 1934.

Període en què fou alcalde: octubre de 1936 - maig de 1938.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 20 de juny de 1939.

Principals acusacions franquistes: *Formà part del comitè antifeixista del poble fins a l'inici d'octubre de 1936, en què fou nomenat alcalde, càrrec que portà a terme fins al 15 de maig de 1938. Durant la seva estada com a membre del comitè es cometeren nou assassinats al poble i, malgrat que el processat assegurava als qui li donaven diners que no els passaria res, s'ha provat que una de les persones que li pagaren finalment fou assassinada.*

Nega totes aquestes acusacions.

Consell de guerra: Barcelona, 29 de juliol de 1939. Consell de guerra permanent núm. 1 de Catalunya. Sumaríssim d'urgència núm. 104 i acumulats.

Sentència: Condemnat a mort el 29 de juliol de 1939 i executat al Camp de la Bota de Barcelona el 8 de novembre de 1939.

RAMON PONT I CREUS

Alcalde de Sant Martí de Sesgueioles (Anoia)

Lloc de naixement: Sant Martí de Sesgueioles (Anoia)

Edat: 67

Estat civil: Casat

Fills: 1

Professió: Pagès

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: S'afilià l'any 1931 a ERC i ocupà el càrrec de fiscal municipal.

Període en què fou alcalde: Febrer - octubre de 1936.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 17 d'abril de 1939.

Principals acusacions franquistes: *S'afilià al sindicat únic de llauradors i fou alcalde. Requisà animals i collites, intervingué en registres domiciliaris. Pràctica destruccions a l'església i es repartí la fusta, part de la qual també es quedà. Participà en la detenció i lliurament de 23 familiars de pròfugs i desertors al Servei d'Investigació Militar (SIM), dels quals en moriren quatre.*

L'acusat manifestà que tots els actes comesos al poble, com ara detencions de persones de dretes que tenien fills desertors, registres i saqueigs, no partiren de la seva iniciativa, ni hi prengué part, perquè eren directament ordenats i executats pel comandant militar. Nega tota la resta de càrrecs que se li feren.

Consell de guerra: Barcelona, 26 de juny de 1939. Consell de guerra permanent núm. 2, de Barcelona. Sumaríssim d'urgència núm. 10.071 i acumulats.

Sentència: Condemnat a mort el 26 de juny de 1939 i executat al Camp de la Bota de Barcelona el 18 d'octubre de 1939.

JOAN COSTABELLA I TORRES
Alcalde de Sant Pere Pescador (Alt Empordà)

Lloc de naixement: Sant Pere Pescador (Alt Empordà)

Edat: 56

Estat civil: Casat

Fills: 1

Professió: Pagès

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: D'esquerres de sempre.

Període en què fou alcalde: Febrer de 1936 - maig de 1937.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 17 d'abril de 1939. Figueres.

Principals acusacions franquistes: *Confiscació de propietats i productes. Col·lectivització de terres. Imposició de multes. Responsable de la crema de l'església i de violència contra persones.*

Consell de guerra: Sumaríssim d'urgència. Data: 25 d'abril de 1939 Lloc: Girona, jutjat juntament amb 13 persones. Total de persones jutjades alhora: 14.

Sentència: Pena de mort.

Data: 31-5-1939. Lloc: Girona.

JOAN PORTÚS I BASAGAÑA
Alcalde de Sant Quirze de Besora (Ripollès)

Lloc de naixement: Torelló (Osona)

Edat: 46

Estat civil: Casat

Fills: 1

Professió: Electricista

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Participació en els Fets d'Octubre de 1934. Dirigent local d'esquerres.

Període en què fou alcalde: 18 de juliol - 28 setembre de 1936 i 17 de juny de 1938 - ocupació franquista de la vila el 1939.

REPRESSIÓ

Principals acusacions franquistes: *President del Comitè i inductor de violència i drets de gent. Membre de la CNT. Regidor de l'Ajuntament.*

Consell de guerra: Sumaríssim d'urgència. Data: 20 de juny de 1940. Lloc: Vic.

Sentència: Pena de mort.

Data: 24-7-1940. Lloc: Camp de la Bota. Barcelona.

Hí ha informes favorables signats a favor seu.

Amb l'afany de fer-lo culpable s'arriba a afirmar en una denúncia que participà en els fets de la Setmana Tràgica de 1909, cosa que significaria que ja als 13 anys, en cas que fos veritat el que es diu, el denunciant ja es considerava un perillós activista.

LLUÍS MON I PASCUAL

Alcalde de Santa Coloma de Farners (Selva)

Lloc de naixement: Santa Coloma de Farners (Selva)

Edat: 35

Estat civil: Casat

Professió: Funcionari

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: En la seva etapa de formació va ser escolà de l'Abadia de Montserrat de 1913 a 1916. Des del punt de vista professional, fou representant de la Tabacalera a Santa Coloma. L'any 1936 va ser escollit president de l'Ateneu Republicà Federal de Santa Coloma de Farners. Formà part de la Unió Patriòtica i, amb l'inici de la República, d'ERC.

Període en què fou alcalde: Octubre de 1936 - abril de 1937.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: Març de 1939.

Principals acusacions franquistes: *Durant el Moviment fou alcalde, i ordenà i consentí la detenció de trenta-cinc persones de dretes que foren lliurades en plena nit a les patrulles de control, les quals foren empresonades, però sense que cap fos assassinada. Fou també un dels que amb més intensitat perseguia els familiars dels desertors i els imposava fortes multes. Darrerament fou president del Consell Municipal, i ordenà saqueigs, registres i detencions de persones de dretes.*

L'acusat admet haver ocupat el càrrec d'alcalde. Nega la resta de càrrecs que se li fan, i manifesta que sent alcalde en una de les sessions de l'Ajuntament va fer constar en acta la seva protesta per les detencions

efectuades pel Consell de Defensa de l'Ajuntament.

Consell de guerra: Girona 1 d'abril de 1939. Consell de guerra permanent núm. 3, a l'Audiència Provincial de Girona. Sumaríssim d'urgència núm. 232 i acumulats.

Sentència: Condemnat a mort l'1 d'abril de 1939 i executat a Girona l'11 de maig de 1939.

CELESTÍ BOADA I SALVADOR

Alcalde de Santa Coloma de Gramenet (Barcelonès)

Lloc de naixement: Santa Coloma de Gramenet (Barcelonès)

Edat: 36

Estat civil: Casat

Fills: 5

Professió: Pagès

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Militant d'ERC i de la Unió de Rabassaires. La victòria d'ERC a les eleccions de gener de 1934 li va permetre ser escollit regidor i ocupar la segona tinença d'alcaldia. Els Fets d'Octubre de 1934 marcaren la seva vida política, ja que va ser empresonat al Palau d'Exposicions de Barcelona. Es va reincorporar a l'Ajuntament el març de 1935, però el 3 de juny es va decretar l'ordre de destitució de tots els regidors que havien participat als Fets d'Octubre. Amb la victòria del Front d'Esquerres, el febrer de 1936, tornà a ocupar la seva plaça en l'Ajuntament.

Període en què fou alcalde: Octubre de 1936 - març de 1938.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 12 de maig de 1939.

Principals acusacions franquistes: *En iniciar-se el Moviment Nacional era tinent d'alcalde, i passà a formar part del nou comitè revolucionari i a ocupar-hi un lloc durant l'època de més assassinats. Pel citat comitè passaven les denúncies contra les persones d'ordre, moltes de les quals foren assassinades. El seu comportament en aquell lloc fou més moderat que el de la resta de components, ja que protegí i ajudà per-*

sones d'ordre. Fou nomenat alcalde. Obligà els membres del sometent que lliuressin les armes. Fou delegat a la missió a Rússia i en tornar exposà per ràdio les impressions del viatge. S'aproprià de mobles d'una casa anomenada La Pallaresa.

Abandonà la vida política per ingressar a l'exèrcit republicà.

Consell de guerra: Barcelona, 26 de juny de 1939. Consell de guerra permanent núm. 1 de Barcelona al Palau de Justícia. Sumaríssim d'urgència núm. 7.822 i acumulats.

Sentència: Condemnat a mort el 26 de juny de 1939 i executat al Camp de la Bota de Barcelona el 18 d'octubre de 1939.

LLUÍS SOLÀ I PADRÓ

Alcalde de Santa Coloma de Queralt (Conca de Barberà)

Lloc de naixement: Santa Coloma de Queralt (Conca de Barberà)

Edat: 48

Estat civil: Casat

Professió: Escrivent

Vida política fins a l'inici de la Guerra Civil:

Militant de sempre amb opcions d'esquerres. Fou el primer alcalde en l'adveniment de la II República. Va ser detingut 40 dies al vaixell presó Manuel Arnús al port de Tarragona després dels Fets d'Octubre de 1934. Delegat d'ERC a la comarca.

Període en què fou alcalde: Abril de 1931 - agost de 1934.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 27 de gener de 1939.

Principals acusacions franquistes: *Cap dels Fets d'Octubre de 1934 a Sarreal, Vallfogona de Riucorb i altre pobles. Responsable de detencions. Assessor del Comitè de Santa Perpètua de Gaià.*

Consell de guerra: 23 de juny de 1939. Tarragona. Jutjat juntament amb 15 persones. Consell de guerra permanent. Tarragona.

Sentència. Rebel·lió militar. Pena de mort.

Data: 20 d'octubre de 1939. Lloc: L'Oliva. Tarragona.

Informes privats signats favorables a ell.

Informe del sacerdot Lluís Altarriba avalant-lo, 2 de maig de 1939.

MAURICI CAMPRUBÍ I FORNELLS

Alcalde de Santa Maria d'Oló (Bages)

Lloc de naixement: Santa Maria d'Oló (Bages)

Edat: 45

Estat civil: Casat

Fills: 2

Professió: Llaurador

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Fou president del sindicat Unió de Rabassaires i membre d'ERC.

Període en què fou alcalde: Octubre de 1936 - fi de la Guerra.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 3 de març de 1939.

Principals acusacions franquistes: *En iniciar-se el GMN es posà al davant del poble i va ser escollit president del comitè revolucionari local; quan el citat organisme desaparegué continuà al capdavant del poble com a alcalde. En aquest poble foren incendiades les imatges de l'església, violades sepultures del cementiri i, a més, el processat perseguia les persones d'ordre que considerava desafectes al règim roig, i els imposava sancions, els privava de la cartilla de racionament o bé del saqueig i robatori dels mobles i objectes existents a les torres dels voltants. També delatava els qui desertaven de l'Exèrcit Roig. Se'l considera responsable de l'assassinat d'Àngel Altamira. També autoritzà la detenció del pare missioner Pere Bertran que igualment fou assassinat.*

RAMON BLASI I BLASI

Alcalde de Taradell (Osona)

Lloc de naixement: Taradell (Osona)

Edat: 45

Estat civil: Casat

Fills: 1

Professió: Pagès

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Participa l'any 1932 en un moviment popular local de reivindicació per la construcció d'un rentador públic.

Període en què fou alcalde: Octubre de 1936 - ?.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 4 de març de 1939. Vic.

Principals acusacions franquistes: *President del Comitè, Alcalde, Multes als familiars dels desertors, Usar fustes de l'església per a l'escola, Crema de l'església i el convent de les Dominiques, Denunciar gent de dreta.*

Consell de guerra: Sumaríssim d'urgència. Data: 21 d'abril de 1939. Lloc: Barcelona.

Sentència: Pena de mort per adhesió rebel·lió militar. Té expedient de responsabilitats polítiques.

Data: 26-5-1939. Lloc: Camp de la Bota. Barcelona.

Acusacions desfavorables de particulars.

Informe favorable de particulars.

JOSEP RODRÍGUEZ I MARTÍNEZ

Alcalde de Tortosa (Baix Ebre)

Lloc de naixement: Tortosa (Baix Ebre)

Edat: 42

Estat civil: Casat

Professió: Fuster

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Després de la caiguda de la Dictadura del general Primo de Rivera passa de ser actiu del tradicionalisme i membre del requetè a ser afiliat d'Acció Catalana Republicana. Posteriorment marcel·linista (seguidor de Marcel·lí Domingo a Izquierda Republicana) i finalment d'ERC. Era regidor de Sanitat en esclatar la Guerra Civil.

Període en què fou alcalde: Octubre de 1936 - primers dies de maig de 1937. Del final del maig de 1937 fins a la fi de la guerra.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 5 de març de 1939.

Principals acusacions franquistes: *Detencions, violències, registres i assassinats. Destruccions d'edificis i imatges religioses. Imposar contribucions per construir refugis contra bombardeigs. Emissió de moneda. Membre de Socors Roig Internacional. Membre del Comitè del Perelló.*

Consell de guerra: Sumaríssim d'urgència. Data: 13 de maig de 1939. Lloc: Tarragona.

Sentència: Pena de mort.

Data: 8-8-1939. Lloc: L'Oliva. Tarragona.

PERE SALÓ I VALLS
Alcalde d'Ullastret (Baix Empordà)

Lloc de naixement: Ullastret (Baix Empordà)

Edat: 51

Estat civil: Casat

Fills: 6

Professió: Llaurador

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Afiliat a ERC i a la CNT.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 5 d'abril de 1939.

Principals acusacions franquistes: *Sindicat a la CNT, era membre del comitè roig del poble. Aquell comitè va ser responsable d'innombrables altercats; per ordre del comitè es practicaren registres i es realitzaren diferents detencions i saqueigs. L'acusat, en unió d'altres processats, detingueren el senyor Soler, capellà del poble, a qui maltractaren i insultaren. Ells foren els encarregats de conduir-lo davant el comitè roig de la Bisbal, el qual s'encarregà d'assassinar-lo. Sembla que tenia un deute amb la víctima. Es va confiscar la casa rectoral i tots els seus efectes. Va prendre part en la destrucció de l'església i de l'arxiu parroquial.*

Consell de guerra: Girona, 5 de maig de 1939. Consell de guerra permanent núm. 3, a l'Audiència Provincial de Girona. CA núm. 67 i acumulats.

Sentència: Condemnat a mort el 5 de maig de 1939 i executat a Girona el 28 de juliol de 1939

JOSEP TORRENT I MASPOCH

Alcalde de Verges (Baix Empordà)

Lloc de naixement: Verges (Baix Empordà)

Edat: 48

Estat Civil: Solter

Professió: Pagès

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Afiliat a ERC.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: Març de 1939.

Principals acusacions franquistes: *En iniciar-se el Moviment Nacional ingressà a la CNT i passà a formar part del comitè de guerra de Verges. En dissoldre's aquest, quedà exercint el càrrec d'alcalde. Intervingué de manera personal en nombrosos actes de requisada, entre els quals cal destacar el que realitzà a casa de Lluís S. És considerat pels testimonis el principal responsable de tots els actes vandàlics que es produïren a Verges.*

En la seva declaració reconegué la seva ideologia d'esquerres, encara que no va militar mai en cap partit polític. Reconeix haver format part del comitè, així com haver estat alcalde. Nega la resta de càrrecs.

Consell de guerra: Girona, abril de 1939. Consell de guerra permanent. Sumaríssim d'urgència núm. 339 i acumulats.

Sentència: Condemnat a mort l'abril de 1939 i executat a Girona l'11 de maig de 1939.

ANTONI DEUTU I MURT

Alcalde de Vimbodí (Conca De Barberà)

Lloc de naixement: Vimbodí (Conca de Barberà)

Edat: 57

Estat civil: Casat

Professió: Llaurador

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Abans de la proclamació l'abril de 1931 de la II República va formar part de la Unió Patriòtica. Ja amb la República s'afilià a ERC i va ser nomenat alcalde. Participà de manera destaca durant els Fets d'Octubre de 1934.

Període en què fou alcalde: Febrer - octubre de 1936; abril de 1938 - final de la guerra.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: 10 de març de 1939.

Principals acusacions franquistes: *Extremista d'acció, fou alcalde durant el període roig i secretari de la Col·lectivitat. Firmà denúncies contra persones d'ordre i es va afiliar a la CNT; durant la seva actuació com alcalde, realitza propaganda i obliga a anar al front a defensar la revolució. Com a cap coopera en les brutalitats del comitè, al qual aconsellava i dirigia, traient els béns a molts elements de la dreta del poble. Després de presentar-se a casa seva el sacerdot D. Joaquim Balcells i el seu pare, que es trobaven fugits, on anaren a buscar auxili, els lliurà al comitè malgrat conèixer les conseqüències; efectivament foren assassinats poc després.*

Consell de guerra: Tarragona, 24 d'abril de 1939. Consell de guerra permanent, a l'Audiència Provincial de Tarragona. Sumaríssim d'urgència núm. 744 i acumulats. Té expedient de responsabilitats polítiques.

Sentència: Condemnat a mort el 24 d'abril de 1939 i executat a Tarragona el 31 de maig de 1939.

JAUME BASORA I PASQUINA

President de l'Ateneu de Sant Vicenç de Castellet (Bages)

Lloc de naixement: Cardona (Bages)

Edat: 52

Estat civil: Casat

Professió: Sastre

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: President de l'Ateneu. Home d'ideologia d'esquerreres que es movia en el món cultural.

REPRESSIÓ

Afusellat.

Principals acusacions franquistes: *Responsable contra drets de gent.*

Consell de guerra: Sumaríssim d'urgència. Jutjat juntament amb 18 persones.

Total de persones jutjades alhora: 19.

Sentència: Pena de mort per adhesió a la rebel·lió militar.

Data: 7-7-1939. Lloc: Camp de la Bota. Barcelona.

SEBASTIÀ CAMPOS I FERRÉ

Periodista. Director del diari *El Poble* de Tortosa

Lloc de naixement: Tarragona (Tarragonès)

Edat: 28

Estat civil: Casat

Professió: Periodista

Vida fins a l'inici de la Guerra Civil: Treballà de molt jove com a escrivent del Banc d'Aragó. Un cop deixà aquesta feina, aconseguí una feina a l'administració del diari *La Creu* de Tarragona, el qual durant el període republicà fou l'òrgan de la Lliga. Amb la proclamació de la República es traslladà a Tortosa i al cap de poc fou nomenat director del diari *El Poble*, propietat de Marcel·lí Domingo. Com a conseqüència dels Fets d'Octubre de 1934 fou detingut i empresonat al vaixell Míquel Arnús al port de Tarragona. Durant el seu temps de captiveri escrigué un llibre titulat *El 6 d'octubre a les comarques*. El maig de 1936 deixà el seu càrrec al diari i marxà a Madrid, on el sorprengué l'inici de la guerra.

REPRESSIÓ

Data de la detenció: Març de 1939.

Principals acusacions franquistes: *Durant la guerra continuà la seva campanya d'excitació, i a més a més s'enrolà de manera voluntària a l'exèrcit republicà i entrà a formar part de la columna de Ferro, en la qual tingué la graduació de capità. A part d'això se l'acusa per la seva vinculació al diari *El Poble*, des d'on es considera que realitzava una activa campanya promarxista.*

Consell de guerra: Barcelona, 10 de maig de 1939. Consell de guerra permanent núm. 1 de Catalunya. Sumaríssim d'urgència núm. 3.027 i acumulats.

Sentència: Condemnat a mort el 10 de maig de 1939 i executat al Camp de la Bota de Barcelona el 6 de juliol de 1939.

L' ASSASSINAT DEL DIPUTAT D'ERC I PRESIDENT DEL FUTBOL CLUB BARCELONA, JOSEP SUNYOL I GARRIGA

En esclatar la guerra, va aparèixer un Josep Sunyol, diputat d'ERC i president del Futbol Club Barcelona, altre cop compromès amb la sort de la Generalitat, com ja havia passat en els Fets d'Octubre de 1934, quan va assumir molt del compromís polític del catalanisme més explícit en no haver estat detingut per la repressió posterior a la revolta perquè no era a Catalunya.

Home destacat de la societat, popular i sovint diana dels periodistes, el setmanari humorístic *El Be Negre* s'havia referit a la seva persona com «en Sunyol del Sucre» —ironitzant sobre el fet que era un industrial del sucre, i alhora es referia a la personalitat del dirigent sindical el Noi del Sucre. Aquest mateix setmanari va rebatejar el lema «Esport i ciutadania» com a «Sunyol i ciutadania», mig ridiculitzant la pretensió de Sunyol de millorar la societat més popular i esportiva a partir d'un ideal democràtic. En aquest moment, doncs, ens tornem a trobar davant un home ferm i fidel a Catalunya i a la República que, en la seva tasca d'enllaç entre una molt afeblida Generalitat i els nous poders que anaven apareixent, acabaria trobant la mort.

Com a parlamentari d'ERC a les Corts de Madrid, Sunyol s'hi desplaçà des de València els primers dies de la Guerra Civil, on havia anat a realitzar tasques d'enllaç en nom del president del Parlament de Catalunya, Joan Casanovas. Segons ens explica l'historiador Joan Villarroya, Sunyol portava cartes firmades de Casanovas per a Diego Martínez Barrio i José Giral, president de les Corts i cap del govern espanyol, respectivament. Pel seu contingut sabem exactament quina era la tasca que se li encomanà: «Le agradeceré, sin embargo, que le considere como persona de mi entera confianza que recorre España para ejercer una función de enlace político que me parece conveniente en las actuales circunstancias».

Josep Sunyol actuava com a enllaç polític i no pas per fitxar cap jugador, com s'ha escrit en alguna obra indocumentada o escrita amb mala intenció. Tothom entén que és ridícul creure que en plena revolució i en l'inici d'una guerra ferotge i cruel algú tingués com a fet preferent aital comesa.

Cal considerar totalment lògic aquest encàrrec governamental perquè en la seva condició de diputat a Madrid era una persona idònia per dur cartes a les màximes autoritats republicanes en uns moments de caos polític en què la desinformació, les desercions i les suspicàcies més profundes eren l'ordre del dia. De la tasca de Sunyol a Madrid se'n feu ressò el periòdic madrileny *Abc*, que el 5 d'agost de 1936 publica: «Una delegación de la Generalidad de Cataluña. Valencia 4, 4 tarde. Ha llegado a Valencia el diputado catalán don José Sunyol, con el periodista Ventura Virgili. El objeto de su viaje es establecer contacto por delegación de la Generalidad con la Junta Delegada en Valencia. Después seguirán su viaje a Madrid. —FEBUS—».

Sabem, doncs, què feia Sunyol a Madrid, però el que ja és més complicat de saber és per què va fer aquella fatídica expedició a la serra de Guadarrama els primers dies d'agost de 1936. Per comprendre-ho millor potser cal considerar el marc de les operacions de guerra en aquelles primeres setmanes. En esclatar la rebel·lió militar del 18 i 19 de juliol, un dels objectius militars estratègics preeminents, per a ambdós bàndols, va ser la presa dels ports de la serra. En paraules de l'historiador i exmilitar Gabriel Cardona, es va registrar «una carrera por los puertos... el mismo 18 de julio». Guadarrama, malgrat la inexistència d'una línia de front nítida, va esdevenir un punt estratègic clau en els primers dies de guerra. Per als militars rebels era una de les principals vies d'accés a la capital de l'Estat i un punt vital de tota l'estratègia del colpista general Emilio Mola.

Un dels resultats immediats d'aquesta situació va ser que Guadarrama va esdevenir un centre improvisat del que es podria anomenar, potser arriscadament, «turisme bèl·lic». Després de la caiguda de la caserna *cuartel* de la Montaña de Madrid, la població i serra del Guadarrama es va convertir en el punt més proper a la capital on es produïen enfrontaments armats de consideració. Els dirigents republicans de Madrid podien acudir amb relativa seguretat a l'àrea propera a Guadarrama per visitar un front vital per a la salvaguarda de la capital. Ho feien per infondre ànims però també, cal suposar, per tenir notícies més objectives d'uns fets que la premsa madrilenya maquillava amb grans dosis de propaganda. Fins i tot es dona el fet ben curiós que alguns dels polítics de la capital que hi van acudir pretengueren intervenir «personalment» en les iniciatives bèl·liques. La *Hoja Oficial del Lunes de Madrid* del 27 de juliol parla de la visita d'altres líders polítics a la serra i a l'àrea de Guadarrama, «para dar ánimos a los milicianos y no perder contacto político con los combatientes». Entre aquestes visites cal comptar les de l'alcalde de Madrid,

Pedro Rico, i les de Largo Caballero. Aquest darrer, el mes de setembre seria president del govern del Front Popular. Cal incloure-hi també les visites de Casares Quiroga, que fins al 18 de juliol va ser president del govern republicà. Tenint en compte aquesta informació, cal entendre com que és perfectament normal la visita de Josep Sunyol i Garriga al front de Guadarrama per recollir impressions personals de cara a donar informes directes i fidedignes a les autoritats catalanes.

Són molt variades les informacions dels mitjans de comunicació sobre com va anar l'assassinat de Josep Sunyol i Garriga, basades en comunicats de premsa, rumors i fins i tot el testimoni de soldats catalans. De tot el conjunt de testimoniats i documents que hi ha sobre l'afusellament del president del FC Barcelona podem concloure que la seva mort va ser a les mans d'unitats militars franquistes el dia 6 d'agost de 1936 al vespre, davant la caseta de peons caminers anomenada *casilla de la muerte*, que era al quilòmetre 52 de l'antiga carretera Madrid – La Corunya —el quilòmetre 51,300 de l'actual N-VI. També sabem que hi havia anat en un cotxe de marca Ford, matrícula ARM 2929, que portava la bandera de Catalunya. I que anava acompanyat per un periodista, Ventura Virgili, un xofer i un oficial.

Sunyol i els seus acompanyants van ser afusellats a la cuneta, i els seus cadàvers van ser dipositats allà mateix. El cadàver de la quarta víctima, l'oficial que els acompanyava, es va trobar a una certa distància dels altres. Cal afegir que els van robar una important xifra de diners que duien a sobre i que el 14 d'agost, per acord de la Junta de Defensa Nacional de Burgos, el patrimoni de la família Sunyol va ser requisat.

Aviat la notícia de la seva mort, sense confirmació oficial, és recollida per tota la premsa catalana. I també a l'acta 370 del consell directiu del Futbol Club Barcelona, corresponent al 13 d'agost de 1936. En aquella reunió, sota la presidència de Soler i Julià i amb l'assistència de Bo, Carbonell, Casals, Perenya i Nonell, i l'absència de Figuerola, Bargunyó i Guardiola, el document oficial del Club diu: «Notícies alarmants: el consell reunit fa constar el seu sentiment i la seva inquietud per les notícies alarmants que li han arribat per diversos conductes per les quals s'anuncia que el president del Club, el senyor Josep Sunyol i Garriga, ha trobat la mort a la serra de Guadarrama, on es traslladà en la seva qualitat de ciutadà i de diputat al Parlament de la República. Encara que aquesta notícia no ha estat oficialment confirmada, el consell directiu, atenent a l'afecte i admiració que sent en tots els terrenys per la persona del seu president, no pot menys que fer constar en acta el pregon sentiment que a tots ha causat la nova, i acorda esbrinar amb interès i per tots els mitjans al seu abast la realitat del succeït tot fent vots perquè tan sensible i dolorosa notícia no tingui confirmació».

El mateix dia, la junta de la Federació Catalana de Futbol emet una nota en què fa saber «el desig ferventíssim i l'esperança de veure reincorporat ben aviat a la vida quotidiana, política i esportiva de la nostra terra el nostre amic Sunyol i Garriga, el parador del qual s'ignora en aquest moment». Sunyol, però, ja feia una setmana que era mort.

En aquell moment, no cal dir-ho, el Futbol Club Barcelona vivia moments d'incertesa. La popularitat de Sunyol feia augmentar la preocupació pel seu futur. No ens ha d'estranyar que llavors, i durant molt temps, la premsa anés plena de tota mena de rumors, des de qui feia créixer de forma malèvolament calumniosa i amb un caire misteriós una possible fuga cap al sector franquista, fins a acusar Sunyol d'estar amb els militars rebels, a la zona franquista. Des d'assegurar que Sunyol havia estat fet presoner a Burgos, fins a una suposada addició a la morfina que l'hauria portat a un exili a Suïssa. Són manifestacions que responien a un rerefons de rivalitats polítiques entre mitjans periodístics que defensaven opcions polítiques diferents, en un període en què la revolució inicial dels primers mesos de guerra donava pas a una gradual recuperació del poder institucional sota un pes polític cada vegada més proper a una hegemonia del PSUC i una pèrdua del pes sociopolític de la CNT-FAI.

La incertesa, el desconcert, la contradicció permanent de la societat seran també les úniques realitats doloroses que viurà Catalunya. El clima de guerra es farà palpable cada cop més als carrers, als pobles, a les ciutats, en els mitjans de comunicació i en les institucions.

Finalment, el 16 d'agost, el diari *La Humanitat* va confirmar la notícia que Josep Sunyol havia estat afusellat. La nota deia, erròniament, que la mort del president del Barça havia estat tres dies abans. La notícia va causar una gran commoció arreu del país.

Per la seva banda, en un club com el Barça és lògica la profunda preocupació que hi havia davant dels fets que s'anaven succeint. És per aquest sentiment que el FC Barcelona va oferir permanentment la seva col·laboració —un fet repetit en el decurs de tota la guerra— a tota mena d'activitats, com l'acord de celebrar un partit benèfic per ajudar en les necessitats creades «pels successos ocorreguts a la nostra ciutat aquests dies».

La sort que tenim de cara a la constància històrica és que tot el que es va fer en aquest període sempre es va comunicar al conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya. La conselleria era la responsable de la gestió de tots els esports i era qui feia el comunicat de premsa per a coneixement públic.

EL RESSÒ POPULAR DE LA MORT DE SUNYOL

Arreu del país l'impuls de molts sectors de la població va ser divers per canviar noms de pobles i ciutats. També el nomenclàtor de carrers on hi hagués referències que recordessin aspectes religiosos, cristians i catòlics, i encara personalitats que es poguessin considerar en aquelles circumstàncies representants del passat que es volia abolir. Alhora, es fa palesa la voluntat de posar el nom de persones que havien estat víctimes del feixisme —que era com llavors es definien les víctimes de l'exèrcit franquista— a indrets, edificis, carrers, places, jardins, monuments i espais diversos. I és per això que comencen a sorgir iniciatives populars encaminades a dedicar carrers a gent que havia esdevingut un símbol. Aquest va ser el cas de Josep Sunyol i Garriga, a qui es va dedicar un carrer. El 28 d'agost de 1936, un grup de milicians i veïns del barri de Gràcia de Barcelona, sense esperar a tenir tota la informació precisa i fidedigna sobre l'assassinat de Sunyol, però amb el convenciment que era mort, van canviar el nom del carrer de Sant Domènec —gairebé tocant al carrer de Salmerón, l'actual Major de Gràcia— pel de Josep Sunyol i Garriga. Eren les onze del matí quan un grup de veïns van anar a l'esmentat carrer i van col·locar uns rètols nous a sobre dels antics. L'edició de *La Rambla* del 29 d'agost explica l'espontaneïtat de l'acte i la seva senzillesa, que va resultar «extremadament emocionant».

Però la derrota militar i el triomf franquista van impossibilitar que aquell carrer que s'havia rebatejat amb el nom del president del Barça executat acabés sent conegut d'aquella manera. En ser una iniciativa popular, espontània, no hi va haver acord municipal, i no es va deixar constància de l'acte. Aquest va ser, com molts altres, un fet més de la guerra. La policia franquista, però, no ho va considerar d'aquesta manera. El Tribunal de Responsabilitats Polítiques va obrir un expedient a Josep Sunyol i Garriga el 22 de novembre de 1939, malgrat que feia tres anys que era mort. És un informe calumniós que els agents d'investigació van confegir amb voluntat de requisa econòmica. Un report que es pot definir com de persecució personal i política fins i tot després de mort, fet, per més escarní, per ordre del règim que avalava els seus propis assassins.

No se'ls escapa fer esment que «incluso fue dado su nombre a una calle de Barcelona». D'uns dies abans, del 7 de novembre, és l'informe de la Falange y las JONS, a la prefectura provincial de Barcelona, signat per Pedro de Armenteros, en què apareixia —a més d'un control amb el seu pare— una expressió que ens dóna una idea de la visió que es tenia del FC Barcelona des de la mentalitat d'un policia de l'època: «Durante algunos años desempeñó el cargo de presidente del Fútbol Club Barcelona, pudiendo ser considerado como el responsable del rumbo marcadamen-

te antiespañol de dicho club». I encara trobem en aquest informe un altre exemple que descriu l'afany inquisitorial anticatalà que tenia la policia a Catalunya abans de la guerra: «En el fichero de esta delegación provincial existen varias copias fotográficas de documentos relacionados con las actividades del informado y de su padre, José Suñol Casanovas». Aquesta afirmació ens indica que també controlaven el seu pare.

Aquest vergonyós episodi d'escarni amb la víctima d'un assassinat no seria reparat fins a l'any 1996, data en la qual es va inaugurar un carrer amb el nom de Josep Sunyol al barri —lògicament— de les Corts, a prop del Camp Nou.

EL CAS DE L'EXECUCIÓ DEL DIPUTAT D'ERC JOSEP FÀBREGA I POUS

Josep Fàbrega va néixer a Palamós el 4 de gener de l'any 1868. La seva família paterna provenia d'Olot; la materna, de Sant Feliu de Guíxols. De petit fou escolà de la parròquia i estudià, entre el 1878 i 1883, al seminari de Girona, encara que finalment en sortí sense haver-hi trobat allò que cercava.

Ja des de molt jove Josep Fàbrega fou conscient que volia ser una persona útil per a la societat. Amb un grup de joves realitzaren un fons comú en què dipositaven els estalvis aconseguits durant la setmana. Amb aquestes quantitats que aconseguien, desenvoluparen una obra bàsicament humanitària a partir de socórrer els desvalguts.

El 1902, Fàbrega, ficat de ple en l'actuació política, va ser designat alcalde de Palamós. Durant aquell mandat tingué lloc l'acte de col·locació de la primera pedra del port de la vila. També durant el seu mandat, va succeir un dels fets més remarcables de la seva actuació com a alcalde. Amb motiu d'una vaga de paletes, es plantejà la vaga general. Quatre agents de la Guàrdia Civil, que havien sortit al carrer per posar ordre, foren voltats per una multitud airada, situació que provocà la sortida de la caserna de la resta de forces d'ordre públic per actuar amb contundència contra els vaguistes. Davant aquella situació, Fàbrega s'hi presentà i es posà entremig de la Guàrdia Civil i dels manifestants. Imposà la seva autoritat com alcalde i evità d'aquesta manera un gran nombre de morts.

El juny de 1921 va ser elegit diputat de la Mancomunitat de Catalunya pel districte de la Bisbal. Les eleccions foren molt polèmiques, ja que també s'hi va presentar l'escriptor Josep Pla, l'acte del qual fou objecte de fortes discussions. Els quatre candidats que van ser elegits foren Josep Pla, Miquel Roger, Josep Irla i el mateix Josep Fàbrega. Els dos primers eren els responsables de la Lliga, mentre que els dos darrers eren els representants de la Unió Federal Nacionalista Republicana.

Malgrat la seva elecció, Fàbrega renuncià a la seva acta de diputat quan s'assabentà que havia estat escollit per una maniobra il·legal, el que es coneixia com a *topinada*, portada a terme per uns elements contraris que no volien que sortís elegit Albert de Quintana de León.

Des de 1920 va ser el president del Comitè Comarcal del Partit Republicà Federal del Baix Empordà, i exercí aquest càrrec fins a l'any 1930. El 1923, tot coincidint amb l'inici de la dictadura de Primo de Rivera, fou detingut i empresonat com a conseqüència de la seva filiació política republicana i catalanista.

El 1931, amb la proclamació de la II República, tornà a ser nomenat alcalde de Palamós, ara ja com a membre de la jove formació encapçalada per Francesc Macià, Esquerra Republicana de Catalunya (ERC). En aquell càrrec s'hi va estar poc temps, ja que va haver d'abandonar-lo a causa de diferents pressions per part de la patronal palamosina.

L'agost de 1932, els republicans gironins li reteren un homenatge a la platja de la Fosca per la seva ja llarga i important trajectòria política. En el programa d'actes d'aquell homenatge destacà la presència del president de la Generalitat de Catalunya, Francesc Macià.

Aquell mateix any va formar part de la candidatura d'ERC, amb vista a les eleccions de diputats al Parlament de Catalunya, per la circumscripció de Girona. Els seus membres foren els que assoliren les màximes votacions i tots foren elegits membres de la institució legislativa catalana per majoria de sufragis. Josep Fàbrega, que va rebre el suport de més de 30.000 persones, va ser el sisè candidat per ordre de vots recollits.

La seva actuació en el Parlament es pot considerar discreta. No era un home de grans discursos, encara que sí que fou un treballador nat ja que formà part de diferents comissions parlamentàries.

Tampoc no va ser un home que es distingís per les seves col·laboracions a la premsa, encara que realitzà algun article en publicacions com ara *Marinada* de Palamós; *El Programa*, de Sant Feliu de Guíxols, i *L'Autonomista* de Girona.

Durant la Guerra Civil va denunciar els estralls causats pels bombardejos i es mostrà especialment dur amb els qui es posaren al costat dels sollevats.

En arribar el final del gener de 1939 les terres gironines esdevingueren el centre de la guerra, i un gran nombre de persones, entre les quals hi havia molts polítics, enfilaren un llarg i trist camí cap a l'exili davant l'arribada immediata de les tropes franquistes. Només Josep Fàbrega, polític representatiu del republicanisme i del catalanisme, decidí no marxar a conseqüència de la seva edat, 71 anys, i perquè estava malalt.

L'1 de març de 1939, amb la guerra ja finalitzada a Catalunya i amb l'inici de la repressió, Josep Fàbrega fou detingut a Palamós per forces de la Guàrdia Civil. Aquell mateix dia, per ordre de l'auditor de Guerra, va ingressar a la presó de Girona.

A la presó, en unes condicions terribles, la delicada salut de Fàbrega empitjorà molt. Atès que la seva situació començava a ser alarmant, el dia 5 d'abril el metge oficial de la presó va haver d'enviar un comunicat al director del centre en què li feia saber que havia de ser hospitalitzat i intervingut quirúrgicament de manera urgent per un problema de pròstata. Aquell mateix dia, l'auditor n'autoritza el trasllat a l'hospital.

Fou precisament a l'hospital on el dia 17 d'abril de 1939 el jutge instructor del seu cas es presentà per prendre-li declaració. En la declaració Fàbrega va manifestar que estava afiliat a ERC, que havia ocupat el càrrec d'alcalde de Palamós, així com el de diputat del Parlament de Catalunya, que durant la guerra havia mantingut l'acta de diputat i que la major part del temps havia residit a Barcelona. La seva declaració finalitzà amb la negació de la resta d'acusacions que se li estaven formulant. Entre aquestes acusacions destacaren, a part de formar part d'ERC i d'ocupar diferents càrrecs polítics: «Que el 1934 havia declarat des del balcó de l'Ajuntament de Palamós la independència de Catalunya. Iniciada la guerra, continuà amb el seu càrrec de diputat, parlant de manera pública en diferents ocasions, tals com un míting pronunciat per l'acusat al cementiri de la localitat, amb motiu de l'enterrament d'un aviador republicà. Com a diputat continuà fins al final de la guerra i en els seus discursos sempre declarà el seu odi pel clergat i les institucions religioses. La nit del 17 de novembre de 1936 acudí a una reunió a l'Ajuntament, que precedí l'assassinat de sis persones d'ordre de la localitat».

El dia 4 de maig el tribunal militar reunit en consell de guerra a Girona va jutjar les persones incloses en les causes 60, 61 i 62, que donaren per resultat la petició de sis penes de mort, a les quals calgué afegir les demanades en la causa 63, que era la de Fàbrega.

Josep Fàbrega no pogué acudir a l'acta de celebració del consell de guerra perquè continuava ingressat a l'hospital. La sentència va ser aprovada per l'auditor de la regió el dia 10 de maig i notificada, tot seguit, a l'auditor del cap de l'Estat perquè hi donés el vistiplau. El 7 d'agost, l'auditoria de la regió militar comunicà al seu delegat de Girona l'acceptació de la darrera pena de les persones encartades. Finalment, el 12 d'agost de 1939 Josep Fàbrega, encara no recuperat del tot de l'operació a la qual havia estat objecte, fou afusellat al cementiri de Girona juntament amb trenta-tres persones més. Fou enterrat a la fossa comuna d'aquest cementiri.

La repressió franquista no en va tenir prou amb l'afusellament de Josep Fàbrega, sinó que va

afegir-hi un càstig més. Així, tres anys més tard, el 1941, el Tribunal de Responsabilitats Polítiques, que s'encarregava de castigar de manera econòmica persones que havien estat condemnades, li obrí un expedient sancionador. Després de totes les complicacions que hagueren de patir els seus hereus a conseqüència de l'expedient, el 23 de maig de 1949 el jutge acordà, finalment, deixar sense efecte els embargaments i altres mesures en virtut del sobreseïment d'aquella causa.

CRIM D'ESTAT. L'EXECUCIÓ DEL PRESIDENT LLUÍS COMPANYS

LA DETENCIÓ A LA BAULE

Sempre s'ha ressaltat la feblesa de Companys vers el seu fill malalt. Aquest, Lluís Companys Micó, havia nascut el 5 de novembre de 1911. Havia estudiat el batxillerat a l'Institut Balmes de Barcelona, secció de lletres. El curs 1931-1932 havia ingressat a Facultat de Dret. Però l'any 1933 l'afectà una greu malaltia mental: hebefrènia catatònica. Un tipus d'esquizofrènia molt greu i progressiva, amb períodes de forta depressió i altres d'agressivitat, que es dona generalment abans dels 25 anys. En el seu expedient acadèmic hem localitzat una carta del pare, de 22 de setembre de 1934, dirigida al rector de la Universitat de Saragossa amb la idea del trasllat, mai fet, del jove malalt a la capital aragonesa. Allà hi residia una germana de Companys.

A l'exili del president les referències al fill malalt són contínues en tota la correspondència que l'historiador Josep Benet aporta. Aquesta és la raó clau que va de mantenir Lluís Companys en una situació de perill de poder ser detingut, com així va succeir, ja que va romandre a La Baule i va obviar així les propostes que persones del seu entorn li van fer que s'exiliés a Mèxic.

La persecució del govern franquista contra els qui havien defensat la Generalitat i la República continuava sense treva. Després de les declaracions que el ministre d'Estat francès, M. Ibarnegaray, va fer al periòdic *Paris-Soir*, en què exposava un enduriment davant sobretot dels refugiats catalans i bascos, dos dies més tard, el 29 de maig de 1940, *La Vanguardia Española*, en un editorial titulat *Más vale tarde...*, reblava el clau i deia: «Y es a Francia y no a España a quien urge ahora defenderse contra la lepra de los indeseables evadidos de la justicia de Franco».

Pressions i control que s'imposaven sobre una França ocupada per les tropes de Hitler o amb

un armistici claudicant com era el govern de Vichy. L'ambaixador del govern de Vichy a Madrid, François Pietri, recordava: «Il a toujours été répondu négativement aux demandes d'extradition du gouvernement espagnol concernant les personnalités rouges réfugiées en France [...]. Cette lutte a été spécialement dure, car l'Espagne y apportait une insistance passionnée».

Quan París va ser ocupada pels nazis fou lliurada al consolat general franquista tot el que pertanyia a organismes *rouges*. És aleshores quan es produeix una dispersió general per fugir del seu abast; també, com hem explicat, es fundà a Londres, el 1940, el Consell Nacional de Catalunya, presidit per Carles Pi Sunyer.

Mentrestant, a París trobem que l'ambaixador espanyol José Félix de Lequerica organitza els serveis de policia. Allà trobem Velilla, cap de la Falange Espanyola a França. També l'agent Pedro Urraca Rendueles. Aleshores és quan es produeixen els segrests per part dels nazis dels refugiats espanyols que resten en zona ocupada sota la petició d'una llista de centenars de noms. L'execució franquista dels que foren lliurats, com ara Companys o Zugazagoitia, frena els nazis. El darrer lliurat fou Joan Peiró.

En la modesta oficina Layetana Office de la Generalitat, al número 25 de la Rue de la Pepinière, al districte VIII de París, hi havia l'adreça de La Baule, així que no és estrany pensar que, quan París va ser ocupada per les tropes alemanyes i els serveis de la policia franquista agregada a l'ambaixada van confiscar les delegacions republicanes *rouges*, l'adreça de La Baule hi aparegués. Això vol dir que, sense tenir proves de cap denúncia vers Companys, ni tampoc que no hi fossin, no és gens inversemblant pensar que aquesta fos una de les raons per les quals van saber el seu domicili. Cal tenir en compte que les tropes alemanyes arribaren a La Baule entre el 17 i 18 de juny.

Tenim el testimoni, de vegades poc precís, de Manuel Tarín Iglesias. Noi d'apassionat franquisme, qui aleshores era soldat de la Segona Secció Bis de l'Estat Major de la Capitania de la IV Regió Militar, afirma que les dades per la detenció de Companys foren proporcionades per dos funcionaris de la policia espanyola adscrits a l'ambaixada, el comissari Urraca Rendueles i l'inspector Díez.

A La Baule, de l'extensa colònia de refugiats catalans d'altres estius només hi resta Companys, amb la seva esposa, Carme Ballester, un nebot d'aquesta, Francesc Ballester, d'uns vint-i-sis anys, una minyona catalana i la família d'Antoni Sbert. El 13 d'agost a la tarda, mentre tenia a les mans un llibre del propietari de la casa llogada, *Vies des Saints*, una vella edició del 1871, irrompen a la casa cinc membres de la policia militar alemanya. Un d'ells parlava francès. Fan un escorcoll rigorós, confisquen tota la propietat que tenen, 70.000 francs, i són conduïts en un cotxe Citroën

al quarter general de La Baule, situat a la Ville Caroline, al número 35 de l'avinguda Des Lilas. Tancats a la capella que hi havia al jardí, reconvertida en presó, allà dormiren a terra. Després d'una setmana de detenció, del 13 al 20 d'agost, foren traslladats a la presó de La Santé, a París. El trasllat es feu en dos cotxes descapotables, juntament amb tres agents de la policia alemanya. Van aturar-se a Chartres. El tracte, com testimonià personalment Francesc Ballester a Josep Benet, fou sempre correcte.

Mentrestant, hi ha hagut una intervenció, continuïtat d'un impagable comportament humanitari de la República de Mèxic cap al poble espanyol, que beneficia milers d'exiliats. A partir del dia 22 d'agost la representació diplomàtica de Mèxic a França i al govern de Vichy estableixen l'acord pel qual quedaven sota la protecció diplomàtica mexicana els republicans espanyols, fos sin on fossin del territori francès, ocupat o no pels alemanys. Per a molts fou una nova vida.

A la presó parisina de La Santé hi arribaren el mateix 20 d'agost a les 21.08 hores. Companys constà amb el registre d'entrada número A 184, i Francesc Ballester amb el A 185. El president fou reclus a la cel·la 66 de la divisió segona. En entrar a la presó disposava de 142,60 francs, que van quedar a les oficines de l'administració juntament amb la seva ploma estilogràfica.

A la presó de la Santé Companys rebé un tracte correcte. A la direcció del centre penitenciari li arribà el 26 d'agost un comunicat de l'encarregat de l'ambaixada espanyola a París, Jaime del Castillo, que obeïa ordres del director general de seguretat, José Finat y Escrivà de Romaní (comte de Mayalde), en què es comunicava: «A fin de que Companys sea entregado a primeras horas del día de mañana al Sr. Urraca [...]». Els alemanys van fer que quedés clar que el lliurament del pres era per demanda espanyola i no per decisió seva, com ho certifica el document signat pel ministre conseller de l'ambaixada Cristobal del Castillo. Aquesta nota de l'ambaixada espanyola a París és fonamental. Demostra que el govern espanyol és el responsable del trasllat de Companys, i tal responsabilitat no pot ser obra de cap policia. És una ordre que ve des de les més altes instàncies de l'Estat.

El dia següent, 27 d'agost, a les 5 de la matinada un cotxe el traslladà cap a Espanya. Fou el comte de Mayalde qui aconseguí de les autoritats nazis que Companys els fos lliurat després de parlar amb el coronel Rudolph, cap de la policia amb seu a l'hotel Lutecia. Sense oblidar que el ministre de la Governació espanyol, Ramon Serrano Suñer, va fer pressió a Berlín perquè el President de la Generalitat fos lliurat a Espanya.

La tragèdia s'acosta. Abans de ser-hi conduït, Companys pot deixar unes notes per al doctor Joan Anguera de Sojo, metge que vetllava pel seu fill malalt. Lluís Companys Micó, el fill de president, havia estat traslladat de l'institut mental Pere Mata de Reus a Kreuzlingen (Suïssa) per

raó de la Guerra Civil espanyola. Durant el conflicte bèl·lic europeu de Bèlgica, prop de Waterloo, fou traslladat a la clínica neuropsiquiàtrica francesa L'Abbaye, situada a Villy-Chatillon, a Juvisy, a prop de París. En acostar-se els combats i els bombardeigs a prop de París l'equip mèdic volgué traslladar els interns al migdia de França: en un bombardeig alemany, el jove malalt Lluís Companys es va perdre.

El missatger serà un *aumônier* —sacerdot que presta serveis religiosos a la presó— francès de la presó que és amic de Víctor Montserrat, pseudònim de Josep Tarragó, capellà exclaustrat que ajudava també a buscar el fill de Companys, perdut a causa del desgavell generalitzat que va produir l'ofensiva de l'exèrcit alemany.

El testimoni que Josep Tarragó (Víctor Montserrat) donà a l'autor d'aquest article coincideix fil per randa amb el treball precís i documentat de Josep Benet.

El policia que el traslladà, Urraca Rendueles, el conduí i feu nit a la presó del fort Hà de Bordeus, on va estar dues nits reclòs per una avaria del cotxe, fins al dia 29, que ja arribà a Hendaia. Allí li va fer una fotografia, que envià a Carme Ballester, l'esposa del president. Era la prova documental del tracte professional d'un policia intel·ligent que sap el que succeirà i no vol que res el pugui responsabilitzar més enllà del seu treball. Per això, quan retorni a París, la vídua de Companys demana que no facin res contra ell. Des de l'agost de 1940 era agent de la Gestapo. El 5 de gener de 1948 fou jutjat a França i condemnat a mort, amb confiscació dels seus béns per actes similars i complicitat greu amb els nazis. En rebel·lia, mai no fou detingut, estava refugiat a l'Espanya de Franco.

Un cop van arribar a Espanya, Lluís Companys fou conduït directament als calabossos de la Direcció General de Seguretat de l'Estat, situats a la Puerta del Sol de Madrid.

A LA DIRECCIÓ GENERAL DE SEGURETAT A MADRID

A les deu de la nit del mateix 29 d'agost arribava als calabossos de la Direcció General de Seguretat. A la cel·la número 11, situada en un soterrani de l'edifici, on no arriba mai la llum del dia.

Els primers quinze dies estigué en total incomunicació, sense poder-se canviar de roba. Els testimonis de presos que ocasionalment coincidiren amb ell, l'escriptor argentí Valentín de Pedro, Rivas-Cheriff, Carlos Morales, coincideixen a descriure'l en un estat decrepit, fet totalment lògic després de 15 dies d'incomunicació en una cel·la, la número 11, totalment isolat, sense cap mena de llum natural i ni tan sols poder-se afaitar.

Ha estat insultat, vexat, mostrat a alts jerarques del règim com si fos una mona del zoo a la qual llancen cacauets. De vegades alts jerarques del règim franquista acompanyats de l'oficial de guàrdia eren invitats a contemplar —com en un macabre espectacle— aquell pres. Alguns li llançaven rosegons de pa sec o monedes o li tiraven escopinades. Altres vegades un dels guàrdies li feia abocar sorra pel terra; aleshores era obligat a escampar-la i posteriorment a recollir-la amb les mans repetidament. Torturat, a més de deixar la seva roba amb taques de sang, morirà encara amb nafres a l'espatlla i amb els peus tan inflats que ja no es va poder posar més les sabatilles de platja amb què fou detingut a La Baule; les duia a retaló, no li entraven als peus.

Companys pot preveure i acabar de meditar quina ha de ser la seva conducta al final de la seva vida.

Fins al dia 17 de setembre no fou interrogat de forma oficial. I és el dia següent, a les 5 de la tarda, quan se li feu un altre interrogatori més rigorós i profund, el que tots els analistes del període hem considerat el més important des del punt de vista polític a què fou sotmès durant tot el seu captiveri. El portà a terme pel capità de la Guàrdia Civil, José González Rodríguez, amb la col·laboració de l'agent d'Investigación y Vigilancia, Lesmes García Piñeiro. Un interrogatori molt extens a una persona que viu una situació molt dura des de fa més d'un mes, per això el mateix Companys exposa al final de la seva declaració: «Las manifestaciones que ha hecho debe tenerse en cuenta que a falta de memoria ve las cosas como una nebulosa, por haber sufrido en Francia recientemente una tragedia íntima [vol dir la desaparició del seu fill] y por la incomunicación que ha sufrido».

Malgrat tot, amb la més noble honradesa afirma: «Declara y reconoce que siempre ha hecho todo lo posible para el triunfo de la causa que defendió».

L'endemà va ser, gairebé un mes després de ser detingut, quan per primera vegada va poder atendre a la seva higiene personal. Des de roba interior neta oferta per un altre pres a un barber que li va tallar els cabells, però res de poder fer rentar la seva roba, ni compartir queviures amb altres presos ni establir comunicació real amb la família.

Després de 5 setmanes a la Direcció General de Seguretat de Madrid, el dia 3 d'octubre, a un quart de set del matí el conduïren a Barcelona en un cotxe Hispano-Suïssa gran amb cortinetes per evitar mostrar-ne l'interior, emmanillat, juntament amb Máximo García Royo. Pel seu testimoni sabem que ell mateix li oferí uns entrepans i que el cotxe anava escortat per dos més amb guàrdies civils.

CAMÍ DE CATALUNYA

En direcció a la capital de Catalunya van fer parada a Saragossa. Van arribar a la seu de la policia de la ciutat aragonesa, al carrer de Ponzano, cap a les dotze del migdia. Allà va acomiadar-se d'aquest detingut republicà i li va dir: «Que tenga mejor suerte que yo. Voy a morir en mi Cataluña y por Cataluña».

A Saragossa, on va ser tractat correctament pel comissari Eduardo Félez del Hierro, pogué veure la seva germana Maria Alba, casada amb un enginyer català, Ramon Puig i Negre, propietari d'una fàbrica de gel a la capital aragonesa. Tenien un fill, Blas, aleshores de 23 anys, i a petició de Companys i gràcies al veïnatge d'un inspector de policia, Pascual Coderque, tots tres pogueren enraonar amb ell gairebé una hora.

A Saragossa es va produir una impensada entrevista, la primera que se li va fer des del seu forçat retorn. Un aleshores jove periodista de 20 anys que treballava al diari *Amanecer*, i que traslladat poc després a Barcelona seria mestre del periodisme esportiu a través d'*El Mundo Deportivo*, va aparèixer a la Jefatura per la informació diària, i allà va parlar amb ell juntament amb un altre colega de l'*Heroldo de Aragón*. Del que van parlar mai no es va publicar res, ja que la censura ho va evitar.

Cap a les quatre de la tarda, Companys amb els qui el vigilaven feien via cap a Barcelona.

AL CASTELL DE MONTJUÏC

Aquest mateix dia al vespre arribava a Barcelona. Fou conduït al local de la Jefatura Superior de Policia de Barcelona, aleshores a l'avinguda Diagonal, 594, perquè estava en obres el local de la Via Laietana. A la inspecció de guàrdia hi havia de servei l'inspector Atilano Corrales. Un dels agents presents era Evaristo Rutea Murciano, que, com indica Benet, era un veterà policia de l'època de la Generalitat republicana. Allà hi estigué pels volts d'una hora i mitja, sense ser internat als calabossos. D'allà fou traslladat a la presó del Castell de Montjuïc, després de l'ordre telefònica que havia comunicat el capità general de Catalunya, el general Orgaz. Segons informa Manuel Tarín Iglesias, aleshores un soldat de vint anys represaliat durant la Guerra Civil, que feia el servei militar a les oficines de la Secció Bis de l'Estat Major de la IV Regió Militar, el capità general estava molest per l'ofici rebut del director general de Seguretat de fer-se càrrec del detingut. Orgaz estava en contra de com se seguia aquest procés, del secretisme que l'envoltava i, encara més, perquè el consell de guerra tingués lloc a Barcelona.

L'arribada de Companys al castell de Montjuïc —utilitzat aleshores com a presó militar— causà una gran sorpresa. El seu ingrés va fer-se després que el capità general ho ordenés, puix que l'oficial de guàrdia inicialment es resistia a admetre'l per la total ignorància del fet que se li imposava.

El governador militar de Montjuïc era el tinent coronel d'infanteria, Joaquín Pascual Sánchez. Fou qui ordenà que Companys fos tancat a la casa que estava destinada al capellà del castell per aïllar-lo de la resta de presos. Alhora, es va incrementar la vigilància i els soldats catalans que eren a la guarnició aviat van saber la notícia.

El seu aïllament feia que fins i tot el menjar fos preparat de forma individualitzada a la cuina de la cantina del castell regentada per la família Noguera des de la guerra. Tanmateix uns presos catalans, Jaume Fortuny, excomissari polític republicà, que feia treballs de neteja, i un altre, Daniel García, que treballava a la cuina, li enviaren missatges d'encoratjament: «President, estem amb vós». Quan els van descobrir, foren arrestats. Els carcellers sospitaren dels militars republicans tancats a Montjuïc —el coronel Botet, el tinent coronel Ricart i altres—, i van ser traslladats a la presó Model de Barcelona.

El 26 d'abril de 1940 un decret del règim franquista havia establert al Ministerio Fiscal l'atribució de la instrucció sobre la «Causa general sobre la dominación roja en España». Mentre s'instruïa el sumaríssim per la jurisdicció militar fou interrogat pel fiscal delegat a Barcelona de la «Causa General», en què ja s'indicaven les acusacions de què més fonamentalment i de forma constant se l'inculparien: la responsabilitat de repartir armes la vigília del 19 de juliol de 1936 i el fet d'haver fet front a la rebel·lió que es produïa als carrers de Barcelona.

Ja aleshores, com també faria en el judici del consell de guerra militar, negà la falsedat d'unes acusacions que aleshores hom ja sabia i que la història ha provat sobradament: el Govern de la Generalitat no va lliurar cap arma i la revolta militar fracassà a Barcelona per la defensa de la legalitat existent, la que dimanava de la República i de la Generalitat, que havien atorgat democràticament el poble espanyol i el poble de Catalunya.

Per cert, la declaració de Lluís Companys davant el fiscal Luis Mazo Mendo, futur governador civil de la província de Girona, arribà a l'auditor militar quan el president Companys ja havia estat executat. Dins aquesta sèrie d'atrocitats jurídiques hem d'incloure la sentència del Tribunal de Responsabilidades Políticas, dictada el 13 de desembre de 1939, en què se'l condemnava, mentre encara romania a l'exili, a: «Incautación total de bienes, inhabilitación perpetua y extrañamiento perpetuo, proponiéndose al Gobierno, dada la extraordinaria gravedad de los hechos realizados por el condenado, le sancione asimismo con la pérdida de la nacionalidad española».

I encara una altra mostra de la persecució d'odi per afegir, el tribunal especial per a la Represión de la Masonería y el Comunismo li obrí un expedient el 23 de juliol de 1940, el qual dictaria providència de «sobreseimiento definitivo» fet mesos després de la seva acusació «por la muerte del presunto culpable».

CONSELL DE GUERRA SUMARÍSSIM

El consell de guerra va tenir lloc el dia 14 a les 10 del matí amb el més rigorós secret. Les seves germanes no hi pogueren assistir, i l'audiència pública només donà pas a un públic format exclusivament per caps o oficials de l'exèrcit, la Falange i una dotzena de senyores, entre les quals hi havia la muller del fiscal, el comandant Querol. Qui formava el consell de guerra és prou conegut: actuava de jutge instructor el general de brigada Ramon de Puig i Ramon, i de secretari del jutjat el comandant de cavalleria José Urrutia Huerta. Fou designat un defensor d'ofici, el capità d'artilleria Ramon de Colubí i de Chánez, que no era jurista.

Ramon de Colubí havia sol·licitat la baixa del Cos de Seguretat de Catalunya, juntament amb els també tinents Carles Pascual de Pobil i de Zuazuàrregui, Francesc Sanmiguel i Rasilla, poc abans de l'esclat dels Fets d'Octubre de 1934. A proposta del conseller de Governació —era Josep Dencàs— i del Consell Executiu, foren cessats per decret del 2 d'octubre de 1934.

La voluntat de Companys d'autodefensar-se no li fou admesa. S'ha de dir que aquest militar, d'origen català i malgrat les diferències ideològiques amb el president Companys, es comportà amb tota dignitat, tot i que era un període en què les passions eren molt vives, fet que Companys li agraià sincerament.

La raó per la qual el general Franco decidí que el president de la Generalitat de Catalunya fos sotmès a un consell de guerra sumaríssim d'oficials generals i que fos executat a la mateixa capital catalana, neix en produir-se la revolta militar el juliol de 1936. Els facciosos proclamaren mitjançant bans l'estat de guerra, cosa que significava que a partir d'aleshores s'aplicaria el Codi de Justícia Militar a tots els que s'oposessin a l'alçament. És a dir, tots els van ser fidels a la legalitat constitucional republicana els militars rebels al govern legítim de l'Estat els considerarien culpables i reus de rebel·lió militar. Això significava que els veritables rebels contra l'autoritat legal condemnaven pel delicte de rebel·lió, adhesió o auxili a la rebel·lió els qui havien estat lleials al govern legal.

El mateix Ramón Serrano Suñer ho reconeixeria en afirmar que tota la base jurídica sobre els

fets de la Guerra Civil es fonamentaven en una «justícia al revés», que, en definitiva, conclouia: «Fue, pues, un error configurar delitos de rebelión y sedición para atribuirlos a los defensores del Gobierno republicano, dado que estos —jurídica y hasta metafísicamente— era imposible que los cometieran».

Aquest reconeixement *a posteriori*, anys després de la seva aplicació, mostra encara més la duresa de la repressió militar, en què l'acusat no tenia cap garantia imparcial de defensa si es té en compte la rapidesa del procés i, en el cas del president Companys, l'execució de la sentència. Així, veiem que el procediment del consell de guerra sumaríssim suposava:

- a) El processat havia de romandre pres durant tot el curs del sumaríssim.
- b) El processat podia ser mantingut en estat d'incomunicació total, àdhuc amb el seu defensor, que havia de ser forçosament militar, fins al tràmit de l'escrit de qualificació provisional de la defensa.
- c) No es reconeixia el dret de la defensa a tenir vista de la causa fins que, en el plenari, arribés el tràmit de l'escrit de defensa i la proposició de prova. En aquest moment, es passava la causa a la defensa per tal que, en el termini de quatre hores, amb l'entrevista prèvia obligada amb el processat, s'instruís de les actuacions i formulés el seu escrit de defensa i la proposició de prova, els quals, admesos o rebutjats sense recurs possible, no podien ser ampliat posteriorment.
- d) Els processats en una mateixa causa només podien tenir un sol defensor, llevat que existissin incompatibilitats en la defensa d'uns i altres.
- e) La defensa no podia interposar cap mena de recurs contra les resolucions del jutge instructor, ni contra la sentència del tribunal.

El procediment numero 23.468 s'iniciava el 3 d'octubre de 1940 com a «sumarísimo ordinario contra Luis Companys Jover por el delito de rebelión militar».

INSTRUCCIÓN DE LA CAUSA

El dia 4 d'octubre compareixia davant el jutge instructor a la mateixa presó de Montjuïc. Allà, Lluís Companys afirmava i ratificava el que havia declarat a Madrid el 18 de setembre als locals de la Direcció General de Seguretat davant els policies de la Brigada Político-social.

Els testimonis citats per ordre legal «*para que comparezcan en este juzgado a la mayor brevedad*

posible, a Don Carlos Trias, a Don Pedro Armenteros Urbano, Don José Tapies Mestres, Don Antonio Fernández Argüelles, Don Joaquín María Balcells, Don Manuel Bravo Montero, Don Buenaventura Sánchez Cañete» ho foren —segons Josep Benet en la seva anàlisi de la mort de Lluís Companys— simplement pel criteri de la facilitat i rapidesa en l'actuació. En el simulacre de judici calia que hi haguessin testimonis.

Els testimonis cridats foren: el cap de la Delegación Provincial de FET y de las JONS i, també dins el mateix partit únic, el cap de la Delegación Provincial de Información; dos antics funcionaris de la Generalitat; un metge que havia estat pres a la rereguarda republicana durant la guerra i que treballava a la Diputació Provincial de Barcelona restablerta pel règim franquista; un antic cap de policia que aleshores pertanyia als serveis d'informació de l'exèrcit, i finalment un magistrat de marcada actitud anticatalana, el nom del qual estava en la relació d'implicats en l'aixecament militar del juliol de 1936.

Cap testimoni que pogués declarar a favor de qui tant havia fet, malgrat les més adverses circumstàncies, per salvar la vida de milers de persones, moltes d'elles religiosos o religioses, durant el període revolucionari i la Guerra Civil.

Les acusacions més repetides són les de separatista o catalanista i polític d'esquerres, i les que més podien desacreditar: infamants acusacions de lladrocini i sobre la seva vida privada. Les declaracions acusatòries més difamants provenien de la Delegación Provincial de Información e Investigación de FET i de las JONS. L'arxiu d'aquest organisme fou destruït, com impunement hem denunciat els historiadors, per ordre de l'aleshores ministre franquista Rodolfo Martín Villa, en començar la Transició política de la dictadura a la democràcia.

El 7 d'octubre, completats tots els interrogatoris, rebuts els informes i afegida la documentació lliurada per dos testimonis i reproduïda a la peça separada, el jutge dictava l'acte de processament.

El dimecres 9 d'octubre, en passar la causa al fiscal militar aquest en determina la qualificació provisional, el fet més destacat del qual és que Enric de Querol y Duran, que havia participat en la fracassada revolta militar de Barcelona, mantenia el que ell sabia perfectament i personalment i que era una falsa acusació evident: «Iniciado en nuestra Patria el Glorioso Movimiento Nacional se opuso tenazmente a su triunfo [...], autorizando o cuando menos consintiendo sin tomar providencia alguna para impedirlo el reparto de armas que con profusión se hizo en esta ciudad entre elementos extremistas e integrantes del Frente Popular y con las que hizo frente al Ejército Nacional».

LA DEFENSA, UN ADVOCAT MILITAR

El president Lluís Companys, en ser informat pel jutge instructor que procedís a designar un defensor, el qual forçosament havia d'ésser un militar, encara que no fos jurista, es negà a fer-ho. Ell, que era advocat, pel procediment militar que se li seguia, no podia defensar-se. No volgué designar un defensor militar adduint que si era jutjat per ser president de la Generalitat de Catalunya aquesta actuació només podia ser jutjada pel Parlament de Catalunya, que era qui l'havia elegit i a qui havia de donar raons dels seus actes.

Li fou designat el defensor militar d'ofici que per torn correspongué al militar d'artilleria, Ramón de Colubí i de Cháñez, el més antic del regiment d'artilleria número 44. Aquest havia participat com a tinent d'artilleria del regiment d'artilleria lleugera número 7 a la caserna de Sant Andreu del Palomar a Barcelona en l'alçament militar del 19 de juliol de 1936. Jutjat i condemnat a mort el 3 d'octubre de 1936, li fou commutada la pena per la de trenta anys de reclusió. Protegit davant de possibles represàlies d'extremistes incontrolats de les organitzacions revolucionàries, formà part d'un bescanvi de presos d'una i altra zona que des de Figueres es feu el gener de 1938. De França passà a la zona franquista ascendit a capità i participà en combat en la campanya del nord. Malgrat totes les evidents diferències ideològiques i polítiques existents entre acusat i defensor, el capità Ramón de Colubí actuà d'una forma honesta i noble, que el mateix Lluís Companys va manifestar i reconèixer amb sincera gratitud.

Li fou comunicada la notificació oficial de la defensa de Lluís Companys a les 10 de la nit del dia 8 d'octubre al seu domicili del carrer de Muntaner, número 4, de Barcelona, i el dia següent acceptà oficialment la defensa. El documentat periodista Jordi Finestres va aconseguir a Veneçuela el seu testimoni 63 anys després, i la conclusió de l'exmilitar és lapidària.

«Sabia que a mi em tocava cobrir les aparences perquè el procés a Companys semblés del tot legal, quan tots sabíem que allò responia a una ordre concreta del general Franco perquè Companys fos afusellat».

Després dels tràmits propis d'un consell de guerra sumaríssim, el dissabte dia 12 d'octubre, el capità general de la IV Regió Militar, Luís Orgaz, decidí que la vista de la causa seria el dia 14 al Castell de Montjuïc, a les 10 del matí.

L'article 558 del Codi de Justícia Militar disposava que el jutge instructor cités el defensor de Lluís Companys, «el capitán de artilleria Don Ramón Colubí, al que se le pondrá de manifiesto para su estudio por un término de dos horas».

L'ordre general de la IV Regió Militar del dia 13 d'octubre dictaminava la composició del Consejo de Guerra de Oficiales Generales, la gran majoria persones d'edat avançada, que es trobaven en una situació militar de segona reserva, és a dir, retirats però mobilitzats per formar part en concret d'aquest tribunal.

La interpretació d'aquesta circumstància cal seguir-la amb detall. S'implicava en la postguerra civil militars que no havien participat en actiu en la guerra; pràcticament tots havien viscut —com Carlos Engels i José Luís Infiesta ens han donat a conèixer—, més o menys amagats, a la zona republicana.

L'aplicació de consells de guerra posteriorment al final del conflicte civil l'any 1939 i fins a l'any 1963, en què es creà el Tribunal d'Ordre Públic (TOP), contra totes les activitats politicosocials considerades contràries al règim franquista, provocaria que milers de militars, caps i oficials participessin en la repressió que eixemplaria la fossa entre el règim franquista i els franquistes de la resta de ciutadans. L'Exèrcit esdevenia així, també, responsable de la repressió, fet que provocaria un enroc de la milícia professional vers el general Franco. Qualsevol esclatxa d'obertura ideològica seria vista com un perill, no solament pel règim sinó pel mateix exèrcit com a institució.

El dia 14 d'octubre a les 10 del matí en una sala del front sud del pati d'armes del Castell de Montjuïc, propera a l'angle oest, s'iniciava el consell de guerra. Malgrat anunciar-se com una «audiència pública», el judici es feu completament en secret, imposat per les autoritats franquistes. Cap medi de difusió no n'havia pogut esmentar res.

La muntanya de Montjuïc estava presa sota el control més estricte de la Guàrdia Civil. Els accessos estaven rigorosament controlats i a la tropa que feia el servei militar a Montjuïc, tant a la presó militar com a la bateria de costa, els havien estat anul·lats els permisos de sortida, de manera que havien quedat incomunicats. Els punts més estratègics de la muntanya foren reforçats militarment amb metralladores i reflectors, i s'havia instal·lat una emissora de ràdio per assegurar en tot moment i circumstància la comunicació amb l'exterior. Una secció de la Guàrdia Civil sota el comandament d'un oficial estava formada al pati d'armes per qualsevol eventualitat.

En anunciar-se l'«audiència pública» tingueren accés a la sala unes 300 persones rigorosament identificades i escorcollades, la majoria de les quals eren caps o oficials de l'exèrcit, policies o membres dels serveis d'informació, una dotzena de dones i uns pocs periodistes escollits.

L'entrada de Lluís Companys a la sala es feu enmig d'una gran expectació. Els testimonis ens han deixat constància que caminava lentament i amb una gran dignitat. L'acompanyaven dos sergents de la Guàrdia Civil i el tinent coronel governador del castell. La salutació feixista obli-

gatòria del ritual franquista quedava trencada per un Companys serè, vestit amb un vestit gris, corbata blanca i les mateixes sabatilles de roba blanca del dia en què havia estat detingut a La Baule bretona. I un detall que ressaltava més que mai: un petit mocador blanc de quatre puntes a la butxaca superior de l'americana.

El judici comença amb la lectura de l'apuntament, que era extens, però el sumari era molt breu. I encara existia una peça separada, que era la documentació entregada pels testimonis: Manuel Bravo Montero i Joaquim Maria Balcells.

El capità Bravo Montero, fou el cap de l'anomenat Rondín Anti-marxista, una policia paral·lela formada preferentment per antics presos de la zona republicana, que actuava amb afany repressiu contra els *rojos separatistas*. Durant l'any i mig d'actuació afirmaven amb ostentació haver efectuat unes 40.000 detencions. Per nombroses irregularitats i fins i tot extorsions, el Rondín Anti-marxista fou dissolt. Aleshores, Bravo Montero pertanyia a la Segona Secció Bis de l'Estat Major de la IV Regió Militar. Havia estat nomenat el juliol del 1939 membre de la Junta Gestora del Barça per *españolizarlo*. És qui en un acte d'exorcisme realitzat al camp de futbol de les Corts havia declarat amb referència al club blaugrana: «Que por haberlo combatido y odiado, le quería». Compromès posteriorment amb la desaparició i mort d'un agent d'espionatge i ahora valuós col·laborador del Servei d'Informació Militar espanyol, fou condemnat a presó i expulsat de l'exèrcit. També se l'involucrà en la venda de joies, de la Mare de Déu de la Mercè, desaparegudes durant la Guerra Civil. Finalment, aquest testimoni contra el president de la Generalitat de Catalunya, Lluís Companys, morí assassinat a Famagusta (Xipre) el juliol de 1973 arran d'uns afers foscos. Malgrat tot, uns anys abans havia reconegut la dignitat de Lluís Companys en ser condemnat a mort.

La documentació aportada pel metge Joaquim M. Balcells, que havia estat processat i empresonat durant la guerra a la zona republicana catalana pel «supuesto delito de Alta Traición y Espionaje a favor del Glorioso Movimiento Nacional», eren plànols de la ciutat de Barcelona en els inicis de la rebel·lió, que corresponien a les dates del «19 de julio, 21 de julio, 6 de agosto, 7 de agosto, 8 de agosto, 9 de agosto, 10 de agosto, 11 de agosto y 12 de agosto de 1936; escritos a mano sobre la misma materia con un total de cuartillas veinte (20) y unos recortes de periódicos con sueltos dedicados a la guerra y a propaganda del Gobierno rojo, que fueron encontrados en el cajón de una mesa de su despacho de la Diputación y que creyéndolo de interés hace su inmediata entrega».

És a dir, el consell de guerra sumaríssim que s'estava a punt de fer es fonamentaria en les declaracions que Companys havia fet en la Direcció General de Seguretat a Madrid, davant la

polícia de la brigada politicosocial i les que havia fet durant la instrucció de la seva actuació davant l'alçament militar del 19 de juliol. També les declaracions fetes pels testimonis citats pel jutge instructor i els informes facilitats per FET i de las JONS, amb calúmnies greus sobre la seva vida privada, que duen a Companys a interrompre el relator: «Protesto. Lo que acaba de leerse es falso y canallesco». El president del tribunal el va fer callar tot dient: «Siéntese, señor Companys, que al final del juicio podrá decir libremente cuanto desee y quiera».

En acabar la lectura dels folis, el president del tribunal preguntà al fiscal, al defensor i als vocals si desitjaven interrogar els testimonis que havien declarat durant la instrucció de la causa. Tant el fiscal com la defensa hi renunciaren.

El fiscal va demanar que s'unís a la causa, com a proves, uns testimonis de la causa número 900 de 1936, instruïda a la Capitanía General de Balears. La petició fou acceptada.

La sessió fou suspesa durant deu minuts pel president del tribunal d'acord amb el procediment militar, per tal que el fiscal i el defensor poguessin ordenar les seves notes, valorar o modificar les conclusions provisionals i preparar llurs informes respectius. En aquest descans, Companys fou traslladat a la seva cel·la. Tant d'anada com de retorn fou fotografiat per l'agent dels serveis de vigilància de la 2ª BIS, el capità de la Guàrdia Civil Gonzalo Fernández Valdés. En reprendre el judici el fiscal de forma breu, i obviant per un mínim de decència les calúmnies que s'havien esmentat contra la vida privada de Companys, l'acusà del delictes d'«adhesión a la rebelión militar», després de fer un repàs acusatori a tota la seva vida de republicanisme catalanista. Demanà, d'acord amb el Codi de Justícia Militar i segons el qual estava previst i penat a l'article 238, en relació amb l'article 237 i les circumstàncies agreujants de l'article 173 del mateix Codi, la pena de mort.

Aleshores va prendre la paraula el defensor, el capità d'artilleria Ramón de Colubí, que malgrat llacunes jurídiques feu una lectura del seu informe de forma també breu i concreta. Es manifestà com un dels militars participants de l'alçament el 19 de juliol de 1936 i va presentar Companys com l'home que sent president de la Generalitat de Catalunya, i malgrat el buit de poder que es vivia als inicis del procés revolucionari que de la ciutat de Barcelona s'havia estès a tot el territori, havia aconseguit salvar la vida a uns 250 o 300 militars i paisans que havien participat en l'alçament a Barcelona, i mitjançant indults de les penes de mort imposades pels tribunals havia sabut frenar els impulsos de les masses i canalitzar la repressió. Va al·legar que Companys, durant el seu mandat, mai no havia emparat cap delictes comú i sempre va evitar sofriments als detinguts i empresonats, i que havia estat fidel a si mateix i a la seva ideologia en continuar sent president de la Generalitat de Catalunya. És per això que demanava que s'apliqués al processat l'article 238, 2n., en relació amb el

237 del Codi de Justícia Militar, però sense que concorreguessin les circumstàncies agreujants que apreciava el fiscal, mentre, en canvi, era d'aplicació l'atenuant 4t. de l'article 9 del Codi Penal comú. Per tant, procedia imposar al processat la pena de 20 anys i un dia de reclusió.

Anys a venir, el 1-8-2005, amb motiu de la demanda de revisió del procés contra Lluís Companys, el mateix Tribunal Constitucional per boca del magistrat Antonio Martín Pallín va denunciar que —entre les moltes irregularitats dels milers de judicis que hi hagué durant el franquisme, que ni tan sols aleshores s'adaptaven a la legislació vigent— «el escrito de acusación del fiscal en el caso de Lluís Companys, por ejemplo, se hizo con la misma máquina de escribir que el escrito del jurídico militar que le defendía».

El president del tribunal, abans d'acabar el consell de guerra, en compliment d'allò que disposava el Codi de Justícia Militar, va preguntar a l'acusat si tenia alguna cosa per declarar. La intervenció de Companys ha estat destacada pels qui eren a la sala i, fins i tot, pels qui n'eren enemics i adversaris, de forma coincident.

Lluís Companys parlà de forma serena, digne, amb veu reposada i ferma, sense retòrica, amb senzillesa. Va començar dient que no volia comentar els miserables informes sobre la seva vida privada, perquè eren tan innobles i falsos que ni l'acte de processament ni el fiscal no els havien recollits. Davant el que suposava que seria una condemna a mort digué als militars que formaven el tribunal: «Ustedes no tienen la culpa de mi muerte».

Es declarà totalment responsable de la seva actuació pública, com a dirigent polític i com a president de la Generalitat de Catalunya, i afirmà que assumia la responsabilitat de tots els seus col·laboradors, d'abans, de durant i de després de la guerra. En dir que no se'l jutjava a ell sinó al president de la Generalitat de Catalunya, afirmà: «La historia nos juzgará a todos en nuestra intención». L'acte oficial del judici encara recull que remarcà el següent: «Y si la sentencia le condenaba a morir, moriría sereno y muy tranquilo por sus ideales». I, abans que el president del tribunal toqués la campaneta per donar per acabat el judici, digué: «Ah! Y sin sombra de rencor».

LA CONDEMNNA

El consell de guerra sumaríssim era acabat a les 11 hores d'aquell dia 14 d'octubre. És a dir, el judici no havia durat ni tan sols una hora. Com tantes i tantes víctimes del franquisme, del qual Lluís Companys esdevindria el símbol de Catalunya, s'havia realitzat un tràgic simulacre judicial.

La capitania general de Barcelona, per ordre del general Orgaz, va redactar una nota informativa sobre la celebració del consell de guerra perquè fos publicada a la premsa del dia següent. Malgrat que estava redactada i feta per la mateixa Capitania General, la censura de la Direcció General de Premsa de Madrid n'impedí la difusió. Tarín-Iglesias ho atribueix a Dionisio Ridruejo. Havia estat tramès un ofici que ordenava: «De la Dirección General de Prensa a todos los jefes de prensa. Esa jefatura cuidará muy especialmente de que ningún periódico de su demarcación publique información alguna referente al asunto Companys, recomendando a la censura vigile con toda atención esta consigna».

En acabar el judici, el tribunal continuà reunit i dictà tot seguit la sentència que condemnava a mort el president de la Generalitat de Catalunya, Lluís Companys.

Durant anys i fins que no s'ha pogut consultar l'original de la causa, va córrer la notícia, en forma de rumor, que algun dels generals que formaven part del tribunal militar s'havien mostrat refractaris a aprovar la sentència. Fins i tot s'havia arribat a dir que s'havia formulat algun vot particular de dissentiment. Ara, en poder disposar de l'original de la causa, ja es pot assegurar i comprovar que no es va formular cap text de vot particular. Sí que hi ha un fet que s'ha de ressaltar, una circumstància que podria indicar que algun general es va resistir a donar la seva conformitat a la sentència. Sembla ser que el general Irigoyen fou un d'ells.

El general Gonzalo Calvo, molt integrat a la societat catalana i retirat des d'abans de la proclamació de la República, no signa en l'ordre jeràrquic del tribunal format, que estableix a l'article 594 del Codi de Justícia Militar que havia de començar per «el Presidente y siguiendo por su orden los demás».

Immediatament després d'estar signada la sentència, seguien els tràmits del procediment militar. Després de ser examinada per l'auditor de guerra, aquest proposava al capità general la seva aprovació.

El general Orgaz, capità general de la IV Regió Militar, el mateix dia 14 d'octubre aprovava la sentència, per la qual aquesta es convertia en ferma i executòria immediatament, sense cap possibilitat de demanda de commutació de la pena, adreçada al ministre de la Guerra o al general Franco.

Aquí hi ha un altre punt que cal afegir. Per una ordre circular de 25 de gener (BOE 26-I-1940) i per tal d'agilitar el compliment de les sentències a mort, s'obviava el preceptiu *enterado* del general Franco i, per aplicació de l'article 238 del Codi de Justícia Militar, per a les persones que havien estat membres dels governs, diputats, governadors civils o altres càrrecs de l'administració repu-

blicana quedava negada la possibilitat de «eivar al Jefe del Estado la propuesta de conmutación de la pena de muerte por la de reclusión perpétua».

El jutge instructor del tribunal, juntament amb el secretari, es va traslladar a Montjuïc per tal de llegir la sentència de mort al condemnat Lluís Companys i va ordenar la seva entrada en capella, així com que podia demanar els auxilis espirituals que necessités. Per cert, malgrat el que de vegades s'ha afirmat, fins i tot Manuel Tarín diu [*sic*], el nom del suposat notari, Lluís Companys, segons informació demanada al Ministerio de Justicia —9 de febrer de 2006—, no atorgà cap mena de testament legal.

El president Lluís Companys escoltà sense immutar-se ni sorprendre's la sentència, i no feu cap comentari. Va demanar la presència d'un sacerdot caputxí, ordre de fidel catalanitat i esperit obert, la visita del qual no se sap per què no fou possible. Finalment l'atengueren espiritualment un capellà castrense i un jesuïta. Companys en els darrers escrits havia deixat textos impregnats de religiositat i fe en Déu.

Va confessar-se i assistí a la missa en què ell mateix ajudà, tot recordant que d'infant al Tarròs havia fet d'escolà. A l'hora de la comunió, combregà.

Maurici Serrahima, a instàncies del conseller de Justícia d'aleshores, Bosch Gimpera, tingué una llarga conversa amb Companys —mitjan 1938— per millorar la situació de l'Església. En les seves *Memòries de la guerra i de l'exili* transcriu aquestes paraules del president: «Jo no sóc catòlic en el sentit que ho sou vós. Però això no vol pas dir que, davant de la realitat del món, em senti allunyat del sentiment religiós i de la preocupació per les realitats absolutes. A la meua manera jo crec en Déu: en un principi superior. Porser el veig d'una manera imprecisa, però crec que existeix».

L'EXECUCIÓ

Les germanes de Companys, Ramona, Neus i Maria Alba, que no sabien que es feia el judici, hi van arribar quan s'havia acabat. Després de fer-se més que insistents aconseguiren permís del jutge militar, el general Ramon de Puig, per estar amb el seu germà, amb el qual van poder estar unes tres hores.

La integritat de Companys quedà reflectida pels mateixos informes secrets dels Serveis d'Informació de l'Exèrcit (SIE o Segona Bis). L'execució de la condemna depenia de l'*enterado* que signava el general Franco, que havia de corroborar personalment la condemna a mort o la comutació. Aquell mateix dia 14 arribava a Madrid l'*enterado*.

A la vetlla de la mort, el president Companys deixa uns darrers escrits que són el seu testament polític. Tant en lletres dirigides a la seva família, com al seu poble, totes tretes clandestinament de la presó per la seva germana Ramona, es destaca sobretot la seva voluntat de president de Catalunya.

En una carta dirigida a la seva filla Maria diu: «Filla meva, no ploris, ni t'entristeixis. Pensa en el teu fill, i en el teu marit, i segueix amb optimisme el camí de la teva vida. Et deixo un nom net de tota mala intenció i voluntat; moriré per Catalunya i pel que ella representa. Serà una mort bella, de què donaré gràcies a Déu, i dignificarà la meva humil persona».

En la carta en què s'adreça al seu poble, acaba dient: «A tots els que m'han ofès perdono; a tots els que hagi pogut ofendre demano perdó. Si he de morir, moriré serenament. No queda tampoc en mi l'ombra d'un rancor. Donaré gràcies a Déu que m'hagi procurat una mort tan bella pels ideals. Ell ha volgut aquest destí; i li dec encara la gratitud d'aquesta placidesa i serenitat que m'omple en pensar en la mort, que veig atansar-se sense temor. La meva petitesa no podia esperar una fi més digna. Per Catalunya, i el que representa de Pau, Justícia i Amor. Lluís Companys».

El dia 15 d'octubre, festivitat de Santa Teresa, a les 6 d'un matí ennuvolat i tot esperant que es fes clar en compliment del que disposava la llei espanyola en el cas d'execucions de la pena de mort, Lluís Companys, fent un petit passeig i fumant una cigarreta, s'adreçà ell mateix a la comitiva fúnebre dient-los: «Vamos ya...».

El lloc de l'execució era al fossar de Santa Eulàlia. Obria la marxa un soldat, que portava una creu alçada; el seguien dos soldats més que il·luminaven el camí amb dos potents focus de gasolina; a continuació marxava el president Companys, acompanyat dels dos sacerdots i del defensor; després el jutge militar, el governador de la fortalesa i altres persones d'absoluta confiança franquista. Tancava la marxa un piquet de la Guàrdia Civil manat per un oficial. En arribar al fossar Companys tornà a parlar de forma animada amb els dos sacerdots i, dins el silenci impressionant, s'acomiadà dels seus acompanyants més immediats i, molt especialment, del seu defensor.

El piquet que l'executaria estava format per soldats d'infanteria, manats per un tinent provisional que havia estat elegit per torn rigorós. Home jove, els testimonis presents indiquen que se'l veia impressionat.

De cara al piquet, rebutjant que li embenessin els ulls, les seves darreres paraules foren: «Per Catalunya». El jove oficial li donà el tret de gràcia, que hagué de repetir. Cap a les 6.30 hores del matí moria el president de Catalunya, Lluís Companys.

El president Companys tancava un cicle que havia pogut madurar en tot el procés que va del seu segrest fins a la seva mort. Podien matar l'home però alhora feien nàixer el mite.

El comte de Güell, l'últim alcalde de Barcelona durant la monarquia d'Alfons XIII, va saber copsar amb lucidesa el significat de com havia mort el president Lluís Companys. Al seu *Journal d'Expatrié Catalan*, publicat a l'exili, va escriure: «Companys presidí i governà Catalunya en les hores més tristes i amargues de la seva història. Déu i la Història jutjaran la seva vida. Nosaltres, els catalans, no oblidarem mai la seva mort».

La més rigorosa censura va evitar publicar cap nota a la premsa. El silenci, però, es trencava a poc a poc. La remor de la seva execució es va anar estenent. També es va anar sabent a partir de les notes que des del consolat alemany a Barcelona anaven cap a Berlín i que la premsa internacional recollia. El cas de Companys va anar esdevenint en la consciència general el cas de Catalunya. La dictadura franquista va continuar el seu intent de genocidi. No va ser fins al relleu d'altres generacions que la seva memòria es va reivindicar massivament. A més a més, de la manera que ell pretenia, el judici i la crítica de la seva actuació política no són obstacle per creure que les bales dirigides a ell anaven contra la vida i el ser del país que ell representava i pel qual, després de vexacions i tortures, moria. Esdevenia definitivament «el president del poble».

La seva germana Ramona Companys, tingué encara una actitud de coratge que sorprèn en aquells moments. El seu cunyat Ramon Puig, marit de Maria Alba Companys, adquirí un nínxol a nom d'ella al cementiri nou de Montjuïc per evitar que el cos del president anés a la fossa comuna de la Pedrera. També duia un taüt noble, de roure cascall, on el cos del president pogués ser enterrat de forma digna. Així mateix, una vegada executat el seu germà, després d'anar de pressa i corrents a la fossa comuna aconseguí parar els tràmits per enterrar-lo allà i traslladar-lo al fèretre que ella havia dut. Aleshores va aconseguir desclavar l'anterior taüt i, després de posar-lo al que ella havia dut, va poder enterrar-lo finalment al nínxol que havia adquirit després de canviar el vestit esquinçat i ensangonat per les bales per un que ella havia dut.

El 3 de març de 1998 les restes de Carme Ballester, la segona esposa del president de la Generalitat Lluís Companys, morta el 1972, i les del fill del president, Lluís Companys i Micó, mort el 1954, van ser enterrades al panteó familiar del cementiri de Montjuïc, en un acte al qual assistiren l'aleshores president de la Generalitat, Jordi Pujol, el del Parlament, Joan Reventós, i l'alcalde de Barcelona, Joan Clos.

La dispersió documental a Europa i Amèrica, la llarga dictadura franquista, la desaparició, la pèrdua i la destrucció de la més diversa informació, han estat les raons que han fet tan difícil apropar-se al coneixement fidedigne del cas Companys. Ara, la mort del president de la Generalitat de Catalunya, Lluís Companys, la podem calibrar amb una més justa mesura. S'ha de recor-

dar que fou l'únic president d'un país democràtic afusellat pel totalitarisme que volia imposar-se arreu d'Europa durant la II Guerra Mundial.

Els analistes més profunds i equànimes, els historiadors, els investigadors socials, la societat en general no dubten a confirmar la tesi que l'execució del president de la Generalitat de Catalunya fou un crim d'estat.

VALORACIÓ GLOBAL

El motiu principal d'aquesta investigació basada en la repressió dels alcaldes i altres personalitats destacades d' ERC demostra que foren executats per haver defensat la legalitat republicana sota les sigles d'un partit catalanista, que tot i ser depassat pels fets revolucionaris al principi de la guerra intentà frenar i reconduir la revolució per seguir la via constitucional existent.

La documentació oficial dels consells de guerra és copiosa, prolixa i diàfana, i no ofereix dubtes. Això possibilita aprofundir en tots i cadascun dels processos que van posar fi a la vida dels alcaldes d'ERC estudiats. La xifra de més de 40 alcaldes d'ERC afusellats pel franquisme en la postguerra civil és prou significativa de l'abast de la repressió exercida per defensar la Generalitat i el republicanisme catalanista. Possiblement hi hagi més alcaldes que foren executats per la seva permanència a ERC, però només hem treballat els que indiscutiblement per aquesta precisa raó són jutjats i executats.

La recerca mostra i demostra la utilització del ressentiment i les passions desfermades de sectors de la població perjudicades per la revolució o la guerra per part del franquisme per poder unir repressió i venjança en contra de posicions democràtiques, republicanes i fins i tot liberals, fet majoritari i ideal comú de la població catalana dels anys 30 del segle XX. Un dels exemples més colpidors d'aquest ampli ventall ideològic i social és l'assassinat per les tropes franquistes a la serra del Guadarrama els primers dies de la Guerra Civil d'un dels industrials més poderosos del país, republicà, liberal i demòcrata, que a més a més era el president del Futbol Club Barcelona: Josep Sunyol i Garriga.

L'inici de la dictadura franquista a Catalunya provocà una important repressió amb el catalanisme polític amb l'objectiu d'eliminar-lo. Aquesta repressió fou especialment important amb ERC, el partit hegemònic a Catalunya durant els anys de la II República, fet que motivà que la persecució que patiren els seus membres fos molt important.

El segrest del president Lluís Companys a França, per part de la policia espanyola amb l'ajut de la policia militar alemanya del règim nazi, és el millor resum de la voluntat genocida de l'Estat Espanyol forjat al voltant de la Dictadura del general Franco. Abans i després es condemnarà tota mena de representants polítics, culturals, socials i sindicals. L'objectiu era un: fer taula rasa de la Catalunya emergent que des de mitjan segle XIX, a partir de la cultura, la democràcia, la participació popular i interclassista del poble de Catalunya, volia, via republicana, una societat més justa, lliure i espiritualment més rica, com havia proclamat el qui havia precedit Lluís Companys en el càrrec de president de Catalunya, Francesc Macià.

La repressió exercida contra els alcaldes republicans són una diana ideal per abatre, atemorir i terroritzar tothom. Gent normal i corrent, de la Catalunya profunda, de la plana i de la muntanya, de les zones litorals de la costa i de la més industrial. Una Catalunya política àmplia, formada per una barreja de batlles que són una barreja de pagesos i jornalers, de treballadors industrials, de professionals liberals, de fabricants i burgesos. El franquisme, amb la repressió i la seva condemna a mort, pretén posar fi a Catalunya, tota, sense diferències.

Els graus de responsabilitat davant les acusacions franquistes són desiguals. Si es vol, fins i tot, en algun cas, controvertit. Totes les acusacions, les denúncies, les inculpacions atorgades queden deslegitimades quan en tots, sense excepció possible, els processos que se seguiren contra els acusats cap d'ells no va tenir cap garantia jurídica legal. Ni per origen del nou estat, ni per la trama judicial arbitrària i conceptualment falsa que se seguí en tota la mal anomenada «justícia franquista». Segons definició i paraules d'ells mateixos, l'aplicació de la «justícia al revés».

La gran majoria d'ells eren homes casats, amb família i fills, d'edat madura, de llarga trajectòria cultural i dinàmica política republicana. El franquisme va usar la infàmia, la venjança, l'enveja, la cobdícia, el ressentiment de les passions desbordades per crear terror i pànic. Per inutilitzar ja acabada la guerra amb la continuació de la violència de contrarevolució preventiva iniciada el juliol de 1936 qualsevol focus d'oposició.

La figura política més propera a la gent, l'alcalde, fou pel franquisme, gairebé sempre que va poder detenir-lo, l'home amb qui el nou règim s'acarnissà com a demostració indubtable de voler posar fi d'una vegada a la Catalunya mil·lenària, la de la gent normal i corrent.

ARXIUS CONSULTATS

Arxiu del Tribunal Militar Territorial III (Govern Militar)

Arxiu Nacional de Catalunya

Arxiu Històric de Girona

Arxiu Històric de Lleida

Arxiu Històric de Tarragona

Arxiu Biblioteca del Pavelló de la República - Centre d'Estudis Històrics Internacionals (CEHI)
de la Universitat de Barcelona

BIBLIOGRAFIA

II REPÚBLICA I GUERRA CIVIL 1931-1939

- ABAD DE SANTILLÁN, Diego. *Por qué perdimos la guerra. Una contribución a la historia de la tragedia española*. Buenos Aires: Imán, 1940.
- ALBA, Víctor. *Los colectivizadores*. Barcelona: Laertes, 2001.
- ALCALÁ JIMÉNEZ DA COSTA, César. *Persecución en la retaguardia. Catalunya*. Madrid: Actas, 2001.
- ALIANA, Ramón. *Esquerra Republicana de Catalunya. 70 anys d'història (1931-2001)*. Barcelona: Columna, 2002.
- BALCELLS, Albert. *El problema agrari a Catalunya 1890-1936. La qüestió Rabassaire*. Barcelona: Nova Terra, 1968.
- BALCELLS, Albert. *Justícia i presons després de maig de 1937 a Catalunya*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1989.
- BALLESTER, David. *Els anys de guerra: la UGT de Catalunya (1936-1939)*. Barcelona: Columna, 1998.
- BENET, Josep. *Catalunya sota el franquisme*. París: Edicions Catalanes de París, 1973.

- BERNECKER, Walther L. *Colectividades y revolución social. El anarquismo en la guerra civil española 1936-1939*. Barcelona: Crítica, 1982.
- BONAMUSA, Francesc. «L'administració de justícia a Catalunya (setembre - desembre 1936)». *Recerques*, núm. 4, (1974), pàg. 191-222.
- BONAMUSA, Francesc. *Generalitat de Catalunya. Obra de govern: 1931-1939*. 2 vol. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2006-2008.
- BOSCH, Anna. «L'alcalde Fortuny», *Notes*, vol. 5, Mollet del Vallès (1991), pàg. 37-61.
- BRICALL, Josep Maria. *La política econòmica de la Generalitat (1936-1939)*. II vol. Barcelona: Edicions 62, 1970-1979.
- BRUSCO, Ramon. *Les milícies antifeixistes i l'exèrcit a Catalunya*. Barcelona: El Junc, 2003.
- CARDÓ, C. *Les dues tradicions. Història espiritual de les Espanyes (edició catalana)*. Barcelona: Claret, 1977.
- CARDONA, Gabriel. «L'ocupació militar de Catalunya, 1939-1939». *L'Avenç*, núm. 96, setembre 1986.
- CASTELLS BENOSA, Víctor. *Nacionalisme català i Guerra Civil a Catalunya (1936-1939)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2002.
- COLOMER, Margarida. *La Guerra Civil a Mataró 1936-1939*. Barcelona: Publicació de l'Abadia de Montserrat, 2006.
- CORBALÁN I GIL, Joan i LARDÍN I OLIVER, Antoni. *Josep Fortuny i Torrens. Una biografia política*. Mollet del Vallès: Centre d'Estudis Molletans – Ajuntament de Mollet del Vallès – Diputació de Barcelona, Col·lecció Vicenç Plantada, núm. 5, 2000.

- CORBALÁN I GIL, Joan i GARCIA-MORENO I MARCHAN, Consol. *Joan Ambrós i Lloreda. Per Catalunya i la Llibertat*. Mollet del Vallès: Centre d'Estudis Molletans – Ajuntament de Mollet del Vallès – Diputació de Barcelona, Col·lecció Vicenç Plantada, núm. 7, 2002.
- CRUELLES, Manel. *Els fets de maig. Barcelona 1937*. Barcelona: Joventut, 1970.
- CRUELLES, Manel. *La societat catalana durant la guerra civil. Crònica d'un periodista polític*. Barcelona: Edhasa, 1978.
- DD.AA. *Justicia en guerra. Jornadas sobre la administración de justicia durante la guerra civil española: instituciones y fuentes documentales*. Madrid: Ministerio de Cultura, 1990.
- DD.AA. *Esquerra Republicana de Catalunya. 70 anys d'història (1931-2001)*. Barcelona: La Columna, 2002.
- DD.AA. *Una ciutat dormitori sota el franquisme. Santa Coloma de Gramanet 1939-1975*. Barcelona: Carena, 2006.
- DUEÑAS ITURBE, Oriol. *La violència d'uns i altres. La repressió de guerra i postguerra 1936-1945. El cas d'Olesa de Montserrat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007.
- GALLARDO ROMERO, Juan J. *Revolución y guerra en Gramanet del Besós (1936-1939)*. Santa Coloma de Gramanet: Grup d'Estudis Històrics de Gramanet de Besòs, 1997.
- GIMENO, M. *Revolució, guerra i repressió al Pallars (1936-1939)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989.
- GUARNER, Vicenç. *L'aixecament militar i la guerra civil a Catalunya 1936-1939*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980.
- IVERN I SALVÀ, Maria Dolors. *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*. 2 vols. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988-1989.

- IVERN I SALVÀ, Maria Dolors. *Les dones d'Esquerra: 1931-1939*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2007.
- JACKSON, Gabriel. *La República española y la guerra civil*. Mèxic: Princenton University Pren, 1967.
- JULIÀ, Santos (coord.). *Víctimas de la guerra civil*. Madrid: Temas de Hoy, 1999.
- LLARCH, Joan. *La tràgica mort de Companys*. Barcelona: Ed. Bruguera, 1979.
- MACIÀ I GRÀCIA, M. Carme. «El personal polític de l'Ajuntament de Mollet del Vallès de 1930 a 1942», *Notes*, vol. 6, Mollet del Vallès (1992), pàg. 33-44.
- MANENT, Albert; RAVENTÓS, Josep. *L'església clandestina a Catalunya durant la guerra civil (1936-1939)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984.
- MARTÍN RAMOS, José Luis. *Els orígens del Partit Socialista Unificat de Catalunya (1930-1936)*. Barcelona: Curial, 1977.
- MAS GIBERT, X. *Guerra, revolució i contrarevolució a Canet de Mar (1936-1939)*. Canet: Caixa Laietana, 2002.
- MASSOT I MUNTANER, Josep. *La guerra civil a Montserrat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984.
- MASSOT I MUNTANER, Josep (ed.). *La persecució religiosa de 1936 a Catalunya. Testimoniatsges*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987.
- Ministerio de Justicia. *Causa General. La dominación roja en España. Avance de la información instruida por el Ministerio Público*. Madrid, 1943.
- MOLAS, Isidre. *El sistema de partits polítics a Catalunya (1931-1936)*. Barcelona: Edicions 62, 1977.

- PUJADAS, Xavier i SANTACANA, Carles. «L'esport català i el fet nacional 1900-1939». Revista de Catalunya, núm. 65. Juliol-agost 1992. *Història il·lustrada de l'esport a Catalunya, 1931-1975*. Barcelona: Ed. Columna i Diputació de Barcelona, 1997.
- OLIVA I LLORENS, Jordi. «El cost humà de la Guerra Civil de 1936-1939. Els combatents morts». *Recerques*, núm. 30 (1994).
- PAGÈS, Pelai. *La guerra civil espanyola a Catalunya (1936-1939)*. Barcelona: Llibres La Frontera, 1991.
- PAGÈS, Pelai. *La presó Model de Barcelona. Història d'un centre penitenciari en temps de guerra (1936-1939)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.
- PASTOR PETIT, D. *La cinquena columna a Catalunya (1936-1939)*. Barcelona: Galba, 1978.
- POMÉS VIVES, Jordi. *Unió de Rabassaires. Lluís Companys i el republicanisme. El cooperativisme i el sindicalisme pagès a la Catalunya dels anys vint*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.
- POZO GONZÁLEZ, Josep A. *El poder revolucionari a Catalunya durant els mesos de juliol a octubre de 1936. Crisi i recomposició de l'Estat*. 4 Vol. Tesi doctoral: Universitat Autònoma de Barcelona, juny 2002.
- PUIG I FERRETER, Joan. *Memòries polítiques*. Barcelona: Proa, 1981.
- RAGUER, Hilari. *L'Església i la Guerra Civil: 1936-1939. Bibliografia recent, 1975-1985*. Barcelona: Facultat de Teologia, 1986.
- RAGUER, Hilari. *La Iglesia y la guerra civil española: 1936-1939*. Barcelona: Península, 2001.
- SABATER, Jordi. *Anarquisme i Catalanisme: la CNT i el fet nacional català durant la guerra civil*. Barcelona: Edicions 62, 1986.

- SANS, Ricard M. *Montserrat 1936-1939. Episodis viscuts*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984.
- SERRALLONGA URQUIDI, J. *Refugiats i desplaçats dins la Catalunya en guerra 1936-1939*. Barcelona: Ed. Base, 2004.
- Servicio Histórico Militar. *Partes oficiales de guerra. Ejército nacional*. II Vol. Madrid: San Martín, 1977.
- SOBREQUÉS, Jaume (dir.). *Història del Futbol Club Barcelona* (6 volums). Barcelona: Ed. Labor, 1993.
- SOLÉ I SABATÉ, Josep Maria; LLORENS, Carles i STRUBELL, Antoni. *Sunyol, l'altre president afusellat*. Lleida: Pagès Editors, 1996.
- SOLÉ I SABATÉ, Josep Maria; VILLARROYA, Joan. *L'ocupació militar de Catalunya*. Barcelona: L'Avenç, 1987.
- SOLÉ I SABATÉ, Josep Maria.; VILLARROYA, Joan. *La repressió a la reraguarda de Catalunya (1936-1939)*. II vol. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989-1990.
- SOLÉ I SABATÉ, Josep Maria; VILLARROYA, Joan (dir.). *La Guerra Civil a Catalunya*. IV vol. Barcelona: Edicions 62, 2004-2005.
- SOLÉ TURA, Joan. *Mollet: Cent vides, cent històries*. Argentona: L'Aixernador, 1986, pàg. 64-65.
- TARÍN IGLESIAS, M. *Los años rojos*. Barcelona: Planeta, 1985.
- TASIS, Rafael. *Les presons dels altres. Records d'un escarceller d'ocasió*. Barcelona: Pòrtic, 1990.
- TERMES, Josep. *La immigració a Catalunya i altres estudis d'història del nacionalisme català*. Barcelona: Empúries, 1984.
- TERMES, Josep. *De la revolució de setembre a la fi de la guerra civil (1868-1939)*. Barcelona: Edicions 62, 1999.

- THOMAS, Hugh. *La guerra civil española, 1936-1939*. II Vol. Barcelona: Grijalbo, 1986.
- TORRENT, Joan; TASIS, Rafael. *Història de la premsa catalana*. Barcelona: Bruguera, 1966.
- VILLARROYA, Joan. *Revolució i Guerra Civil a Badalona 1936-1939*. Badalona: Ajuntament de Badalona, 1985.

FRANQUISME 1939-1945

- ALBA, Víctor. *La oposición de los supervivientes*. Barcelona: Planeta, 1978.
- ARACIL, Rafael; SEGURA, Antoni; OLIVA, Jordi; PONT, Maria. *Empresaris de postguerra. La Comisión de Incorporación Industrial y Mercantil nº 2. 1938-1942*. Barcelona: Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona, 1999.
- AROCA, J. *Los republicanos que no se exiliaron*. Barcelona: Acervo, 1976.
- BALCELLS, Albert. *Violència social i poder polític. Sis estudis històrics sobre la Catalunya contemporània*. Barcelona: Pòrtic, 2001.
- BARALLAT, M. *La repressió a la postguerra civil a Lleida (1938-1945)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.
- BENET, Josep. *Catalunya sota el règim franquista*. París: Edicions Catalanes, 1973.
- BENET, Josep. *El president Companys, afusellat*. Barcelona: Edicions 62, 2005.
- CABRUJA I AUGUET, Agustí. *Homes de la meva terra*. Girona: Diputació de Girona, 2002.
- CLARA, Josep. *Girona sota el franquisme, 1939-1975*. Girona: Ajuntament de Girona, 1991.

- CLARA, Josep. *Girona, 1939: quatre sentències de mort*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001.
- CREIXELL, Joan; MANENT, Albert. *Bibliografia catalana dels anys més difícils: 1939-1943*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.
- DD.AA. *El franquisme al Baix Llobregat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001.
- DD.AA. *L'època franquista. Estudi sobre les comarques gironines*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1989.
- DÍAZ ESCULIES, Daniel. *L'oposició catalana al franquisme. El republicanisme liberal i la nova oposició (1939-1960)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.
- DÍAZ ESCULIES, Daniel. *El Front Nacional de Catalunya (1939-1947)*. Barcelona: Edicions La Magrana, 1983.
- DOMENÈCH, Immaculada; VÁZQUEZ, Federico. *La repressió franquista a l'àmbit local. Manlleu (1939-1945)*. Catarroja-Barcelona: Ed. Afers, 2003.
- DUCH, Montserrat. *Reus sota el primer franquisme 1939-1951*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1996.
- FABRE, J; HUERTAS, J.; RIBAS, A. *Vint anys de resistència catalana (1939-1959)*. Barcelona: La Magrana, 1978.
- FABRE, J. *Els que es van quedar. 1939; Barcelona, ciutat ocupada*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. *Jo delato, tu inculpes, ell denuncia (repressió franquista i comarca)*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 1997.

- GONZÁLEZ AGAPITO, Josep; MARQUÉS I SURERA, Salomó. *La repressió del professorat a Catalunya sota el franquisme: 1939-1943*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1996.
- LORENZO, A; LLORENÇ, E. *Republicans represaliats pel franquisme*. Girona: Editorial CCG, 2007.
- MANENT, Albert. *De 1936 a 1975. Estudis sobre la guerra civil i el franquisme*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.
- MANENT, Albert. *La Guerra Civil i la repressió del 1939 a 62 pobles del camp de Tarragona*. Valls: Cossetània Edicions, 2006.
- MARQUÉS I SUREDA, Salomó. «Joan Bagué, mestre i alcalde republicà de Sant Esteves d'en Bas afusellat pels franquistes». A: DD.AA. *Actes de les Jornades sobre la fi de la guerra civil*. Girona: Edició Patronat d'Estudis d'Olot i Comarca, 2001.
- MAS I SOLER, Marc. *Postguerra. Un poble de Catalunya de 1939 a 1942*. Barcelona: Pòrtic, 1983.
- MIR, C; AGUSTÍ, C; GELONCH, J. (ed.). *Violència i repressió a Catalunya durant el franquisme. Balanç historiogràfic i perspectives*. Monogràfic de la revista *Espai i Temps*, núm. 43 (2002).
- MOLAS, Isidre (ed.). *Diccionari de partits polítics de Catalunya. Segle XX*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2000.
- PÉREZ DEL PULGAR, J.A. *La solución que España da al problema de sus presos políticos*. Valladolid, 1939.
- PIETRI, F. *Mes années d'Espagne 1940-1948*. París, 1954.
- RECASENS I LLORT, Josep. *La repressió franquista a la Conca de Barberà: 1939-1945*. Montblanc: Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 2000.

- RECASENS I LLORT, Josep. *La repressió franquista a la Ribera d'Ebre: 1938-1945*. Valls: Cossetània Edicions, 2003.
- DE RIQUER, Borja; CULLA, Joan B. *El Franquisme i la Transició Democràtica, 1939-1988*. Barcelona: Edicions 62, 1989.
- DE RIQUER, Borja (coord.). *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*. [Vol. 9-10-11.] Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1997-1998.
- RUFAT, R. *En las prisiones de Franco*. Mèxic: Cajica, 1966.
- SABIN, Josep M. *Prisión y muerte en la España de Posguerra*. Madrid: Anaya-Mario Munchnik, 1996.
- SÁNCHEZ CERVELLÓ, Josep. «Metodologia de la repressió franquista (1938-1947)». A: *La província de Tarragona durant el franquisme (1939-1976)*. Política, societat i cultura. Tarragona: Publicacions del Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 1996.
- SANTACANA, Carles. *Victoriosos i derrotats. El franquisme a l'Hospitalet, 1939-1951*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994.
- SOLÉ BARJAU, Queralt. *A les presons de Franco*. Barcelona: Proa, 2004.
- SOLÉ BARJAU, Queralt. *Catalunya 1939. l'última derrota*. Barcelona: Ara Llibre, 2006.
- SOLÉ I SABATÉ, Josep Maria. *La repressió franquista a Catalunya 1938-1953*. Barcelona: Edicions 62, 1985.
- SOLÉ I SABATÉ, Josep Maria (dir.). *Història de la presó Model de Barcelona*. Lleida: Pagès Editors, 2000.

SOLÉ I SABATÉ, Josep Maria; VILLARROYA, Joan (dir.). *El Franquisme a Catalunya. La dictadura totalitària 1939-1945*. Vol.1. Barcelona: Edicions 62, 2005.

SOLÉ I SABATÉ, Josep Maria (dir.). *Lluís Companys. President de Catalunya. Biografia humana i política (1931-1940)*. 2 Vol. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2006.

SOLÉ I SABATÉ, Josep Maria; VILLARROYA, Joan. *El franquisme a Catalunya. La repressió franquista (1938-1977)*. Barcelona: Edicions 62, 2007.

TORRENT, Martín. *¿Qué me dice usted de los presos?* Alcalá de Henares: Impremta Talleres Penitenciarios, 1942.

VILANOVA I VILA-ABADAL, Francesc. *Repressió política i coacció econòmica. Les responsabilitats polítiques dels republicans i consellers catalans a la postguerra (1939-1942)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.

VILLARROYA, Joan. *Desterrats. L'exili català del 1939*. Barcelona: Base, 2002.

